

20262
8

Dějiny
řádu Tovaryšstva Ježíšova
a působení jeho vůbec
a v zemích království Českého zvláště.

Sepsal

Tomáš V. Bílek,

ředitel c. k. Akademického gymnasia v Praze ve výslužbě.

V Praze 1896. Nákladem Dra. Františka Bačkovského. — Stran 550. — Cena 4 zl. 60 kr.

Oceňuje

DR. JAKUB HODR,

professor církevních dějin v Brně.

(Zvláštní otisk z měsíčníku „Hlídky“ r. 1897. č. 4. a d.)

Tiskem a nákladem papežské knihtiskárny benediktinů rajhradských.

Pisatel těchto řádků již v „Obzoru“ stručně vylíčil, jakého rázu jest dílo p. Bílkovo, a tam se také zavázal, že na svém místě blíže ukáže, jakou zbraní bývalý p. ředitel c. k. akademického gymnasia a člen král. české společnosti nauk dovoluje si bojovati. Ukol není milý; ale spisovatel nazval dílo své „dějinami“ a v předmluvě slavně osvědčuje, že chce „seznámiti lid český s řádem jezuitským, jak věrně po pravdě jej líčí neklamný dějepis“; dále praví, že nenapsal „ničeho. o čem by neměl pevného přesvědčení, že spočívá na dokázané, nezvratné pravdě.“ Proto dílo jeho nesmí se vyhýbati kritice sebe přísnější, a není tedy čestno, když p. spisovatel proti ní již předem ohraditi se snaží nekalým podezřením, že prý obhájei Jesuitů nepíší z horlivosti náboženské, nýbrž za tou příčinou, „aby upozornění byli vysocí církevní hodnostové na takové horlitele za církev svatou; a aby se jim odměnou dostalo výnosných míst a praebend.“

Prvním požadavkem a nezbytným zajiště jest, aby historik, zasedaje na soudnou stolicí dějepisu, byl soudcem nestranným. Pan Bílek dílo své sice nadepsal heslem: „Sine ira et studio“; ale hned v předmluvě vyznává, že při spisování díla svého neměl jiného účelu, „než přispěti k poučení lidu českého, aby poznal hlavní původce duševní a hmotné zkázy a záhuby národů.“ Větší ironie nelze věru si mysliti! Právě tak zachoval se kdysi Luitprand, když dílo dějepisné sám nazval „Antapodosis“ — odvetou, pomstou.

Ku šlechtěnému účelu vybral si p. Bílek také vhodné prameny. Uteme zde jména: *Ellendorf*, *Čížek*, *Arnauld*, *Pascal*, *Theiner* a jiných známých protivníků Jesuitů; marně však hledáme, měl-li aspoň jedno dílo v rukou, ve kterém dějiny Tovaryšstva Ježíšova líčí se příznivě. Hlavním dílem do dneška jest *Crétineau-Joly*, *Hist. de la Comp. de Jésus*, 6 voll., Paris (3. vyd.) 1859, také německy ve Vídni vydané. Velmi rozšířeno a snadno přístupno jest dílo *Bussovo*, *Die Gesellschaft Jesu und ihr Zweck*, Mainz 1853. Nejnovější apologetické jest dílo *Duhrovo*, *Jesuiten-Fabeln*, Freiburg 1891. Kdo chce psáti dějiny Tovaryšstva, chce-li zachovati aspoň zdání nestrannosti a vědy, těchto hlavních děl nevšímati si nesmí ani ten, kdo píše s úmyslem p. Bílkovým. —

Pro dějiny české velezajímavost jest, že p. spisovatel také prý čerpal z *Palackého* Dějin národa českého; mé vydání těchto dějin končí rokem 1526., první počátky Tovaryšstva Ježíšova sám spisovatel (str. 13.) klade do roku 1534.; první Jesuita, P. Canisius, objevil se v Praze roku 1555. Taktéž zajímavost by bylo zvědět, které své zprávy čerpal z *Brandlovy* Knihy pro každého Moravana nebo z *Gindelyho* Geschichte der böhmischen Brüder, jejichž jména mezi prameny se uvádějí, ale darmo se hledají na místě samém citaty z děl těchto. — Abychom však nekřivdili, vyznáváme, že mezi prameny také *Schmidlova* Historia Societatis Jesu a to na prvním místě se jmenuje a v druhém díle „dějin“ také častěji se uvádí. Taktéž *Slavatovy* Paměti na obou místech se objevují. Jak krásně však Slavatu a Schmidla p. Bílek umí citovati, o tom několik skvostných dokladů podal † P. J. Svoboda v Rozboru knihy Bílkovy „Reformace katolická“ (v Praze 1893) na str. 20.—24.

Při výboru pramenů p. Bílkových nápadna ještě jedna věc jest. Není jmenováno dílo: *Dr. Johannes Huber, Der Jesuiten-Orden*, Berlin 1873. Dílo toto duchem i rozvrhem našemu velmi jest příbuzno, že by s podivením bylo, kdyby Bílek nebyl ho použil.

Přistupující již k dílu A) „dějin řádu jesuitského a působení jeho po všem světě vůbec“, předem vzdejme se naděje, že by možná bylo, všechny bludy a nesprávnosti tam se vyskytující vytknouti a vyvrátiti; k tomu bylo by třeba knihy aspoň trojnásobné, a p. Bílek ještě by od svého neustoupil. A nad to jsou to věci, z nichž některé stokrát již vysvětleny a vyvráceny byly; ale kdo nemá jiného účelu než vyličiti „hlavní původce duševní a hmotné zkázy národů,“ pro toho každá obrana je marna. Spokojíme se tedy, uvedeme-li aspoň několik příkladův, aby každý seznal, jakou cenu vědeckou mají nejnovější „dějiny“ Tovaryšstva Ježíšova.

Mluvě o založení a zřízení Tovaryšstva p. Bílek na str. 12. opětuje dávno vyvrácenou domněnku, že duchovní evičení sv. Ignáce složena jsou dle spisu opata benediktinského, jenž zde se jmenuje *Don García Cisaro*, správně však *Cisneros* sluje. — Pomíjejíce zde menších nesprávností zastavme se při str. 28, kde p. ředitel známý výraz „obligatio ad peccatum“ překládá „povinnost ku hříchu“ a v poznámce praví: „Z toho patrno, že členové řádu na rozkaz představených svých musí vykonávati i činy hříšné.“ Právý výklad, že totiž pravidla řádu nezavazují pod hříchem, nazývá jesuitským mudráctvím, umělým překrucováním. Patrně neví, že již celá řada poctivých protestantů uznává nesmyslnost této výtky; první proti ní se ozval již v r. 1824. *Kern*, professor v Gotinkách, a po něm *Fischer*, *Gieseler*, ba i protestantská Realencyklopädie; jiní poctivě odvolali, jako na př. *Ranke* (*Duhr, Jesuiten-Fabeln* 203—220). Ale p. Bílek ani toho nedbal, že také *Ellendorf*, známý nepřítel Jesuitův od něho vychvalovaný, výslovně uznává správnost výkladu našeho. Zjev ten častěji se opakuje, že p. ředitel i ze spisů Jesuitům nepřátelských jen to vybírá, co svědčí proti nim, a nevšímá si ani toho, co největší

jejich nepřátelů nuceni byli v jejich prospěch pověděti. A pak prý píše „sine ira!“

Následuje pojednání o školách jesuitských, ze kterého jen pro zasmání budíž uvedeno, že censury církevní česky nazývají se „rozsudky“ (str. 40.).

Děle již prodlévati třeba při následujících stranách 41.—64., na kterých se líčí učení a zásady mravouky jesuitské. Devět prvních řádků vzdává prvním členům řádu tak vřelou chválu pro horoucí lásku k víře, že člověk vlastním očím málem by nevěřil, čte-li, co ihned na 24 stranách následuje. Brzy prý Jesuité „jali se porušovati učení otců církevních, dokazovati i pravý opak toho, co písmo obsahovalo.“ Na doklad je na str. 42. *Ludvík Molina*, jenžto prý proti učení katolické církve, že milosti Boží k spasení nevyhnutelně jest potřebí, zastával „kacířské učení“ ve spise svém „Svobodný náhled o darech milosti boží.“ V poznámce uvádí se latinský název knihy, jenž zní: „*Liberi arbitrii cum gratiae donis, divina praescientia, providentia, praedestinatione et reprobatione concordia.*“ Tak umí překládati ředitel akademického gymnasia, že ani podmětu věty nenalezl; a pak chce souditi o sporu bohosloveckém, o kterém nemá zrovna ani potuchy! ¹⁾ Správně kniha se nazývá: „Shoda čili srovnalost svobodné vůle s dary milosti Boží atd.“ a název nás poučuje, že Molina v ní vysvětliti se snaží, kterak svobodnou vůli lidskou srovnati lze s působením milosti Boží. Již z toho patrno, že Molina potřeby milosti Boží nikdy nepopíral, a nauku jeho nazývati „kacířským učením“ zakázal papež Pavel V. dekretem, jímžto dlouholeté spory o nauce Molinově zakončeny.

Obzvláště p. Bílkovi se vydařila následující str. 43. Jesuité prý podporovali „pověry církevní,“ „za základ svého učení vzali si blud a klam.“ Na doklad cituje se *Gabot*, a lze se dověditi, že je míněn asi *Gobat*. Rebusového luštění vyžaduje následující jméno *Lorthivir*; dosud jsem spisovatele tohoto jména neznal, a hledám v Hurterově *Nomenclatoru*, hledám jinde a nikde nenalezám ani podobného jména; není snad míněn *Lohner*? Než tu následuje dobře známý *Busenbaum*, jenž prý docela takto tvrdí: „Kdyby někdo toliko z té pohnutky, aby viděn byl neb aby na pána si hráti mohl, na mši šel, aneb právě z toho úmyslu, aby tam krásti mohl, ten by přece úmyslem tím zadošť učinil, i kdyby tento v mnohých okolnostech dosti hříšný byl.“ S rozhořčením volá p. Bílek: „A tak učili Jesuité, že se Bohu sloužiti může i hříchem!“ Na štěstí zde výminkou také udáno, kde místo ono lze nalézti, a sice *Medulla theologiae moralis* L. I. tract. 2. cap. 3, kde Busenbaum jedná o tom, jakým způsobem lze zadošť učiniti zákonu, a praví: „Si quis . . . intersit sacro ob vanam gloriam vel etiam ut furetur, potest nihilominus implere praeceptum, etiam per actum ex circumstantia peccaminosum: quia implet substantiam illius praecepti, licet peccet contra aliud, cui finis ille malus opponitur.“

¹⁾ Srov. »Hilika« 1896 str. 227.

V překladu českém různým tiskem vyznačil jsem, co p. Bílek přidal, a v textu latinském zase to, co vynechal; Busenbaum nepraví nic více nežli, že příkázání církevnímu sice zadošť by učinil, kdo by s úmyslem hříšným mši svatě přítomen byl, ale ihned dodává, že by se prohřešil proti jinému zákonu Božímu: a to p. Bílek zúmyslně vynechal. Takto citovati ovšem dovede jen ten, kdo píše „sine ira.“

Hroznější ještě věci následují. Jesuité byli prý nejúhlavnější protivníci oprav církevních; „pouti a zázraky patřily mezi nejoblíbenější jejich prostředky k omámení lidu.“ „I knížata a králové, vydařivše se dle učení Jesuitů, dávali v ohledu tomto příklad nejhorší. Tak bavorský vévoda Vilém putoval, doprovázen jsa zpovědníkem svým jesuitou Menginem a oblečen do šatu žebráckého, skoro každý rok do Duntenhausenu, kde veliké pokání činil a hlavně mnoho peněz panence Marii obětoval“ (str. 44). — Podivil jsem se vědomostem topografickým p. Bílkovým a přiznávám se, že o poutním místě tohoto jména do té doby jsem neslyšel; hledal jsem v slovnících, hledal v seznamu poutních míst, ale Duntenhaus nikde jsem nenalezl. Náhodou stěžuji si zdejšímu praefektovi p. Dr. Frant. Ehrmannovi, a za několik hodin přináší mi čtyři staré knížky ze zdejšího antiquariatu, tam prý Duntenhausen v seznamu věcném se uvádí. A ejhle! nejen Duntenhausen, ale celé místo právě citované a mimo to, co předchází a následuje, vše do slova tam se čte! Velezajímavé dílo má nápis, Peter Philipp Wolf, Allgemeine Geschichte der Jesuiten. Lissabon, bei Pombal und Compagnie. 1792. Přirovnáváme obsah čtyřsvazkového díla k Bílkovým „dějinám,“ a není více pochybnosti: dějiny tyto co do hlavního obsahu historického čerpány jsou „z dějin všeobecných“, které již před 104 roky byly vytisknuty v jazyku německém v Lissaboně! Dílo toto psáno jest veskrze s takovou vášnivostí, že nakladatel ani jména svého ani místa tisku přiznati si netroufal. První vydání vyšlo prý r. 1790. v Curychu; naše vydání je snad patiskem u Trasslera v Opavě; v jiném vydání udává se právě místo tisku Lipsko. Dílo tedy, za které sám nakladatel se styděl, jest p. Bílkovi hlavním pramenem údajů historických, a v předmluvě, kde jmenuje své prameny, veleopatrně **dílo Wolfovo zamlčel!** Vrátime se k němu při stati historické. Duntenhausen, ježto nás takto na pravou stopu uvedly, nyní nazývají se Tuntenhausen, leží v okrese Rosenheimském v Bavorích a od roku 1441. byly poutním místem četně navštěvovaným. Zatím ještě k mravouce Jesuitů.

Na str. 45. čteme: „Jesuité popírali i základní pravidlo křesťanského učení, že povinni jsme milovati bližního.“ Na důkaz uveden jest Jesuita *Lamius*. Každý bohoslovec, čte-li citat i v tom znění, ve kterém Bílek jej uvádí, na první pohled poznává, že jde tam o vzbuzování vnitřního úkonu lásky ku všem lidem; tolik také každému křesťanu jen poněkud v náboženství vzdělanému jest jasno, že příkázání lásky nedovoluje sice, abychom některého člověka z lásky své vylučovali, jej tedy v nenávisti měli; abychom však ku všem lidem úkon lásky ustavičně vzbuzovali, zákon lásky nemůže ukládati za povinnost,

poněvadž to vůbec ani možná není. Jiná otázka jest, zdali citat uvedený jest pravý. O tom se přesvědčiti nikterak nelze, neboť Jesuita *Lamius* jest osobností, o které ani Hurter ani Kirchenlexikon naprosto ničeho neví. Mám v rukou dílo: „Doctrina moralis Jesuitarum“ (Cleve 1874), dílo protijesuitské, jehož nejmenovaný spisovatel sebral citaty 107 spisovatelů Jesuitův a to proto, jak výslovně ve předmluvě praví, že se uvádějí proti Jesuitům citaty nepravé, zkromolené, a pak spis s takovými citaty pozbývá prý své účinnosti, jelikož úmysl jeho jest příliš zjevný. Citat p. Bilkův ani v tomto díle není, a není také mezi 107 spisovateli jména „*Lamius*.“ Koho tedy p. Bílek míní, zde ani uhodnouti nemůžeme. Jsou sice tři spisovatelé podobného jména, a sice *Lamy* Bern. († 1715), *Lamy* Franc. († 1711) a *Lami* Joan. († 1770), ale Jesuitou z nich žádný nebyl. — Taktéž na stranách následujících (46. a 47.) uvedení Jesuitů *Windok* (správně se jmenuje *Windeck*) a *Vilém Rainold Rosseus* (správně *Rossaeus*) nikdy Jesuity nebyli, jak dokázáno již r. 1611. Proč stále za Jesuity se vydávají, dobře vysvětluje *Duhr* (Jesuiten-Fabeln str. 110.) těmito slovy: „Durch alle jesuitenfeindlichen Schriften geht der Name bis auf den heutigen Tag, weil meist ein Jesuitenfeind den anderen ausschreibt, ohne sich um die Gegenschriften zu bekümmern.“

Jako na doklad toho p. Bílek na téže straně uvádí zprávu o řádění *Possevina* v Savojsku, kterou prostě vypsal z *Wolfa* (I. 231 a n.) a zprávu, že Jesuita *La Chaise* pohnul Ludvíka XIV. ke zrušení ediktu Nantesského, z téhož díla (II. 333) opakuje. Co není jiným svědectvím doloženo, není třeba dále vyvraceti.

Následuje „učení o právnosti vraždy tyranů“ (str. 47. až 51.). O věci samé zde se nemůžeme šířiti; koho zajímá, ať si přečte pojednání Duhrovo ve spise častěji uvedeném (str. 360.—398.) a Janssenovo (Gesch. d. deutschen Volkes V. 536.—556.). K Bilkovu pojednání jenom uvádíme, že *Bellarmin* dosud „mezi svaté připočten“ nebyl a proto také nemohlo se státi „na žádost Jesuitů.“ — Nelze však mlčeti k citatu na str. 49. Jesuita *Suarez* prý praví: „Jest článkem víry, že má papež právo, kacířské a odbojné krále s trůnu svrhovati; pak není takový panovník, trůnu papežem zbavený, žádným zákonitým králem neb knížetem; když se ale ještě i potom zdráhá papeže poslušhati, pak jest tyranem, a může jej kdokoliv zavraždit.“ Pan Bílek dodává: „Zřetelněji nelze již kralovraždu schvalovati a k ní vyzývati.“ Hledáme v obyčejných pramenech Bilkových, u *Wolfa* (II. 244. an.), u *Hubra* (Der Jesuiten-Orden str. 265.), kde o *Suarezově* nauce zmínka se činí, ale slov tak ostrých tam nenalezáme. Ani „Doctrina mor. Jesuitarum,“ kde místo citované se nalezá (sub. n. 308.), nemá slov: „jest článkem víry atd.,“ a také ve vydání pařížském všech spisů *Suarezových* slov těchto není. Nezbyvá jiného než tvrditi, že slova ta p. Bílek ze svého přidal. Článkem víry také nikdy nebylo učení středověkých theologů, že papež má moc, světské panovníky sesazovati. — Druhá část citatu jest pravá a nalezá se skutečně ve spise *Suarezově* „Defensio fidei cath.“ (L. VI. cap. IV. 14. Opera omnia, Ed. Paris,

T. XXIV. pg. 679. sq.), jenom s malým rozdílem, že *Suarez* pravý opak toho tvrdí, co v citatu do úst se mu klade. Věc se má takto. *Suarez* zastává proti jiným učencům náhled svůj, že soukromá osoba nemá práva, panovníka nespravedlivého zavraždit. Pod č. 14. sám sobě namítá, že by proti jeho náhledu mohl se uvéstí dekret kostnický, kterýžto zavrhl soukromou kralovraždu „non exspectata sententia vel mandato iudicis cujuscunque“ — tedy kralovraždu vykonanou, nežli došel nález nebo rozkaz kteréhokoli soudce. Je-li tedy král již sesazen buďto národem svým nebo papežem, mohlo prý by se říci, že nález soudní již je zde, a proto že by snad nebylo proti dekretu kostnickému, kdyby takového krále osoba soukromá zavraždila. Tuto námitku *Suarez* v odstavcích 15.—18. zřejmě vyvrací a zůstává při svém náhledu, že soukromá osoba o své újmě ani sesazeného krále zavraždit práva nemá; rozsudek smrti vykonati mohl by jen ten, komu by oprávněný soudce výslovně nařídil. — Zdrželi jsme se zde trochu déle, aby čtenář poznal úskoky a záludy, jaké od nepřátel Jesuitů často se provozují. Pan Bílek ještě věc přiostril, aby dokázal, že píše „sine ira.“ Nám však vždy více se ukazuje, že jen druhá polovice hesla jeho je pravdivá, totiž že psal — „sine studio.“

V dalším líčení zásad „mravouky jesuitské“ podává p. Bílek vždy nové doklady vlastní nevědomosti, lehkomyšlnosti, ale také zaryté umíněnosti. Hrubá zajisté nevědomost vyzírá z jeho pojmu o probabilitismu, kterýžto dle něho v tom pozůstává, „že dovolen jest každý čin a skutek, dá-li se vůbec některak odůvodniti, i největší zločiny mohou býti skutky vyvolané důvody, nutností — tedy netrestné!“ Nikdo by sice nebyl oprávněn požadovati od p. ředitele hlubších vědomostí theologických, ale také nikdo ho nezval, aby o věcech theologických psal; když však si umínil „mravouku jesuitskou“ odsuzovati, aspoň základních pojmů od něho požadovati docela jsme oprávněni.

Zvláštní pochoutkou jest mu známá věta; „Účel posvěcuje prostředky;“ tato lahůdka dvakrát (na str. 52. a 63.) ex professo, později ovšem ještě častěji čtenářům se podává, a to zcela nezištně. V poznámce sám se zmiňuje o vypsání odměny 1000 zl., a proto jest to hrdinským opovržením bídného mammonu, že p. Bílek vůbec ani se nepokouší, aby cenu získal. Myslí, že věc odbyl pravě: „Marně namáhal se řád jesuitský dokázati, že zásada: „Účel posvěcuje prostředky“ jest mu cizí; v ústavě řádu není arcit zřejmě vyslovena, ale v naukách od jeho nejznamenitějších mravouk zastávaných jest co možná nejjasněji vyslovena a vyložena.“ Zapomíná se, že Jesuité nepotřebují se pranic namáhati, aby zde něco dokazovali; dle pravidla „asserentis est probare“ povinnost důkazu spočívá celá na bedrách žalobníků, a důkaz takový dosud podán nebyl. Nejnovější vyzvání v této věci obdržel v prosinci r. 1896. slovinský „Učiteljský Tovariš“ od bohoslovců lublaňských, kteří 1000 korun slíbili učitelům, dokáží-li opětované nařknutí Tovaryšstva Ježíšova, a důkazem bylo — poukázání na Brockhausův konversační lexikon (Vaterland č. 358. r. 1896.). Pan Bílek místo citátů uvádí jen řadu spisovatelů. Mezi nimi jest jmenován

Filincio, jenž správně *Fillicius* (Figliuci) se nazývá, a pak Raimund *Boncel*; je-li míněn *Bonal*, o něm ani Hurter nepoznamenal, zda li vůbec Jesuitou byl (Hurter Nomenclator. I. Ed. T. II. 236. 281. 296.). Panu Bílkovi nezbyvá jiného, než přivlastniti si druhou část prohlášky P. Roha: „Kdo nepodav důkazu hanebnou tuto nauku řádu jesuitskému připisuje, jest bezectným pomluvačem.“

Jako náhradou za zdržlivost předešle vytknutou p. Bílek citaty zrovna nás zasypává na str. 52.—56., kde líčí nauku jesuitskou o vyhrazení v mysli (čeští moralisté říkají tomu „tajná výhrada“), o čtvrtém a pátém přikázání Božím. Odkud tato štědrost? Že p. Bílek citatů z původních děl nevybral, patrně již z toho, že jen třikrát udává místo, na kterém se nalezají. Kdyby do původních pramenů byl nahlédl, byl by seznal, nejen že uvedený Jesuita *Stolz* (str. 55.) vlastně se jmenoval *Stoz*, ale také že *Caramuel a Navarra* (str. 56.) Jesuity nikdy nebyli. O *Caramuelovi* mohl se přesvědčiti také z *Ottova Slovníku naučného* (V. 138. a n.). Domníval se asi p. Bílek, že vyhledati původní díla je zbytečno, poněvadž práci tuto vykonali známí „příznivci“ Jesuitů v Paříži r. 1762., vydavše spis zvaný: „*Extraits des assertions pernicieuses et dangereuses que les soi-dissants Jésuites ont soutenues.*“ Spis tento objednal pařížský parlament, aby mohl Jesuity souditi a odsouditi. Obhájeové řádu nemeškali a třísvazkovým dílem vědecky dokázali, že 758 citatů nepravých v díle se uvádí. Sám *Döllinger*, z veliké přízně k Jesuitům jistě nepodezřelý, nazývá „*Extraits*“ slátaninou (*Machwerk*), nejapným podvodem, „při kterém člověk neví, má-li se diviti více drзости nebo nepoctivosti sběratelů“ (*Döllinger*, Fortsetzung des Handbuchs d. christl. Kirchengesch. v. Hortig, II. Bd. 2. Abth. pg. 794.). Z tohoto „díla lživého“ čerpal *Ellendorf* (*Moral und Politik der Jesuiten*), a *Ellendorf* byl zase příznavým pramenem p. Bílkovým (viz předmluvu).

Pro zvláštnost uvádíme, že Jesuité dle p. Bílka „dovolují a schvalují otcovraždu!“ I kdyby citaty uvedené všechny pravé byly, o vraždě — úmyslném to zabití člověka — v nich není ani řeči. *Fagundez* a *Gobat* toliko praví, že radovati se může syn z bohatého dědictví po otci, jehož by v opilosti, ve stavu tedy nepřičetném, byl zabil. — *J. de Dicastillo* se táže, smí-li syn zavraždit otce vypovězeného, a odpovídá: „*Multi affirmant.*“ Pan Bílek slovíčko *multi* překládá „velký počet spisovatelů (Jesuitů).“ Tážeme se, jakým právem ten přídavek do překladu se dostal? De *Dicastillo* však „náhledu mnohých“ přidává se jen pro ten případ, kdyby otec takový byl škodlivým státu a společnosti a kdyby nebylo jiného prostředku, škodu odvrátiti („*neque aliud esset remedium avertendi tale malum.*“). Tuto druhou výhradu p. Bílek prostě vypustil.

Třetí případ „otcovraždy“ opět vraždy vůbec ani se netýká, praví-li totiž *Fagundez*, *Toletus* a *Escobar*, že dovoleno jest synovi udati rodiče u soudu pro kacířství, kdyby také věděl, že upálení budou na hranici; sám p. Bílek cituje, že takto jednati bylo by jen tehdy dovoleno, kdyby rodičové syna násilím od pravé víry odvrátiti chtěli.

Fagundez ještě dodává, že v tom případě mohl by syn otce také zabít, ale má hned výhradu: „cum moderamine inculpatae tutelae“, kterážto výhrada i ve sbírce „*Doctrina moralis Jesuitarum*“ se čte, ale od p. Bílka zase vynechána jest.

Tak se tedy dělá mravouka jesuitská: citaty se opisují ze kteréhokoli hanopisu, sem tam něco se přidává, sem tam něco vynechává, a ejhle! tu máš, národe český, „původce duševní a hmotné zkázy národů!“

A přece nemůžeme se odvrátiti od šeredných stran, abychom etěné čtenářstvo neseznámili ještě s jednou hroznou naukou a sice Jesuity *Busenbauma*, a ten Jesuitou byl, také správně tak se jmenoval, a což více platí, skutečně aspoň co do hlavní věci takto napsal (kde? p. Bílek sice neuvádí, ale povíme mu to: „*Medulla*“ L. III. tract. 4. cap. 1. dub. 3.): „Aby někdo život svůj zachránil aneb zdravé údy své zachoval, dovoleno jest protivníka svého zabít; v případě takovém smí zabít syn otce, mnich opata, poddaný panovníka.“ Ovšem byla by tato věta o sobě postavena bez dalšího vysvětlení dosti povážliva, ale každý snadno se dovtipí, že jde o nespravedlivého útočníka na život, kteréhož zabít dovoleno jest, ale jen „servato moderamine inculpatae tutelae“, t. j. že třeba šetřiti míru bezděčné obrany. Učili takto dosud všichni moralisté, nejen Jesuité, a také rakouský zákon trestní (§ 2. lit. g.) takové zabítí člověka za zločin nepokládá. Panu Bílkovi zalíbilo se citovati větu vytrženou ze souvislosti, slovo „*iniquus aggressor*“ mírně přeložiti slovem „protivník“ a výhradu o zachování míry bezděčné obrany prostě zamlčeti. *Busenbaum* na místě vyznačeném odpovídá na otázku: „Zdali a jakým způsobem dovoleno jest zabiti soukromou mocí nespravedlivého útočníka?“ V čele odpovědi postavil hlavní zásadu, ku které slovíčkem „unde resolves“ připojuje 11 zvláštních případů; věta u p. Bílka citovaná nalezá se v č. 8., a proto k ní patří také výhrada o zachování míry bezděčné obrany ve větě hlavní výslovně vytknutá a vysvětlená, že totiž nesmí se učiniti větší škoda aniž užiti se smí většího násilí, nežli třeba jest k odrazení nespravedlivého útoku. — Že by *Busenbaum* dále dovoľoval „zavraždití člověka třebas nevinného“, to prostě jest vyhláno.

Pomíjejíce raději umlčením, co ještě o vypuzení plodu se praví, ale ničím nedokládá, ocitáme se na str. 57., kde rozhořčení p. Bílkovo vytryskuje mohutným proudem a to pro nestoudnost, s jakou prý vykládají jesuitští moralisté šesté a deváté Boží přikázání. Zvláště *Gury* mysl jeho tak rozbouřil, že ani právě jméno mu nezapadlo, jelikož zde dvakráte napsal *Gusy* a v předmluvě *Gurg*; teprve když dokončeno dílo „slavné“, na dvou místech oprava přikázána, na třetím dosud stojí *Gusy*. Jeho učebnice prý líčí „s neobyčejnou nestydatostí tajnosti manželského života k poučení mladých kleriků“ a byla prý zavedena v mnohých seminářích, zejména v Mohuči. Tážeme se, odkud p. Bílek ví právě o Mohuči? Vždyť svým časem i u nás všeobecně se jí užívalo jakožto učebnice velmi praktické, která měla sice své nedostatky, ale nestydatou, nemravnou knihou není. Proti útokům nespravedlivým sám věhlasný biskup mohučský *Ketteler* zvláštním

spisem jí hájil (Die Angriffe gegen Gury's Moralthologie, 1869). Máme zde nový doklad toho, že p. Bílek „bádání svá historická“ konal ve známých spisech německých.

Podobnou knihu prý vydal *P. Moullet* s povolením představených (ve Freiburgu Švýcarském r. 1834.). Jako dříve topografickým, tak zde bibliografickým vědomostem p. Bílkovým právem se divíme. *Lehmkuhl* má seznam moralistů 21 stran obsahující, *Bouquillon* ještě rozsáhlejší, ale morálky Moulletovy tam není. Tázal jsem se v mnichovském antiquariatu Rosenthalově, a odpověděli, že jejich bibliografické pomůcky díla toho nevykazují; ani *Ileinsius* (Vollständiges Bücherlexikon) díla toho nezná. Dopsal jsem tedy přímo na katolickou universitu ve Frýburku Švýcarském, a laskavostí našeho krajana, dp. P. Vincence Zapletala, Ord. Praed., zasláno mi dvousvazkové dílo Moulletovo. Takto teprve zjištěno, že dílo vůbec existuje. Odkud znal je p. Bílek? Třeba jen nahlédnutí do *Hubrova* spisu „Der Jesuiten-Orden“ (Berlin 1873), a věc se vysvětluje; právě *Huber* vícekrát Moulleta jmenuje. Zrovna tak jako *Wolfa* p. Bílek zapřel také *Hubra*. Máje nyní v rukou morálku Moulletovu veřejně tímto konstatuji, že při jméně spisovatelově známé značky „S. J.“ není; a dále že nebyla vydána, jak p. Bílek tvrdí, „s povolením představených“, nýbrž má toliko schválení biskupa lausanského a ženevského: z čehož téměř s jistotou vysvítá, že J. P. Moullet ani Jesuitou nebyl. Na můj právě zmíněný dotaz u Rosenthala zrovna mi odpověděli: „Es existiert ein Jesuit dieses Namens überhaupt nicht.“ — Úplný název knihy u nás docela neznámé jest tento: „Compendium theologiae moralis, quod ad usum theologiae candidatorum ex variis auctoribus, praesertim ex b. Liguorio expressit J. P. Moullet, olim professor theol. mor. Friburgi Helvetiorum. 1834.“ Kdyby p. Bílek knihu byl měl v rukou, nebyl by mohl přečta si aspoň nápis tvrditi, že P. Moullet dílo své „z rozličných spisovatelů jesuitských vyňal“, poněvadž sv. Alfons Jesuitou nebyl. Dílo ostatně docela jest bez závady.

Nejhůře však pochodil Jesuita *Sanchez* pro své známé dílo: „Disputationum de sancto matrimonio sacramento tomi III.“ Spisovatele p. Bílek zrovna na taková místa do učení posílá, že je nechceme zde ani jmenovati. Bylo by dostačilo, jen zběžně nahlédnutí do kteréhokoli životopisu *Sanchezova*, tam se mohl p. Bílek přesvědčiti, že *Sanchez* po celý život významoval se neobyčejnou zbožností a přisností; zemřel r. 1610. v Granadě v pověsti svatého. Knihy své nenapsal „pro lidi svobodné, snoubence a manžely“, ale pro zpovědníky a pro církevní soudy manželské. Je to tedy dílo čistě odborné, právě tak jako podobná díla právnícká a lékařská, určená toliko pro toho, kdo svým povoláním jest zavázán, aby v oboru tomto zjednal si potřebné vědomosti, beze kterých nemohl by vykonávati odpovědného úřadu svého.

Horší-li se pan Bílek nad tím, že výklady o šestém a devátém prikázání Božím určeny jsou pro mladé kleriky, odpovídáme, že posluchači na fakultě právnícké a lékařské tuším také nejsou dospělejšího věku než klerikové; těmto dostává se však všeobecného a soustavného vzdělání v mravovědě, jest jim tedy

dobře povědomo, že nikdy a nikomu dovoleno není, četbou podobnou za jiným účelem se zabývati, nežli jest vědecké vzdělání k nastávajícímu úřadu kněžskému; jim se také udávají vhodné prostředky, kterými lze vlastní duši zachrániti náказы mravní, a to právě tak, jak chrání se lékaři náказы tělesné. Pohoršení p. Bílkovo je tedy takové, jež moralisté nazývají farisejským.

A ještě nám nelze opustiti odporné statě: také hřích cizoložství omlouvají prý Jesuité (str. 58.). Pan Bílek toliko poukazuje na dílo Moulletovo, ale citatu neuvádí. U Hubra se nalézá na str. 292. a n. a zní takto: „Si quis delectetur de copula cum muliere nupta, non quia nupta, sed quia pulchra est, abstrahendo scilicet a circumstantia matrimonii, iuxta plures auctores haec delectatio non habet malitiam adulterii.“ Až potud cituje a překládá Huber; ale u Moulleta ještě dále se čte: „sed simplicis fornicationis.“ Vidíme zde zase podskočnost odpůrců Jesuitů; Huber poslední slova vynechal, aby se zdálo, že Moullet onu myšlenku hříšnou za nevinnou prohlašuje, a p. Bílek větu již docela za omluvu cizoložství prohlašuje; kdo bude dále v tom směru pracovati na základě spisu p. Bílkova, zrovna snad už řekne, že Jesuité cizoložství příkazují. Moulletovi však ani nenapadlo, myšlenku onu omlouvati, nýbrž toliko určuje, jakým hříchem by taková myšlenka byla, a rozhoduje se pro náhled, že by nebyla cizoložstvím, nýbrž smilstvím. Ostatně opétujeme, že velmi pochybno jest, zdali Moullet vůbec byl Jesuitou.

Co teprve říci máme o následující stati, kde p. Bílek tvrdí, že prý „dávají jesuitští mravoukové i kněžím naučení, jak mohou porušiti slib čistoty!“ Citaty uvedené z *Escobara* a *Henriqueza* jsou tak hnusné, že se stydíme je opakovati. Nemáme také po ruce spisů těchto, aby bylo lze se přesvědčiti, zdali správně jsou uvedeny. *Escobarova* věta uvádí se sice ve spise „Doctrina moralis Jesuitarum“ v č. 287., ale tam není řeči o knězi, nýbrž o řeholníkovi, o němžto se nepraví nic více, nežli že by do klatby církevní neupadl, kdyby k účelu hříšnému na chvíli odložil šat řeholní. Pan Bílek zase slovo „kněz“ si přidal a slova „sine excommunicatione“ překládá: „nepropadne trestu nižádnému.“ *Henriquezův* výrok vůbec ani v řečené sbírce se nenalézá, a proto o správnosti jeho dosti lze pochybovati. Kdyby však také tak zněl, jak p. Bílek jej cituje, každý znalec práva církevního ze slov: „nestal by se nezpůsobilým k zastávání úřadu svého“ — poznává, že jde o irregularitu církevní a spisovatel, je-li vůbec pravý výrok jeho, toliko vyslovuje náhled svůj, že by totiž duchovní neměl z toho irregularity, kdyby z bezděčné obrany života svého zabil útočníka v nečestných okolnostech tam vyličených. Oba výroky i ve znění uvedeném vzdáleny jsou tedy od toho, aby skutek necudný omlouvaly nebo za dovolený prohlašovaly, poněvadž není každý hřích pod klatbou církevní zakázán a také ne— následuje z každého hříchu irregularita, t. j. nezpůsobilost ku přijetí nebo vykonávání vyššího svěcení. Jako státní zákon trestní má své výměry, tak také právo církevní, a pan Bílek měl svatou povinnost, napřed se poučiti o tom, o čem chtěl psáti. Ve výtce právě uvedené

tolik jest nevědomosti a zlomyslnosti, jako kdyby o soudci, jenž obžalo-
vaného z vraždy z důvodů právnických na smrt neodsoudil, někdo chtěl
tvrditi, že dává naučení, jak mají lidé vraždit.

„Není tedy divno“, pokračuje p. Bílek, „že i mnozí jesuité sami
dle těchto nauk se řídili a je také skutkem prováděli.“ Na doklad
vypravuje, že prý kajenicím za pokání nejraději udělovali „disciplinu“,
t. j. „jemné pošlehování metličkou po obnažených zádech a stehnách.“
Dokazovati, že skutečně tak se dělo, ovšem panu Bílkovi se nevidělo
zapotřebi; vždyť to vypravuje *Wolf* na dvou místech (I. 200, II. 403),
a to jemu úplně postačuje, a proto ještě dvakrát (na str. 131. a 135.)
to opakuje. Na str. 131. však zapomenul na to, co napsal na str. 59.;
tam totiž vypravuje, že ono „nemravné cvičení duchovní“ dělo se ve
Španělsku po smrti krále Jana IV. († 1656) za vládky Luisy, a
teprve prý později, když počaly se rozšiřovati pověsti o nemravnostech
zde páchaných, zakročila inkvisice a „roku 1570. zapověděla udělování
španělské kázně, kterou jesuité pod pláštikem duchovních cvičení
kajenice své kazili a sváděli“, — tak doslovně psáno na str. 59. Takový
skok v historickém díle ovšem jen tenkrát dovolen jest, když se píše
proti Jesuitům. K věci samé poznamenati dostačuje, že by inkvisice
v takovém případě nebyla se spokojila s pouhou záповědí; zpovědník,
který tak by si byl počínal, ať Jesuita nebo kdokoliv jiný, byl by
neúprosně na hranici dokonal dráhu života svého.

Mimo to zná p. Bílek z dějin „velmi mnoho případův“, ale
snad milosrdenstvím hnut jsa jen dva uvádí. Prvním jest Jesuita
Jan Křt. Girard, jemuž věnuje asi půl druhé stránky, ačkoli *Wolf*
v třetím díle příběh jeho na str. 276.—294. rozprává. Byltě Girard
roku 1728. rektorem semináře námořského v Toulonu a zpovědníkem
Kateřiny Cadierovy, dívky to hysterické, kterážto napřed u soudu
církevního, na to také u soudu světského z nejhorších zločinů jej
obžalovala. Sám p. Bílek vypravuje, že Girard za nevinna byl uznán,
a přece tvrdí, že „všecky tyto zločiny úplně byly dokázány.“ S takovou
logikou ovšem přestává každý rozhovor! (O příběhu tomto viz „Kirchen-
lexikon“ V. 607 a n.). — Druhý případ poskytuje panu Bílkovi *Petr*
Jarrige, „velmi učený jesuita“, jenžto z kolleje jesuitské utekl a odpadl
ku kalvinistům. Vydal r. 1648. spis nazvaný „Jesuité na popravišti“,
ve kterém uvádí „celou řadu skutečných událostí, zvláště porušení
dívek i chlapců.“ Nešťastný Jarrige r. 1650. v Antverpách s Tovaryštvem
a s církví katolickou se smířil a vydal tiskem „odvolání“; tomuto však
p. Bílek uvěřiti nemůže, poněvadž Jesuité Jarrige v kolleji své
v Antverpách ukrutně života zbavili. „Zavražděný“ Jarrige
žil na to ještě 10 nebo 20 let ve svém rodišti Tulle! Tak vypadají
p. Bílkovy „případy“ o nemravnostech Jesuitů! Sám *Huber* (str. 97.)
spis Jarrigeův nazývá „sprostým hanopisem klevetnickým“ — „ein
gemeines Klatschlibell“; *Wolf* vůbec Jarrige ani neuvádí: a p. Bílek
chutě jej předkládá „na poučení lidu českého“ a k tomu ještě Jesuity
bez nejmenšího důvodu viní z vraždy! To je pak „dokázaná, nezvratná
pravda!“ Zde péro nestačí, aby odsoudilo takové počínání pisatele „dějin“.

Kéž by si aspoň byl přečetl, jaké vysvědčení o mravnosti Jesuitů vydává sám pověstný *Huber* (na str. 97.). Pan Bílek patrně se vynasnažil, aby překonal všechno, co dosud proti Jesuitům psáno.

Jednaje na str. 61. a n. o hříších proti sedmému přikázání Božímu pan Bílek už ani za vhodno neuznává, jmenovati spisovatele jesuitské, jejichžto výroky na pranýř staví. Netušil ani, že tam vystavuje svou vlastní nevědomost. Tepe nemilosrdně nauku, že dovoleno jest ve svrchované potřebě z cizího statku si osvojiti, co postačuje k osvobození z takové potřeby; dále nauku o tajném odškodnění: a jsou to nauky všech moralistův, o kterých se mohl poučiti také ze *Stárkovy* „Katolické mravovědy“ (v Praze 1884, str. 420. a n.). Aby nebylo nedorozumění, poznamenati dlužno, že Stárek Jesuitou nebyl.

Taktéž co o závěti uvádí, není nic jiného, než známé výhody práva kanonického pro odkazy zbožné. Jakým právem tyto nauky Jesuitům se vyčítají jakožto prý „naučení výborné pro advokáty pokoutné, vydrhiduchy, mamiče, podvodníky, lichváře, karbaníky, *vyluzovatele dědictví* a podobnou sběr“; jakým právem za tyto nauky Jesuitům se nadává „*šejdřív a překrucovatelův učení Kristova*“, to suď již sám Pán Bůh! My bychom jen rádi věděli, kdy a kde *Mabillon* C. S. M. tvrdil, že „pohanská mravouka zahanbuje jesuitské bohoslovce“; byltž obor vědecké působnosti *Mabillonovy* tak vzdálen mravovědy, že výroku tomu nemůžeme věřiti, dokud přesně udáno nebude, kde jej lze nalézt. — Stať tato zakončena veršem velice vtipným: „O vos, qui cum Jesu itis, Non ite cum Jesuitis.“ K „historií“ také „poesie“, zajisté obojí stejné ceny.

Následuje nyní stať nadepsaná: „*Tajná poučení pro představenstva řádu jesuitského*.“ Pověstná „*Monita secreta*“ nebo „*privata*“ pan Bílek do slova přeložil a položil ve svém spise na str. 66.—81, domnívaje se zajisté, že tím vyplní mezeru v literatuře české. Jemu totiž „jest zřejmo, že to není žádný (tak doslovně p. Bílek píše!) oběžní spis protijesuitský, jak jesuité sami a někteří zastanci řádu jesuitského zúmyslně neb omylně tvrdí, nýbrž že jest to dílo vynikajícího člena řádu samého.“ V poznámce sám ještě se zmiňuje, že za spisovatele se považuje *Zahorovský*, propuštěný Jesuita, dále že také *Lang*, spisovatel „*Dějin jesuitů v Bavořích*“, nazývá spis „*pouhým vynálezem a jakousi parodií*“, a že také jansenista *Arnauld* pokládal jej „za šibalský kousek proti jesuitům provedený“: tážeme se, byli *Lang* a *Arnauld* také „zastanci“ řádu jesuitského? Oba patří mezi nejurputnější protivníky Jesuitův, a proto, znaje jejich soud o pověstném spise, měl p. Bílek tím důkladněji pátrati po důvodech, nežli tak rozhodně se vyslovil o pravosti jeho, a důkazy své čtenářstvu měl také vyložiti. Zatím po nich marně pátráme; jemu pravost zřejma jest „z obsahu jeho, jenž o úplné znalosti vnitřního zřízení řádu svědčí“, a také prý „i ten nejlepší přívrženec řádu jesuitského musí doznati, že dějiny řádu toho podávají velmi vhodných důkazův a mnoho dokladů ke každému odstavci tajných pravidel těchto.“ *Monita secreta* mají celou literaturu; v naší době publikacemi akademie Krakovské r. 1889. již zjevně jest dokázáno,

že spisovatelem skutečně jest Polák *Zaorowski* r. 1612. z Tovaryšstva propuštěný: ale to všechno nic neplatí; p. Bílek tomu tak chce, a proto spis jistě jest pravým. Na doklad umíněnosti své uvádí ještě úryvek listu mexického biskupa Jana Palafoxe; tedy až do Mexika si zašel pro svědka o spise v Krakově vydaném. List však citovaný předně sám o sobě pochybné jest pravosti a nad to i ve znění uvedeném mluví jen o zvláštních tajných pokynech a nikoliv o tajných pravidlech. Dostačí zajisté, uvedeme-li, co o věci praví *Huber*, zapříisáhlý nepřítel Jesuitů, ve spise častěji jmenovaném na str. 107.: „Mně samému, jakož i protestantský historik církevní *Gieseler* a *Döllinger* za to mají, objevují se Monita nepravými a satirou na řád.“ Soud svůj *Huber* na čtyřech stranách odůvodňuje a končí těmito slovy: „Konečně třeba však připomenouti, že nelze srovnati s nepopíratelnou upřímnou zbožností tisíců členů Tovaryšstva Ježíšova návod, jaký Monita obsahují, jenž by se toliko hodil prohané rotě šejdiřské.“ Podotknouti ještě dlužno, že Monita secreta ani u největšího pamfletisty, zmíněného již *Wolfa*, se neobjevují.

Činnost řádu jesuitského missiemi mezi pohany.

Propracovav se čtenář neutěšenou spoustou pomluv, krivých žalob na nauku a vnitřní zřízení Tovaryšstva Ježíšova, na str. 83. ocítá se při stati historické a v ní na prvním místě u missií jesuitských. Čte-li vyznání, že „Jesuité docílili skvělých a nejenom zevních výsledků“, dále že „missie jejich mezi pohany, jejichž obyčejům a zvykům se úplně přizpůsobili, prospívaly přešťastně“: tu již si oddychuje, domnívaje se, že pravda konečně také p. Bílkem pohnula. Ale ani první stránky nelze dočísti, a sklamání úplné nastává. Hned zde následuje narážka na „bohaté jejich osady a obchodní stanoviště, čímž řád nabyl jmění ohromného... K obrácení lidu užívali (Jesuité) všemožných prostředkův, umění a kejklů, ... prováděli příležitostně také přikázání lásky k bližnímu.“ Toť jest všeobecná charakteristika missií jesuitských. O výtečném díle *Msgra. Dra. Matěje Procházky*, „Missie jesuitské“ (v Brně 1886), p. Bílek naprosto nic neví. Když už ničemu jinému, byl by se z něho aspoň naučiti mohl, jak v češtině se skloňují jména cizojazyčná. Tam by se také dověděl, že průvodčí sv. Františka Xav. se nejmenoval *Pavel Comers*, nýbrž *Pavel z Kamerina* nebo, jak jinde sluje, *Camerte*.

Hned první obraz missií jesuitských v Indii Východní černě malován jest dle *Wolfa* (II. 53—80). Vytýká se Jesuitům, že dovolovali obráceným křesťanům obřady pohanské, v historii jakožto zvyky mala barské známé, ze kterých p. Bílek uvádí jenom některé necudnosti, a ty několikrát opakuje; o ostatních těchto obyčejích buďto neví nebo úmyslně mlčí, aby jednání missionářů mohl nazvati „ošemetným a hanebným.“ Když však Jesuité zařídili divadlo představující děj ze života sv. Jiří, při kterém sošky bůžků malabarských rozbity, zase se p. Bílkovi nezavděčili.

Další výtka týká se šetření rozdílů tříd v Indii zastaralého; Jesuité prý „dopouštěli se i bezbožnosti odporující učení Kristovu,

náboženství to lásky; neboť aby si získali přízeň velmožů braminů, povrhovali nejnižší třídou Indův, ubohými Pariy.“ Pravdy v tom jen tolik jest, že Jesuité nevidouce jiné možnosti úspěchu křesťanství, rozdělili své missionáře; jedni z nich výhradně apoštovali u pariův, jiní výhradně u braminů, což také papež Benedikt XIV. úplně schválil, i když ostatní zvyky malabarské zapověděl a dlouholetý spor ukončil.

Třetí hlavní výtká týkající se obchodu a lichvy, doslovně jest přeložena z Wolfa (II. 65—80), a proto není ani třeba ji vyvracet, jelikož p. Bílek pramen svůj docela zamlčel a o věci samé promluvití jinde příležitost ještě se naskytne.

Následují missie jesuitské v Japanu (str. 91.—95.). Dějiny církve katolické v této zemi psány jsou na listech krvavých; na nich zapsáno jest více než 150 mučenníků z Tovaryšstva Ježíšova, a přece ani zde neušetrěno výtky nespravedlivé. Příčinu pronásledování krvavého připisuje p. Bílek Jesuitům těmito slovy: „Taikosama... stal se brzy nepřitelem křesťanství, na čemž však jesuité sami největší měli vinu“, a to prý svou zpupností, že prý štváli obrácené obyvatelstvo proti chrámům a modlám pohanským. O pravé příčině pronásledování viz Procházkovo líčení v „Missiích jesuitských“ na str. 156. a n.

Při missiích v Číně (str. 96.—105.) p. Bílek právě tak si vede, jako jsme vytkli při Indii. Snaha Jesuitů, přizpůsobiti se duchu národnímu, dokázati nadutým Číňanům převahu osvěty křesťanské, jemu pranic se nezamlouvá, i neostýchá se tvrditi, že Ricciův katechismus byl prý dle Konfuciova učení sepsán; Jesuité prý trpěli a schvalovali „modloslužebnický katolicismus.“ Jde tu o zvyky čínské v dějinách církevních dobře známé; domnívali-li se Jesuité, že lze je ponechatí obráceným Číňanům, činili takto považující je za obyčeje občanské, a nikoli náboženské. Treba Stolice apoštolská jinak rozhodla, Jesuitům dobrou vůli a výtečný smysl paedagogický popíráti a jednání jejich „bohaprázdným“ nazývati je nespravedливо. Ostatně kdyby obyčeje ony byli zakazovali, výtkám p. Bílkovým nebyli by se vyhnuli, jakož právě před tímto při Japonsku jsme viděli.

Hrozná však jest obžaloba, že prý Jesuité kardinala Tournona „sprovodili ze světa otrávenou čokoládou“ (str. 102.). Jaké má p. Bílek důkazy? V závorce se čte: „Passionei, Memorie“, a nic více. Kardinal *Domenico Passionei* († 1761) znám jest jakožto vášnivý protivník Jesuitův, a již z toho ohledu svědectví jeho bylo by trochu podezřelé. Ale uvedené „Memorie“ nejsou ani jeho spisem; vydány byly za jeho živobytí jazykem francouzským beze jména a teprve po jeho smrti v překladu italském v Benátkách s jeho jménem a tímto názvem: „Memorie storiche della legazione e morte dell'Em. Mons. Cardinale di Tournon.“ Jméno Passioneiovo zde úplně odpadá. Pátráme-li dále, odkud řečené „Memorie“ zpravu o zavraždění kard. Tournona vzaly, ocitáme se u vlastního pramene, jehož Memorie samy se dovolávají. Jestliť to P. *Norbert*, pověstný dobrodruh, jenž rodným jménem *Parisot* sluje. Jsa členem řádu kapucínského poslán byl do Východní Indie jakožto generalní prokurátor, ale brzy tuhý měl spor s biskupem,

portugalským Jesuitou. Spor tento jest příčinou, že celý život zasvětil pomstě proti Jesuitům. Z řádu utekl do Hollandska a tam se hlásil ku kalvinismu a jansenismu; po rozmanitých osudech vymohl si sekularisaci a vstoupil do služeb Pombalových, jemužto vydatně pomáhal proti Tovaryšstvu, nazýváje se tehdy abbé *Platel*. Do řádu kapucinského opět se navrátil, ale z kláštera po druhé odešel († 1769). Tento jest jediný svědek o vraždě Tournonově, jemužto věří sice *Huber* a *Friedrich*, ale soudnému dějepisci dostačiti nikterak nemůže.¹⁾ Zločin jest tak hrozný, že nelze si naprosto ani mysliti, aby římská stolice nebyla zařídila řádného vyšetřování o vraždě legata apoštolského.

Ostatně p. Bílek sotva čerpal vypravování své z pramenů zde uvedených; všechno i s onou čokoládou se čte u *Wolfa* (II. 37.—53.), celé věty a rozmluvy do slova. Také že „Hollandané a Angličané nebyli žádní blázni“ jest přesličním překladem z *Wolfa* (str. 48.): „Die Holländer und Engländer waren keine blöde Köpfe.“ Opravou jen ještě poznamenati dlužno, že Jesuita *Verbis* (str. 100.) se jmenoval *Verbiest* a papežský vikář *Maigrol* vlastně *Maigrot* sluje.

Beze vši příčiny na str. 101. vpletena do statě o Číně poznámka, že prý Jesuité „v Evropě mezi národy křesťanskými vydávali na hranici a popraviště každého, kdož se jim byl dosti málo odchyloval v náhledech svých od přísného učení římského, i kdož bibli čítal aneb neomylnost papežovu uváděl v pochybnost.“ Ať nám p. Bílek jmenuje **aspoň jednoho**, koho Jesuité vydali na hranici a popraviště, ovšem z pramenů poněkud spolehlivějších, nežli je Petr Filip Wolf! Podaří se mu právě tak, jako učencům protestantským, když Petru Arbuesovi vytýkali, že dal upáliti mnoho set kacířů: jsouce vyzváni, aby dokázali, že aspoň jednoho dal zavraždit, mlčeli a mlčí do dnešního dne.²⁾

Z dalekého Východu vede nás p. Bílek do Jižní Ameriky. Ačkoli v obsahu na str. 546. ohlášeno jest pojednání o „řádění“ Jesuitů také v *Brasilii*, ve spise samém na str. 105. a n. nic závadného nenalezáme, čemuž se slušně divíme. Chvály mnoho sice není, přece však p. Bílek odvážil se až i vyznati, že Jesuité se „ujímali divochů proti Portugalcům, kteří je v otroctví uváděli.“ Odkud najednou tolik spravedlnosti? Snad daleko od pravdy není, domníváme-li se, že i tuto zdrželivost zavinil Wolf, poněvadž o *Brasilii* ničeho nenapsal mimo kratičkou poznámku (I. 113.), která byla asi příliš nepatrnou, aby ve spise tak „slavném“ pojata byla.

Za to pramen výmluvnosti bohatě již teče při Mexiku (str. 107. až 111.). Celá stat' věrně je podána z *Wolfa* (II. 94.—102; III. 175. až 177.) a proto nás sprostňuje povinnosti, abychom déle při ní se zabývali. Na srozumění čtenému čtenářstvu toliko stručně se zmiňujeme, že líčí se zde spor, který s Jesuitou měl *Palafox*, biskup v *Pueble de los Angeles*, horlivý to a zbožný muž, jenž práv svých biskupských hájil proti výsadám Tovaryšstva. Podobných sporů mezi biskupy a řeholníky dosti zná historie církevní, a sotva bylo by *Palafoxova* sporu

¹⁾ Obšírnější rozbor této věci viz u *Duhra*, *Jesuiten-Fabeln*, str. 429.—435.

²⁾ Viz *Marinkův* spis *Bludy a lži v dějinách*, v Brně 1888, str. 262 a n.

tak často zpomínáno, kdyby to nebyl spor s Jesuity. Tolik jisto jest, že ze spisů soudních pouhý spis žalobní nikdy sám o sobě nemůže býti spolehlivým pramenem historickým. — Při všeliké rozvlácnosti, s jakou spor zmíněný se líčí, nemá p. Bílek ani slova o zásluhách Jesuitů, kterých si dobyli o vzdělanost křesťanskou v této zemi, jako by celá jejich činnost v jediném onom sporu spočívala.

Na str. 111. dospíváme k osadám křesťanským založeným od missionářů jesuitských v Paraguayi. Líčení toto sahá až po str. 121., a přiznávám se, že v celé knize nic tak bolestně mne nedojalo jako těchto pět listů. Osady křesťanské v Paraguayi, tak zvané redukce, jsou vrcholem činnosti missionářské, kterému se obdivují také jinověrci do dnešního dne. Sám *Huber* se nezdržel a podává několik takových výroků (Jesuiten-Orden pg. 198. a n.). Jinak p. Bílek. Uznává sice, že Španělové Indiány strašně utiskovali; že se jich však Jesuité ujali, „neučinili tak snad z pouhé lidskosti a útrpnosti s nešťastnými Indiany, nýbrž také k vlastnímu prospěchu“ (str. 112.). Prospěch tento záležel prý v obchodě tak výnosném, „že značné sumy peněz do Evropy posílali mohli. Bohatství, kterého Jesuité v osadách svých prací Indianů vydobývali a rozmnožovali, bylo časem nesmírné; počítá se, že roční důchody osad jesuitských v jižní Americe obnášely až 10 millionů dolarů, které všecky do kasy generála řádu v Římě plynuly“ (str. 113.). Z toho prý jest patrné, „že Jesuité si získali velikých zásluh o tyto země Paraguayské . . . Ale při tom všem hleděli si nejvíce vlastního zisku a prospěchu“ (str. 114.). „Ovoce pile Indianů, kteří žádného jmění míti nesměli, nepřináleželo nikomu než Jesuitům. Nešťastní pak Indiané, nad nimiž Jesuité úplnou duševní i tělesní vládu měli, byli zbaveni všech prostředků, jimiž by se ze svého otrockého stavu vymknouti mohli. Oni neznali jiné vrchnosti kromě svých missionářů, jimž skoro božskou čest prokazovali“ (str. 118. a n.). Clověk žasne a trne, čta toto líčení, kterým p. Bílek pravdě zrovna ve tvář bije, docela v duchu *Wolfově* (II. 82.—88.; III. 8.—31.). Pramenem zpráv o bohatství a obchodu Jesuitů v Paraguayi jsou hanopisy, které markýz *Pombal* za dobrý plat dal psáti a šířil po Evropě, aby řád jesuitský všude v nenávist uveden byl; mezi najatými spisovateli vynikal pověstný *P. Norbert*, nyní abbé *Platel* zvaný a výše již zmíněný. Tomuto dobrodruhu větší viru přikládati než celé řadě svědků nepodezřelých, k tomu třeba strannictví už zrovna šíleného. Tolik místa nemáme, abychom líčili zařízení oněch osad missionářských a uváděli zmíněná svědectví. Proto odkazujeme čtenáře jen ku dvěma spisům již zmíněným, a sice k *Procházkově* (str. 242.—274.) a *Duhrovi* (str. 256.—262.). Obchod s nadpotřebnými výrobky osad svých missionáři ovšem provozovali, právě tak jako zemědělství a řemesla: ale na účet osad. Z výtěžku bylo třeba zapravovati daň králi španělskému a všechny výlohy, kterých vyžadovala správa osad světská a církevní. Velmi vhodně *P. Cathrein* (Stimmen aus Maria-Laach, XXV. 443) přirovnává správu tuto ku správě rezervací indiánských ve Spojených státech severo-amorických, která za r. 1882.

vyžadovala nákladu 9,736.747 dollarů, za r. 1867.—1882. úhrnem 91,213.731 dollarů (asi 223 milionů zl. r. č.), a táže se: „A Jesuitům v Paraguayi že se podařilo, nejen Indiány živiti a odívati, nádherné chrámy stavěti a bohatě zdobiti, četné školy zaříditi, pro krále četná vojska bezplatně vypravovati, dosti značné daně platiti, ale také nesmírného bohatství nahromaditi? Může-li tato obžaloba býti vážně míněna?“

Panu Bílkovi ještě ani to nestačilo. „Ubozí tito a nevědomí lidé (Indiáni) jenom z návodu Jesuitů se vzbouřili,“ když totiž r. 1750. sedm missií jesuitských postoupeno bylo Portugalsku. Srdce krváci každému lidumilu, slyší-li vypravovati o krutém rozkazu, jímžto osadníkům nařizeno opustiti půdu vlastním potem vzdělanou: ale p. Bílek s patrnou zálibou vypravuje o konečné porážce jejich dokládaje: „A tak učiněna přítrž odvážlivému a hanebnému počínání Jesuitům, kterýmž hleděli lstivě a násilně odtrhnouti missionářské osady své v Brasilii od vlády portugalské a zmocniti se panství v celé říši brasilské“ (str. 120.).

Po tomto výronu duše šlechetné již se jenom tážeme: Kde zůstal, p. Bílku, ještě král Mikuláš I., „roi du Paraguay et empereur des Mamelucs“? Nešťastný Wolf, že o něm zmínky nemá a takto připravil čtenáře p. Bílkovy o vzácný požitek, o korunu všeho dosavadního líčení! — Jesuité po své porážce již jen na to pomýšleli, aby násilným krokem „podezření z černých činů svých se sebe svalili“, „navedli tedy šlechtu portugalskou k zavraždění krále.“ O tomto pokusu vražedném níže na str. 241. obsírněji se mluví; tam se tedy k němu vrátíme.

Do statě o Paraguayi pojat je také spor Jesuitů s biskupem *Bernardinem de Cardenas*, podobný sporu s biskupem Palafoxem výše zmíněnému, který taktéž téměř doslovně se čte u *Wolfa* (II. 88—94), a proto není třeba, dále se o něm rozprádati. — Na opravu jen ještě uvádíme, že na str. 112. předposlední řádek místo „od Audes“ snad má se čísti „od Andův“ a na str. 119. ř. 11. osada missionářská nejmenuje se „St. From Bergia“, nýbrž „St. Franc. Borgia.“

Poslední líčení jest o missiích jesuitských v Habeši. Teprve když bližší zprávy o této říši křesťanské do Evropy se dostávaly, dle p. Bílka „uznali najednou v Římě, že křesťané habešští jsou bludaři monofysité.“ Posláni k nim ke konci 16. století jesuitští missionáři. Ani tito panu Bílkovi se nezavděčili, a sice „příkrým vystoupením svým a násilnickým způsobem při obracení na víru katolickou.“ Dohráli prý „krátkou, ale krvavou roli svou v Habeši a v Africe vůbec a nečinili žádných pokusů více o rozšíření víry koptické v tomto díle světa, kde také obchod jejich neměl žádné skvělé budoucnosti“ (str. 121.—123.).

Jsme tomu věru povděční, že o ostatních missiích jesuitských nejen v Africe, ale také v Severní Americe, v Australii a Oceanii p. Bílek nic neví. Ale zásluhu jemu nepřičítáme, tu má *Petr Filíp Wolf*, že těchto missií líčením svým ušetřil. Konečný výsledek missionářské činnosti Jesuitů mezi pohany a katolíky v zemích mimoevropských byl prý „poměrně velmi nepatrný“, tak končí pan Bílek statě o missiích, aby se zase navrátil do Evropy.

Rozšíření řádu jesuitského a působení jeho v zemích jednotlivých v Evropě.

Nápisem tímto přivádí p. Bílek čtenáře zase do Evropy. Co tu protiv nakupeno již v úvodě k této stati! Jesuité šířili prý se „znenáhla“ po veškeré Evropě, a přece „postup vrůstu řádu byl překvapující“, neboť „čítalo“ Tovaryšstvo při smrti zakladatelově již na 1000 členu; r. 1617. „čítal“ řád již 13.112 členův, a r. 1749. „počítal“ 22.589 členů. — Jesuité potírali „svobodné myšlenky vyvolané reformací“, ale ve zpovědnicích byli prý „schovívaví“ a „jakousi zevnější svobodomyšlností a uhlazeností stali se hned na počátku svého působení vůbec oblíbenými“, záhy však objevila se proti řádu „nepřízeň a nenávisť pro jeho neblahé a zhoubné působení, jeho bezúzdnou hrdość a nesmírné bažení po bohatství a míchání se do věcí politických.“ Za nedlouho byli prý všude „státem v státu“ (str. 124. a n.).

Na doklad hesla „sine ira“ p. Bílek líčí, kde všude Jesuité se „zahníždili“ (str. 143., 153., 191. atd.); druhá polovice „sine studio“ patrna sama sebou již z toho, že jen zřídka kde uvádí prameny. Nepočítané vraždy a jiné zločiny, jež řádu se připisují, čtenář má přijímati za „dokázanou, nezvratnou pravdu“, nemaje obyčejně jiné záruky, nežli pravdomluvnost p. Bilkovu. Proto také nám postačí, podáme-li v následujícím toliko přehled nejvýznačnějších míst této statě; není zajisté třeba vyvracet, čeho p. spisovatel ani se nepokusil dokázati.

Jesuité v Portugalsku (str. 125.—132.) věrně jsou líčeni dle toho, co se čte u *Wolfa* v díle již dobře známém (I. 104—110; 329—359); II. 381—422). Každý převrat zaviněn Jesuity! Když r. 1580. vymřel rod královský, Filip II., král španělský, „přivolán jesuity vtrhl do Portugalska, kde začal řádit tak ukrutně, že každý, kdo upadl u jesuitů v podezření, že nebyl pomocníkem při útoku krále na říši Portugalskou, tuto neoddanost zaplatil životem.“ Ani lid „neměl žádných důkazů“, ale p. Bílek přece to ví, „že jesuité hlavně to byli, jejichž přičiněním přičknuto bylo ke koruně Španělské Portugalsko, krví prolitou zbrocené a dýmem z hranic soudů inkvisičních začazené“ (str. 129.). A ejhle! na téže straně již zase Jesuitům se vytýká, že proti vládě španělské lid „popuzovali k vzpouře a odboji, tvrdíce, že král nemá žádného práva na korunu španělskou“, že „súčastnili se v povstání“ r. 1640., jímžto „začazené“ Portugalsko neodvislost svou obnovilo. Kdo asi měl kratší pamět, Jesuité nebo p. Bílek? — Také spiknutí proti Alfonsu VI. r. 1667. způsobeno bylo „řízením jesuitů.“ — Mimo tato zaměstnání ještě také o to se starali, „aby v ducha lidu žádné světlo nevnikalo“ (str. 129.) Tak otřepaná frase v díle dějepisném!

Dle poznámky na str. 129. církevní sněm Tridentský slavně prý zavrhl bullu „O večeri Páně“; ve kterém sezení se stalo, pan Bílek opomenul udati.

Také Jesuité ve Španělsku aspoň částečně (str. 132.—134.) líčeni jsou dle toho, co napsal *Wolf* (I. 99—104). Se zálibou se vykládá, jak proti nim mluvil a psal slavný bohoslovec řádu dominikánského, *Melchior Canus*. Hlavní věc zakládá se na pravdě; vášnivé však výroky

učence jinak veleslavného nikdo nemůže a nesmí přijímati za spolehlivá svědectví. Vášnivost ona byla tak prudká, že Lutherány, Kalvinisty a Jesuity spolu prohlašoval za předchůdce antikristovy! S pravdou však se již nesrovnává, že Loyola způsobil, aby Canus poslán byl na sněm Tridentský a zvolen byl za biskupa na dalekých ostrovech Kanárských. Na sněm poslán byl Karlem V. a nebyl tam za trest, nýbrž proslavil se učeností svou při nejdůležitějších pracích dogmatických. Také pravda není, že do diecése své odešel, poněvadž nikdy biskupství svého se neujal, nýbrž ve Španělsku až do smrti své zůstal.

Poslední odstavec není již dle Wolfa. Jakožto protivník Jesuitův uvádí se zde *Arias Benedictus Montanus*, proslulý vydavatel polyglotty Komplutenské, jemuž dostalo se od p. Bílka čestného názvu „osvíceného muže“, ale marně hledáme bližšího údaje, kde a kdy ono protivenství se objevuje; ze životopisu jeho nikde nevysvítá, že by byl měl nějakou půtku s Jesuity.

Dobrácké srdce p. Bílkovo zkormoutilo se dále osudem *Maurův* a *Zidů*; Jesuité ovšem to byli, kteřížto „vymohli na Filippu III. nařízení“, aby ze země se vystěhovali. Kdo o pravých příčinách tohoto rozkazu poučiti se chce, ať vezme do rukou dílo *Hefelovo*, *Der Cardinal Ximenes*, a přestane viniti Jesuity.

Ještě jedna výtka Jesuitům se činí, že prý Jesuita *Cienfunga* získán jsa od Ludvíka XIV. přemluvil slabého krále Karla II., „že konečně země své odkázal Filippovi z Anjou“, a ve válce o dědictví španělské Jesuité prý podporovali Filipa proti Karlu Rakouskému. Dějepis nestranný vypravuje o jiných osobnostech, které krále donutily podepsati zmíněnou třetí závět: byl to francouzský vyslanec Harcourt a kardinal Portocarrero.¹⁾ Že dále Jesuité nepodporovali vesměs Filipa, dosvědčuje Jesuita *Alvarez Cienfuegos*, jenž věrně přidržel se domu Habsburského a proto mino vlast svou žíti musil; od Klementa XI. jmenován jsa kardinalem zemřel v Římě r. 1739.²⁾

Co o Jesuitech v Nizozemsku na str. 135.—137. napsáno jest, opět věrně se čte u Wolfa (I. 200—206; 317—323). Nejvýznačnější v této stati jest vražda prince *Viléma z Oranie*, jenž dne 10. července 1584 úkladně zastřelen byl v Delftu „od chovance jesuitův *Baltasara Gérarda*.“ Vyznal prý před soudem, „že jej rektor jesuitské kolleje v Treviru a jesuita P. Géry v Tournay posilnili v úmyslu jeho vražedném, slibivše mu za provedení krvavého činu korunu mučennickou.“ Dokladu pan Bilek nepodává žádného, a jen tomu se divíme, proč také útok na život Morice Nassavského u Wolfa hned následující Jesuitům na vrub nepřipsal.

Také další vypravování o Jesuitech v Italii a ve Švýcarsku (str. 137.—143.) po částkách u Wolfa se nalézají na různých místech roztroušeno.

Mnohem zajímavější jest však stať: Jesuité ve Francii (str. 143. až 169.). První tři odstavce téměř do slova se čtou již u Wolfa (I. 193—200), a líčí se v nich odpor parlamentu a sorbonny proti Tovaryšstvu;

¹⁾ *Weiss*, *Lehrb. d. Weltgeschichte*, V. Bd. II. Aufl. S. 1398.

²⁾ Viz *Ottův Slovník naučný* V. 359 a n.

podobné nesnáze měla každá řehole v prvních svých dobách. Opravou zde budiž jen poznačeno, že městečko Billan (str. 145.) vlastně Billon sluje. Právě-li se, že tam biskup Clermontský první kollej jim vystavěl, tomu rozumíme; ale nesnadno lze si představit, jak Jesuité mohli si dáti „vystavěti“ také vysvědčení o životě a učení řádu svého (str. 145.).

Další tři odstavce dosti věrně podávají, co *Wolf* vypravuje ve IV. knize 6. hlavě (I. 249—256).

Následuje na str. 147. stať, ze které do slova zde klademe větu: „(Jesuité) měli zajisté **velkého podílu na krvavém vraždění Huguenotů v pověstné noci Bartolomějské**“, a to již z té příčiny, aby milovníkům pěkné češtiny neušel vzácný požitek; bádáním ve starých pramenech slavní historikové tříbi svůj sloh měrou všeho podivu hodnou! A ve věci samé jaká to, řekněme zrovna, důmyslnost! Co o této věci napsáno, co důkazů podáno, že Jesuité o vražedném zámyslu ani tušení neměli, pan Bílek ani se nepokusil, aby důkazy vyvrátil; jediným slovíčkem „zajisté“ domnívá se, že převrhnul celou literaturu sem hledící! Zde překonal p. Bílek pověstného Wolfa, jehožto líčení (I. 257 a n.) Jesuitův ani se nedotýká. Také *Huber* (str. 157.) píše: „Dosud dokázáno není, že by Jesuité přímo byli zavinili války náboženské od krveprolití ve Vassy (dne 1. března 1562) až do noci Bartolomějské (24. srpna 1572).“

Po této ukázce historické pravdomluvnosti p. Bílkovy nikdo již nebude se diviti tomu, co nyní následuje; všechny vraždy a vražedné útoky, od Clementa počínaje až do Ravaillaca, Jesuitům na vrub se připisují! A jakými důvody!

Na str. 148. čteme: „Nemohlo se, protože mnich *Clement* od dvořanů na místě byl zabit, ovšem dokázati, že jesuité v této vraždě měli nějakého účastenství bezprostředního; avšak o jejich účastenství při tom svědčí ta okolnost, že jesuité byli nejvřelejšími přívrženci a hlavním činitelem ligy a že mimo to s kazatelen a ve spisech svých vybízeli a podněcovali k zavraždění krále kacíře, aby se liga zmocniti mohla trůnu.“ Dokázati se tedy nemohlo, ale, že jsou to Jesuité, přece jsou vinni! Pohodlná to věru logika! Z celého vypravování jediné to pravda jest, že Jesuita *Mariana* ve svém spise „De rege et regis institutione“ o Clementovi napsal: „Aeternum Galliae decus“, ale přidal: „ut plerisque visum est,“ a tento přídavek pochvalu omezující p. Bílek s jinými prostě vynechal. Ze by však také Sixtus V. a Jesuita Ribadeneira byli Clementa vychvalovali, p. Bílek sice tvrdí, ale důkazu žádného nepodává; ovšem u *Wolfa* (I. 209) do slova tak čteme, a tento se dovolává svědectví ne méně pověstného nepřítele Jesuitů, *J. A. de Thoua*.

V piklech předešlých pokračovali prý Jesuité také proti Jindřichu IV. „Ano jesuita Commolet opovážil se z kazatelny popouzet k zavraždění krále“ (str. 149.). Tak sice výslovně vypravuje také *Wolf* (I. 276 v poznámce), ale pramenem jediným, ve kterém toto kázání se objevuje, jest jistá řeč Arnauldova, svědka tedy více než podezřelého.

Petr Barrière, „fanatický přítel jesuitů“, po nezdařeném útoku na Jindřicha IV. r. 1593. před soudem prý vyznal, „že jej jesuita

Barade k této vraždě úkladně najal a jiný jesuita, bezpochyby *Commolet*, že čin tento co skutek záslužný a bohumilý veřejně velebil.“ Doslovně zase tak se čte u *Wolfa* (I. 276), jen s tím rozdílem, že onen Jesuita tam *Varade* se nazývá a o něm pouze se praví, že *Barriera* povzbudil. *Duhr* (str. 406.) uvádí troje svědectví věrohodné, ze kterého patrně, že Jesuité ani u samého Jindřicha IV. nebyli v podezření spoluviny.

Již roku následujícího stal se nový útok na život Jindřicha IV. Kdo jiný jej zavinil nežli Jesuité? Útočník *Jan Chatel* „studoval u Jesuitů“, a to postačuje p. Bílkovi úplně. Parlament nejen Chatela na smrt odsoudil, ale dal také prohlédati kolleji jesuitskou, kde nalezeny zápisky *P. Jana Guignarda*, rektora kolleje klermontské, čelící proti Jindřichovi III. a proti následnictví Jindřicha IV. Marně rektor dokazoval, že poznámky psány byly v době, kdy Jindřich IV. ještě nebyl katolíkem ani králem; marně se dovolával všeobecné amnestie od Jindřicha IV. povolené. Parlament dne 7. ledna 1595 odsoudil jej na smrt, a Guignard téhož dne na šibenici popraven. Dne následujícího Jesuité vypovězeni z Paříže a z celého království. *Sismondí* (*Histoire des Français*, XXI. 320 a n.) ukvapenou přísnost parlamentu nazývá nejen křiklavou nespravedlností, ale také činem politické zbabělosti, poněvadž tentýž sbor, který celý řád jesuitský odsoudil pro nauku některých členů královské moci nepřiznivou, ještě do nedávna sám byl v odboji proti králi; přísným zakročením proti Jesuitům parlament jiného nezamýšlel, nežli omluviti se z vlastního odboje proti moci královské.¹⁾ Dodati jen tolik ještě třeba, že také toto líčení věrným jest ohlasem 9. hlavy IV. knihy *Wolfovy* (I. 272 a n.).

Na str. 151. p. Bílek pokračuje zase dle líčení *Wolfova* (II. 180 a n.); vypravuje o vyhnanství a návratu Jesuitů r. 1603. Uváděje města, ve kterých Jesuité opět se „zahnízdili“, nedbá ani Brusu ani návodu Svobodova o „skloňování cizích jmen v češtině“ (v Praze 1887), ba často jména tak zkomolil, že teprve z *Wolfa* poznati lze, které vlastně místo je míněno; na jediné str. 152. třeba opravit: Agen místo Ayen, Bordeaux m. Burdovaly, Aubernaz m. Aubergaz. Nesprávnostmi zde umístěnými zabývatí se nemůžeme; čeká na nás str. 155. a n.

Zde se vypravuje, že Jesuité zůstali prý nepřáteli Jindřicha IV. a hleděli zmařiti jeho záměry, „jimiž omezeno býti mělo rozšiřování se moci španělské.“ *Wolf* (II. 212) má zde na zřeteli také Rakousko; u p. Bílka z jakési opatrnosti vynecháno. Rád prý měl v tu dobu rozhodný ráz španělsko-národní. „A tito španělští vůdcové řádu jesuitského, kteří již dávno uzavřeli, že musí Jindřich IV. býti odstraněn, přispěli zajisté k tomu, že král tento dne 14. května r. 1610. byl zavražděn od Františka Ravallaca.“ Při tomto hrozném obvinění tážeme se opět: Kde jsou důkazy? A opět budiž konstatováno, že p. Bílek ani jednoho svědka uvéstí za vhodné neuznal; národ český prostě věřiti má, co zde se vypravuje, jako by to byly věci, které

¹⁾ *Duhr*, op. cit. str. 409.

samy sebou se rozumějí. A při tom při všem má p. Bílek ještě tolik smělosti, že stať končí slovy: „Vůči tak zřejmým důkazům popírají přece jesuité každé účastenství své na zavraždění krále Jindřicha IV.“ Nuže, p. Bílku, je *Dr. Johannes Huber* také Jesuitou? Co do nenávisti proti řádu jezuitskému jistě má sobě rovných, ale trochu více studoval, než mnozí jiní, a proto zde pravdě vydal toto svědectví: „Domněnka, že vražda ze Španělska byla zosnována a vykonána s vědomím i shovněním velmožů francouzských, docházela mnoho víry, aniž byla vyvrácena. Ze by však řád jezuitský ve spiknutí byl zapleten, dokázati nelze, aniž pravdě se podobá. Sám Voltaire se ho ujímal proti tomuto podezření.“ Na doklad cituje Voltairovu „Disertation sur le mort du Henri IV.“¹⁾

Pan Bílek do vypravování svého ještě také zapletl historku o zpovědníku Ravallacově, jemuž prý úmysl svůj vyznal. „Následkem toho i jesuita Aubigny pohnán byl k zodpovídání, proč krále neupozornil na nebezpečí jeho životu hrozící, poněvadž to mohl učiniti, aniž by tím zrušil tajemství zpovědní. Jesuita však zprvu nechtěl nešťastného Ravallaca ani znáti, když ale tento neustále podezřelě a určitě udání své do očí mu opakoval, tu pravil pokrytec: „Bůh obdařil mne tou zvláštní milostí, že, jakmile ze zpovědnice vyjdu, ani slova si nepamatuji z toho, z čeho se mi kajníci mojí zpovídali.“ Výpověď tuto p. Bílek nazývá ničemnou a lituje, že jsouc „se zbožným pokryteckým pohledem spojena postačovala“, že soud Jesuitu zároveň s vrahem k smrti neodsoudil. U Wolfa (II. 221) historka sice také se nalézá, ale doložena jest toliko anonymními spisy. Kdyby však také pravdiva byla, ve spise p. Bílkově jest jenom novým dokladem úžasné nevědomosti náboženské. Právě tak, jak se vypravuje zde o P. Aubignovi, v podobných okolnostech nejen směl, nýbrž zrovna musil by jednati každý zpovědník zavázaný tajemstvím zpovědním. Odpověď taková, jakou p. Bílek jemu do úst klade, byla by úplně správná, a nelze pochopiti, kterak zpovědníka úřadu svému věrného na popraviště posílá. Wolfa ještě trochu omlouvá okolnost, že jsa protestantem věcem katolickým méně rozumí; u p. Bílka výmluva tato tuším neplatí.

Následující líčení dějin Tovaryšstva za Ludvíka XIII. opět z rámce Wolfova (II. 234 a n.) nikterak se nevymyká. Jesuité způsobili, že Sully musil odstoupiti. Jesuité „hleděli důstojenství královské . . . zlehčiti rozšiřováním bully o večeri Páně“: a zároveň „požívali velkého vlivu u dvora francouzského, kdež libovůle královská, jezuitskými stvůrami ovládaná, podkopávala důstojnost úřadů a svobodu národa.“ Dále je řeč o „přílišném rozšiřování zhoubné zásady jezuitské o svrchovanosti papeže, která proti důstojenství i proti bezpečí života králů naprosto čelí.“ Kraj *Iste de France* (str. 157.) správně *Isle de Fr.* se nazývá. Na to zase se ujímal p. Bílek vřele Hugenoťův a líčí, „jakého podílu měli jesuité i na těchto krvavých válkách občanských.“

„Také za panování Ludvíka XIV. neustáli jesuité v piklech svých proti Hugenoťům“ (str. 160. a n.). „K naléhání jesuity Lachaise,

¹⁾ *Huber*, Der Jesuiten-Orden, str. 161.

zpovědníka krále, zotržena byla r. 1680. předešlá nařízení ještě krutějšími předpisy.“ Král prý „svolil pekelným záměrům jesuitů, víru katolickou pomocí vojska rozšiřovati.“ Tajemství tohoto vlivu na krále pověstného samovládcce odhaleno v poznámce na str. 162.: „Ludvík XIV. byl sám členem řádu Jesuitského, jehož čtveré sliby složil slavně do rukou kardinála Rohana.“ Pramene, ze kterého tuto zprávu vzal, p. Bílek sice neudává; netřeba však daleko choditi, *Wolf* (II. 362 a. n.) báchoru tuto obšírně vykládá. Máme jen jednu obavu, aby se p. Bílkovi nesplatilo podobnou mincí: stejným způsobem a důvodem mohl by někdo kdysi dokázati, že p. Bílek také byl „tajným Jesuitou“, kterýžto své „dějiny“ řádu jen za tím úmyslem napsal, aby nesmyslnými svými útoky Jesuitům získal nových přátel a obhájců. — Stať o Ludvíkovi XIV. dokončena větou: „Tohoto nejohavnějšího tyрана zbožňovali jesuité, protože byl jejich otrokem.“

Následuje ještě rozhovor nadepsaný: „Jansenistů pronásledování“, úplně dle Wolfa (II. 307—319; 345—366; III. 256—257). Jako Hugenoté, tak i Jansenisté těší se plnou přízní p. Bílkovou; rozumí se samo sebou, že každý Jansenista je „věhlasný“, „učený“, „slavný“ atd. Do pŭtky se pouštěti o spory dogmatické, o kterých p. Bílek nemá tušení, jest docela nemožno.

Jesuité v Anglii (str. 169.—183.) počínají svou činnost teprve za Alžběty, o které u p. Bílka čteme, že „stala se hlavním předmětem zášti Říma, zvláště pak jesuitů, kteří proti ní... strojili spiknutí a vzpoury a vysílali konečně i vrahy“ (str. 170. nn.). Větou touto vstupuje p. Bílek zase do šlépějí *Wolfových*, kterých až do str. 178. již se nespouští. Vizme tedy, jaké jsou to „výzkumy historické“ z takového pramene. „V čele tajných náhončích stál jesuita *Robert Porsan*“; míněn je tuším *Persons*. „Jiní tři jesuité“, pokračuje p. Bílek na str. 172., „*Edmund Kampian*, *Rudolf Severin* (správně se nazýval *Sherewin*) a *Alexander Briant* vloudili se přestrojeni do Anglicka a najali tam 50 mužů, kteří měli královnu Alžbětu, hraběte Leicestra a státního kancléře Walsinghama zavraždit a zajatou královnu skotskou Marii Stuartku na trůn anglický dosaditi. Toto spiknutí však bylo vyraženo a dotčení tři jesuité byli po řádném vyšetřování odsouzeni a dne 1. prosince r. 1581 veřejně oběšeni.“ Takovým způsobem opo-važuje se p. Bílek psáti o blahoslaveném mučenníku církve katolické, nemaje opět ani tušení, že máme také v češtině životopis jeho,¹⁾ ze kterého mohl se poučiti, jak se za Alžběty v pravdě měla církev katolická v Anglii. Již přirozená soustrast nebyla by mu dovolila, takto psáti o obětech za víru katolickou. Bl. Kampian nad to ani naší vlasti není cizincem.

Ale již jen dále! „Tři léta po tom r. 1584 předsevzal si *Vilém Parry*, advokát marněním na mizinu přišlý, zavraždit královnu Alžbětu. S tímto úmyslem svým svěřil se v Benátkách jesuitovi *Benedettovi Palmiovi*, který mu to schválil, řka, že zavražděním kacířské královny

¹⁾ *Ant. Rejzek*, Blahosl. Edmund Kampian. V Brně 1889.

si získá nemalých zásluh u Boha. I vydal se tedy úkladník na cestu do Anglicka. V Paříži radil se ještě s jesuity o záměru svém; učený jesuita *Watts* byl tak svědomitý, že *Parrymu* předstíral ohavnost a mrzkost činu toho; . . . ale jesuita *Hannibal Codret* naproti tomu namluvil mu, že *Watts* a kněží ostatní, kteří jej od tohoto úmyslu jeho chtějí odvrátiti, jsou sami kacíři . . . A aby ještě větší váhy domlouvám svým jesuitě zjednali, podali v koleji své *Parrymu* a přítomnosti kardinalů *Joyeuse* a *Vendosme* tělo Páně. Na to odebral se *Parry* do Anglicka a přibyv do Londýna, zjednal si přístup ke královně Alžbětě pod záminkou, že jí sděliti má důležitých zpráv . . . nemaje však dosti odhodlanosti k provedení úmyslu svého, svěřil se s ním jednomu příbuznému svému, *Rueilovi* (u Wolfa a jinde sluje *Nueil*) . . . Tento však bez meškání udal to soudu; *Parry* byl jat, před soud postaven, a mučen jsa, přiznal se, že ho k zavraždění královny přemluvili jesuité *Palmio* a *Codret* a mimo tyto i jesuita *Vilém Chreikton*. *Parry* byl odsouzen a strašně popraven; bylat mu za živa střeva z těla vytrhána.“ — „Jesuitům pak r. 1685 bylo nařízeno, aby se v 14 dnech z celé Anglické říše úplně vyklidili atd.“ Takto vypravuje p. Bílek na str. 172. a n. dle obyčeje svého žádného pramene neuváděje. Nalézá se historka tato také u *Wolfa* (I. 385—388). Litovati zde třeba p. ředitele Bílka, že mu asi povědomo nebylo, jakým způsobem *Wolf* odbyt byl spisem: *Wahrmond* oder Antwort auf alte Verläumdungen wider Jesuiten etc. Augsburg 1793. Čtyřsvazkové dílo toto po přednosti zabývá se pomluvkami *Wolf*ovými, vzatými z dějin francouzských a anglických. V jediné historce o spiknutí *Parry*ově vytknuta celá řada lží úmyslných, a neváháme tvrditi, že by p. Bílek celou stat byl vypustil, kdyby byl věděl, jak málo historka na „neklamné pravdě“ spočívá.

Předně pravda není, že by *Parry* úmysl zavražditi Alžbětu vůbec byl svěřil *Palmiovi S. J.* v Benátkách. *Wolf* dovolává se sice svědectví *Thuanova* (de Thou, Hist. L. 79); *Wahrmond* místo citované však vyhledal, a zatím nic jiného tam se nepraví, nežli že *Parry* měl s *Palmiem* rozhovor o „cestě, kterou pronásledovaným katolíkům bylo by lze pomoci a Anglii opět k poslušnosti Apoštolské Stolicе navrátiti.“ Ze by cestou takovou měla býti vražda královny, sám de Thou vypravuje, že *Parrymu* teprve později na mysl připadlo.

O druhém Jesuitovi, *Hannibalu Codretovi*, jenž prý *Parrymu* namlouval, že *Watts* a ostatní, kteří od úmyslu vražedného jej odvracovali, sami jsou kacíři, *Wahrmond* dokazuje, že v tu dobu v Paříži meškati ani nemohl, jsa představeným provincie akvitanské.

Ještě menšího zdaru zažil *Wolf*, uváděje třetího Jesuitu, *Viléma Chreiktona*, za spoluvinníka *Parry*ova. Tento předně nepůsobil ve Skotsku i v Anglicku ve prospěch krále španělského, poněvadž byl zajat, když do Skotska se plavil. Jsa držán ve vězení byl vyslýchán, zdali s *Parrym* v Paříži měl rozmluvu. Odpověděl sice, v Paříži že nikoliv. Ale zaslal státnímu sekretáři list, ve kterém se přiznával, že rozmluvu s úkladníkem měl v Lyoně; úmysl jeho vražedný však rozhodně odsoudil. List královně Alžbětě tak se líbil, že dala jej po zemi rozšiřovati, divíc se tomu, že

Jesuita o to se vynasnažoval, aby dýku z rukou vrahových vymknul. Wahrmund (II. 96) cituje dvojí dílo historické, kde list onen jest otisčen.

Konečně *Wahrmund* (II. 102 a n.) vytýká Wolfovi anachronismus a nesprávnost, že vypovězení Jesuitů klade po popravě Parryových; předně nebyla nová výpověď z království prohlášena toliko proti Jesuitům, nýbrž proti všem kněžím katolickým, a dále stalo se takto ještě před spiknutím Parryovým. *Hume*, známý filosof a historik anglický, líčí vše takto, že Parry v parlamentě proti zostřeným těmto zákonům ještě mluvil, načež byl sesazen a spiknul se proti životu královninu.

Všechny výtky učiněné Wolfovi v r. 1793. spadají také na toho, kdo v r. 1896. opovazuje se opakovati, co tehdy již vyvráceno bylo. Ale ostuda tato není ještě poslední.

Úplně dle *Wolfa* (I. 388—390) vypravuje p. Bílek na str. 173., že „přes to všecko sosnovali jesuité již r. 1586 nové spiknutí... *Antonín Babington* umluvil se s jednatelem španělským, že zavraždí královnu Alžbětu a na trůn povznese... Marii Stuartku... Hlavním podněcovatelem Babingtona byl jesuita *Ballard*“... Viz *Wahrmund* (II. 103—105) a tam důkaz již před 103 roky podaný, citatem z *Humea* dotvrzený, že **Ballard nikdy Jesuitou nebyl.**

Na str. 174. p. Bílek píše: „Jesuité do Anglie se vloudivší opět hleděli všude rozsévati símě rozbroje a vzpoury; ale když se jim to nepodařilo ani u katolíků, protože s nimi Alžběta stejně vlídně a milostivě jako s protestanty nakládala, přikročili zase k zákeřnictví a ke vraždě.“ Věta sem patřící u *Wolfa* (I. 392) zní: „*Elisabeth behandelte die Katholiken mit so einer Schonung, dass diese es nicht wagten sich gegen die Königin zu empören.*“ A na tuto větu *Wahrmund* (II. 108) odpovídá takto: „Pěkné milosti, když ti, kdož zůstali věrni víře svých otcův a nechtěli za papeže uznati ženu žárlivou, olupování byli statků, zbavování hodností, vypovídání ze země, obsluhování skřipcem, posílání s královskou shovívavostí na šibenici.“

Na téže stránce dále čteme: „Roku 1592 odebral se *Patrik Tullen* do Anglicka, aby královnu Alžbětu zavraždil. Jesuita *Holte*, jemuž se svěřil s tímto záměrem svým, schválil ho co podnik záslužný a bohumilý, udělil mu již napřed rozhřešení a podal mu tělo Páně. A když vražedný útok *Tullenův* se nezdařil, ihned vyskytli se po něm jakýsi *Williams* a *Yorke*, kteréž také jesuita *Holte* k tomu vybízel a rozhřešil.“ Tať jest důkladnost našeho historika, že ani jmén správně nepodává; onen „*Tullen*“ dvakráte takto jmenovaný jinde všude i u *Wolfa* *Cullen* sluje. Dále pan Bílek nepozoruje, jaký jest nesmysl tvrditi, že jesuita řečený záměr vražedný schválil „co podnik bohulibý“ a udělil útočníkům rozhřešení; vždyť rozhřešení z podniků bohulibých přece se neuděluje. A k tomu všemu rozhřešení udělené před činem spáchaným je takovou báhorkou, že jí p. Bílek uvědomělému lidu katolickému přece neměl předkládati. A kde jsou historické doklady, že jesuita *Holte* záměry vražedné schvaloval? Pan Bílek opět neuvádí ani jediného. *Wolf* ovšem to právě tak vypravuje (I. 392 a n.); toto svědectví nám dostačiti nemůže.

A ještě nejsme hotovi na téže str. 174. Pan Bílek chutě vypravuje dále: „Roku 1597 vyskytl se vrah nový, jakýsi *Edvard Squirre*, kteréhož jesuita *Richard Walpode* ve zpovědnici a mimo ni přemluvil, aby královnu a hraběte z *Essexu* otrávil. K tomu účelu dostal *Squirre* od jesuity jed, kterým napustil sedla koní královny a hraběte. Ale jed neměl žádného účinku, takže jesuita se domníval, že je *Squirre* podvedl a zradil; protož udal sám vraha . . . *Walpode* však uprelh a *Squirre* byl odpraven.“ Viz totéž u *Wolfa* (I. 393. a n.). Zrovna zábavno jest čísti, jak *Wahrmund* (II. 113.—119.) líčí rozpaky spisovatelů protijesuitských právě v této věci. První pramen, z něhož čerpána tato historka, jest *Eduard Cooke*, u něhož jmenuje se Jesuita *Walpole*, který prý *Squirra* navedl. Jesuita *Jindřich Walpole* byl však již r. 1593. hned prvního dne jat, jakmile vystoupil na půdu anglickou, a r. 1595. byl popraven. Nastávala tedy nesnáze, kterak mohl *Jindřich Walpole* r. 1595. popravený r. 1597. ku vraždě naváděti? Ale pomohli si takto. *David Hume* o věci pomlčel, *de Thou* mluví vůbec jen o Jesuitech, *Isaak Larrey* přeměnil jej na *Richarda Walpolea*, u *Wolfa* a *Bílka* už se nazývá *Richard Walpode*. Pomoc věru laciná! — A k tomu ještě způsob zamýšlené vraždy: jedem napustiti sedla koní královny a hraběte, jaký to důmysl, jaká to zároveň ukrutnost! Od té doby, kdy to věrně opsal, p. Bílek jistě netroufá si ani ve vlastním bytě sednouti; kdo mu za to ručí, není-li také sedadlo u jeho psacího stolku od Jesuitů jedem namazáno!

Po těchto ukázkách dovoleno nám budiž pominouti mlčením, co zde ještě o provincialu *Jindřichu Garnetovi*, o *Cresvellovi*, o třech millionech zlatých od *Filipa*, krále španělského, do Anglie zaslaných se vypravuje; všechno také u *Wolfa* (I. 394.—398.) se nalézá. Odpověděl na to již *Wahrmund* (II. 119.—135.), u něhož čteme také tento výrok pravdivý: „Ze *Alžběta* mnoho Jesuitů dala zardousiti, jest jisto; že by však jen jediný Jesuita byl strožil úklady životu *Alžbětinu*, jest pomluvou a zůstává pomluvou, dokud nebude dokázáno.“ Na konci statě p. Bílek zase dle *Wolfa* pozastavuje se nad tím, že prý „i proti těmto skutečným událostem opovažují se jesuité a přívrženci jejich tvrditi, že všichni ti, kteří v Anglii na šibenici, na kole neb mečem katovým pro kralovraždu život dokonali, byli jen proto odpraveni, že v neohrožené hrdinnosti nechtěli se zřící náboženství svého.“ My zase a to větším právem nad tím se pozastavujeme, že p. Bílek mučenníky *Stolice Apoštolskou* za blahosladené prohlášené opovažuje se nazývati „úkladnými vrahy, velezrádci nebo zbojníky!“

Úmrtím královny *Alžběty* nekončí se však šílené líčení p. Bílkovo. Jakub I. hned prý po nastoupení vlády „nařídil úplnou svobodu náboženskou a trpění katolíků,“ ale „Jesuité neustáli strojiti pikle i proti tomuto králi.“ „Jesuitský provincial *Jindřich Garnet*, společen s některými fanatickými katolíky, . . . předsevzali si na den korunovace *Jakubovy* (4. srpna 1603) *Londýn* na více stranách zapáliti. Když však záměr jejich se nezdařil, sosnovali r. 1604 nové spiknutí, jemuž není rovného v dějinách světových.“ A nyní líčí se „spiknutí

prachové“ v r. 1896. úplně dle toho, co napsal *Wolf* v r. 1792. (I. 403. a n.). *Catesby*ův zoufalý záměr, vyhoditi parlament prachem do povětří, jest známý zločin odsouzený od katolíků právě tak jako od protestantů. Ze by však Jesuité, přede všemi provincial Garnet, ku zločinu spiklence byli povzbuzovali, jejich záměr schvalovali, z účastenství ve spiknutí byli usvědčeni a konečně sami se k němu přiznali, jest tolik lží, kolik vět. Nejsou to toliko „drzí spisovatelé jesuitští“, jak p. Bílek na str. 177. tvrdí, kdož P. Garneta za nevinnou obět zuřivosti protestantské prohlašují, ale také spravedliví historikové protestantští. Mužové, kteří věčné spásy bližního svého život zasvětili a úkolu svému vlastní život obětovali, neukládají o bezživotí ani svých nepřátel. Jméno P. Garneta nyní již se stkví v počtu věhlasných mučenníků církve katolické, od Stolice Apoštolské veřejně prohlášených. Na čí straně hledati dlužno onu vytknutou drzost, ponechává se posouditi laskavému čtenáři.

Následuje ještě jedna „drzost“ jesuitů, které prý se dopustili Jesuité, odpirajíce „naprosto složení přísahy“, která po zmíněném spiknutí uložena byla; ostatní katolíci prý všichni bez odporu ji skládali (str. 178.). Z historie víme, že přísahu tuto papež Pavel V. dvakráte zapověděl a to z toho důvodu, „poněvadž obsahovala některé věci, odporující víře a spásy duše.“ Jednali tedy Jesuité dle rozkazu Stolice Apoštolské, kterýmžto se řídila valná většina věřícího lidu.

Po tomto líčení čtenář Bílkův setkává se najednou se zjevem netušeným; následující vypravování již se vymyká z kolejí Wolfových až po str. 183. Ani hlava Karla I. nepadla návodem jesuitským, ba ani „spiknutí papeženské“, jež vymyslíl si pověstný *Titus Oates* za Karla II., za „dokázanou pravdu historickou“ nikterak se nevydává, ačkoli *Wolf* (II. 249. a n.) i k tomuto se kloní. Vysvětliti zjev tento není snadno. Snad se p. Bílek obával konfiskace svého „vzácného díla historického“ z ohledu k veřejné mravnosti, kdyby byl také ještě opsal, co má *Wolf* o podvrženém dědici trůnu v II. svazku na straně 451.—456.

Na konci statě o Anglii p. Bílek chce se krýti autoritou *Tomčkovou* (Děje Anglické země, v Praze 1849); jak málo práva k tomu má, o tom každý čtenář může se přesvědčiti.

Jesuité v Německu (str. 183.—196.) ovšem věrně jsou líčeni výhradně dle pramenů protestantských, ale jen částečně dle Wolfa. Nápadno zajisté každému čtenáři, že ubylo zde značně vražedných úkladů, kterými dosud zrovna byl zaplavován.

Co je protestantského, všechno je „osvíceno“; pokus arcibiskupa kolínského, *Heřmana z Wiede*, uvésti protestantismus do území církevního, jest „šlechtné počínání“, ježmuž odporovali Jesuité. Na sněmu Tridentském Jesuita „Lainez vystupoval s neobyčejnou drzostí a hájil též neposkvrněné početí Marie Panny“ (str. 185.)! V zásadě: „Cuius regio, eius religio“ p. Bílek spatřuje „svobodu náboženskou“ (str. 187.)! Sněm Tridentský „minul prý se úplně s účelem, k němuž byl povolán,“ a to „zásluhou jesuitů a jim podobných přívrženců papežských.“ Papež Pius IV. „o zrušení coelibatu a postů nechtěl ani slyšeti.“

„Mezi tím, když jesuité na sněmu tridentském tak zhoubně působili, nabyl řád jejich stálých sídel v zemích německých.“ Nyní ličí p. Bílek, kde se Jesuité „uhníždili“. Na str. 189. vypravuje, že druhé manželce vévody bavorského Maxm. Emanuele, Teresii Kunhutě, dceři věhlasného Jana Soběského, jesuita Theodor *Schmakers* byl zpovědníkem, „ano i něčím jiným.“ Smlouva v Illesheimě r. 1704. jest asi smlouva „v Ilbersheimu“.

Na konci této statě (str. 196.) p. Bílek „ještě poznamenati“ uznal za vhodné, „že jesuité podporovali v Německu také přemrštěné horlivce křesťanské, jak katolíky, tak protestanty, kteří... mučili a upalovali na hranicích domnělé čarodějnice a kouzelníky.“ Jmenují se zde Jesuité *Loeper* a *Gaar*, po jejichžto jménech však jinde marně pátráme. O věci samé poučiti se možno u *Janssena* (*Gesch. d. deutschen Volkes*, VIII. 494.—694.); strany 648.—660. zvláště jsou věnovány pokusu protestantův, obvinujících Jesuity z ukrutnosti páchané proti čarodějnicím. Ostatně p. Bílek zde přece vzpomenul také zásluh jesuitských, jenom že zase mu špatně vytiskli jméno jednoho z nich, jenž nejmenoval se *Tonner*, ale *Tanner*.

Strannictví protestantům věnované p. Bílka neopustilo ani ve stati: „Jesuité v Rakousku“ (str. 197.—206.). Zde prý v r. 1548. „třicet protestantů na jednoho katolíka se čítalo.“ Proč nepověděl, jakými prostředky obyvatelstvo katolické víře své bylo odcizeno? Ferdinand I. povolal Tovaryšstvo Ježíšovo. První tu byl *Petr Canisius*, „chytrý Jesuita“, jenž prý protestanty u Ferdinanda očerňoval a proto od nich „*canis austriacus*“ (rakouský pes) nazýván byl. Ale Ferdinand I. nedal prý se „jesuity pohnouti k pronásledování protestantů.“

Jak málo zná p. Bílek povahu protestantismu, dosvědčuje větou: „Bylo by se za vlády Maxmilianovy docílilo úplného srozumění a přátelského vyrovnání katolíků s protestanty, a snad by byli protestanté opět do lůna církve katolické se vrátili, kdyby se bylo z Říma a se strany jesuitů vším úsilím k tomu nebylo pracovalo, aby se již v zárodku udusilo každé dorozumění.“ Laciná to frase, která v dějinách nikde nemá dokladu.

Rudolfovi II. p. Bílek v tom vytýká „nesnášenlivost“, že usiloval „o skutečné plnění výminek, pod kterými stavům protestantským propůjčena byla konfessi od císaře Maximiliana, a že bránil pánům protestantským nutiti poddané k jich náboženství“ (str. 200.). Ovšem, kde šlo o protestantismus, tam násilné nucení dle p. Bílka jest právem nedotknutelným.

Opětným dokladem důkladnosti našeho historika jest, že vůdce povstalců hornorakouských na str. 202. dvakráte *Štěpán Fladinger* se nazývá, kdežto v pravdě *Fadinger* slul.

Z doby Leopolda I. p. Bílek vypravuje krásnou historku o hrabivosti jesuitské. Nesmyslné štědrosti císařově položil prý meze nejvyšší hofmítr Václ. Fr. Eusebius kníže z Lobkovic, jenž protivil se tomu, aby jim postoupen byl velký jeden statek již příslibený. „Když pak jesuité Lobkovice za příznivé vyřízení žádali, tázal se jich Lobkovic, zdali

by se podrobili výroku božského spasitele. K tomu když zbožní otcové přisvědčili, ukázal Lobkovic na zkrácený nápis na kříži (J. N. R. J.) a pravil: „V těchto písmenech jest rozhodnutí vaší žádosti, jakoby je Kristus sám byl vyslovil.“ Jesuité však odvětili, že neznají jiného výkladu těchto začátečních písmen kromě tohoto: „Jesus Nazarenus Rex Judaeorum“ (Ježíš Nazaretský Král Židovský). Kníže Lobkovic usmívaje se pravil: „Páni Páterí neumějí dobře čísti, má to zníti: Jam Nihil Reportabunt Jesuitae“ (Již Ničeho Neodnesou Jesuité) a poroučel se jim úsměšně. Toť nemohli jesuité odpustiti . . . Konečně dosáhli toho, že kníže Lobkovic dne 16. října r. 1674 eis. rozhodnutím s hodností a úřadů svých byl sesazen.“ Škoda, že *Jos. Svátek* vydávaje knihu III. „Dějin Cech a Moravy nové doby“ již r. 1894. nemohl použiti vzácného výzkumu p. Bilkova o pádu Lobkovicovců; věnoval této věci str. 42. až 66., kde líčí obšírně tohoto státníka jakožto stranníka francouzského, uvádí příčiny jeho pádu, ale o Jesuitech ještě nevěděl ničeho. Za to p. Bilkovi nic nevadilo (a přece docela zanedbal aspoň) nahlédnouti do díla Svátkova. Odkud přejal svou anekdotu, nikterak nám neprozradil.

Na str. 205. vypravuje p. Bílek, že císař Leopold I. svěřil vychování syna svého Josefa I. *Rummlovi*, „knězi zbožnému, učenému a nepředpojatému. Jesuité všemožně se vynasnažili, i strašidly chtěli toho dosíci, aby odstranili nenáviděného učitele mladého arcivévody, ale nepodařilo se jim to.“ Ubozí Jesuité, dříve tak „chytří“, nyní tedy už ani strašiti rádně neuměli. Odkud zpráva vzata, darmo se tážeme.

A ještě jedna zpráva nalézá se na téže straně, ničím nedoložená, sama sebou nesmyslná, že prý zpovědník císaře Josefa I., *Engelbert Bischof*, „jesuita pouze dle jména“, nechťeje zneužívati postavení svého k zájmům řádu, proto prý „od generála do Říma byl k zodpovídání povolán.“

„Jesuité v Tyrolsku“ (str. 206.—208.) poměrně ještě jsou dosti ušetřeni. Jen dvě výtky se jim činí, předně že prý *Janu Nasovi*, mistru řádu Františkánského, nepřáli místa kazatelského v Inomostí, začez tento kazatel „zasazoval jim neohroženě kruté rány v kázáních svých proti všem svatouškům, pokrytům, lhářům a zrádcům.“ Zakládá-li se na pravdě tato polemika, nelze zde zjistiti; p. Bílek pramene neuvádí, a na třech místech, kde obšírnější zprávy životopisné o Nasovi nalézám, o půtkách s Tovaryštvem ani zmínky není. Byltě Jan Nasus konvertitou a náleží mezi nejprudší polemiky proti protestantům. Ukázkou britké jeho polemiky podává *Janssen*.¹⁾ Kdyby p. Bílek si přečetl, jak Nasus zachází s jeho miláčky protestanty, jistě byl by o něm raději pomlčel.

Druhá výtka týká se vpádu bavorského do Tyrolska r. 1763., při kterém prý Jesuité radili stavům tyrolským, „že beze všech výčitek svědomí mohou vévodovi bavorskému věrnost přísahati.“ Toto zrádné jednání jest prý „mnohými spisy dokázáno“: ale z mnohých těchto spisů p. Bílek neuvádí ani jediného.

Ve stati „Jesuité v Štýrsku“ (str. 208.—213.) obzvláště vyniklo strannictví p. Bilkovo; neuváděje ani jediného násilného skutku,

¹⁾ Gesch. d. deutschen Volkes, V. svazek, II. kniha sub IV. (Vydání z r. 1886. str. 363.—377.)

aby vysvětlil náhlé šíření protestantismu v této zemi, obnovu náboženství katolického za arcivévody Ferdinanda líčí jakožto svrchované násilnictví, a přece sám na str. 186. svobodu náboženskou spatřuje v zásadě: „Cuius regio, eius religio.“ Divná to svoboda, která vždy a všude měla platiti jen protestantům! O věcech těchto a jmenovitě důkaz, že obnova náboženství katolického ve Štýrsku vykonána bez prolití kapky krve, viz dějiny Weissovy.¹⁾

Ne jiného ducha jest další rozprava: „Jesuité v zemích uherských“ (str. 213.—218.). Ačkoli p. Bílek přiznává, že tamější šlechta k lutheranství přistupovala „zvláště proto, aby se mohla obohacovati zabavováním statků církevních“: přece nikterak se mu nezamlouvá obnova náboženství katolického, jmenovitě horlí proti povolání Tovaryšstva Ježíšova. V Sedmihradech prý „vystupovali jesuité sami všude s drzostí neobyčejnou, zařizovali si všude školy i tam, kde neměli k tomu žádného povolení; přivlastňovali si také bezprávně příjmy a důchody některých knížecích statků, vtírali se do mocných a bohatých rodin a všude počali mocně obracet lid na víru katolickou.“ Z výtek připouštíme zřizování škol a obracování lidu na víru katolickou: tať byla „drzost jesuitská“, v tom záleželo „zhoubné jich počínání“, pro které stavové sedmihradští knížete Zikmunda Báthoryho přinutili, že Jesuity ze Sedmihradska vypověděl.

Na str. 217. vyčítá p. Bílek Jesuitům „zrádu na panovnické rodině habsburské.“ V čem záležela? Jesuité vydali prý na první vyzvání Františku Rakoczymu zámek svůj Znio, ... honosili prý se „věrností a oddaností svou k tomuto vůdci povstalců“ atd. Nemohouce pátrati, na jakých dokladech událost sama o sobě je založena, poněvadž v celé stati ani jediného pramene uvedeno není, tážeme se p. Bílka, jakými prostředky byli by Jesuité mohli zámku uhájiti, když ani vojska císařská nestačila zadržeti tlupy povstalecké, které plenily až i kraje Moravské a drancovaly také otevřená předměstí Vídeňská?

Ve stati „Jesuité v Solnohradsku“ (str. 218. a n.) zvláštní žaloby proti řádu nenalézáme, a proto dále při ní prodlévati není třeba.

Za to není možná přehlédnouti statě další: „Jesuité v Polsku. Švédsku a Rusku“ (str. 219.—230.).

Polsku věnovány jsou str. 219.—228. Celé toto líčení vyznívá větou, že prý „k úpadku říše Polské přispěli nemálo jesuité“ (str. 228.). Lutheranismus v Polsku prý se šířil „za schovávavosti“ mnohých biskupů již za Sigmunda I., nejvíce však za vlády „osvíceného“ Sigmunda II. Augusta. Ale *Stanislaw Hosius* „překazil snahy arcibiskupa hvězdenského, primasa polského Jakuba Uchaňského, za zřízení národní katolické církve polské se zvláštním patriarchou od Říma neodvislým.“ Tolik znalosti o církvi katolické má pan Bílek, že chce míti za katolickou církev od Říma neodvislou! Pravdu ovšem pověděl, že kardinal Hosius nejvíce přispěl k upevnění víry katolické „uvedením Jesuitů do Polska.“ Líčí nyní zvláště

¹⁾ Lehrb. d. Weltgesch. IV. Bd. Wien 1881, str. 930. a n.

pusobení *Petra Skargy*, jenž největší vliv měl na *Sigismunda III.* Jsa dvorním kazatelem, „byl s králem na 18 sněmích, zahajoval a koncil je svými kázáními, v nichž se dotýkal nejdůležitějších věcí státních a vystupoval ve prospěch jednoty církevní, maje rozštěpení národa ve mnoho církví za zhoubné i jednotě národní. Chtěje míti dobře spořádanu vlast' svou, podporoval moc královskou, která valně klesala, proti nadužíváním, pocházejícím z nevázanosti šlechty, proti níž se mocně zastával i nižších tříd lidu selského“ (str. 223.). Také zmínka se činí jeho četných kázání a spisů, „které jsou vzorem jazyka polského a slohu vytríbeného a uhlazeného.“ Ale p. Bilek za tuto činnost Skargovi málo díky vzdává. Školami prý „jesuité ovládli vším vychováním v Polště, čímž klesla slavná před tím universita Krakovská.“

Nejvíce Skarga před očima p. Bilkovými se prohřešil, že podporoval unii Břestskou. Unie tato byla prý „k záhubě Polska“, poněvadž byla prý „příčinou mnohých bouří, zvláště pak povstání kozáckých.“ Žáci jesuitů proti nekatolíkům prý „zuřili vraždou a ohněm.“ Kolik krve katolické v bojích proti unii bylo prclito, o tom p. Bilek nic nepraví.

Výlevem slepého zášti proti všemu, co katolického, jest líčení mučennické smrti sv. Josafata Kunčeviče, arcibiskupa polockého (str. 224. a n.). O něm tvrdí pan Bilek, že prý „kázal vyhrabati těla zemřelých pravoslavných a vrhati přede psy.“ „Když pak Kunčevič roku 1622 ve Vitebsku zakázal všechny bohoslužby pravoslavným, tito jsouce tím náramně rozhořčeni, přepadli a ubili jej roku 1623 v jeho domě a tělo jeho vláčeli k posměchu po městě. Za to byli vitebsští krutě potrestáni. Jesuité však ... rozhlašovali množství zázraků, které prý se dály působením mučenníka Kunčeviče atd.“ Takto opětne opovazuje se pan Bilek psáti o mučenníku církve katolické, jehož Urban VIII. r. 1643. v počet blahoslavenců vložil, Pius IX. r. 1867. za svatého prohlásil, jehož počtu Lev XIII. r. 1882. na veškeren svět katolický rozšířil, aby byl mocným přímluvcem u Boha za sjednocení všech národů slovanských. O životopise tohoto světce z pera *Řejzkova*¹⁾ p. Bilek zase nemá ani tušení. Taktéž docela mlčením pominuto velké dílo historické *Peleszovo* o unii církve ruthenské.²⁾

Dozvukem k tomuto líčení následují otřepané frase o „vtírání se jesuitů do zámožných a mocných rodin“, o „vyluzování dědictví“ a p. v.

Zvláštní pozornosti zasluhuje odstavec hned připojený (str. 225.), že prý „jesuité měli při volbách králů tajného sice, ale mocného vlivu“ (doslovně takto se čte!); „že založili oheň v lutheránském kostele“ v Krakově; „že v Malorusku oloupili nejbohatší obyvatele o všechny statky“ atd. Pan Bilek tvrdí, že tyto stížnosti dissidentů sestaveny byly ve zvláštním spise při volení Vladislava IV., a také ochotně dokládá, že „byly pravdivy a odůvodněny.“ Čtenář nemůže jinak souditi, nežli že tu jde o nějaký veřejný spis dissidentův, ačkoliv ani takový spis

¹⁾ Sv. Josafat, arcibiskup Polocky, mučenník a apoštol Rusínů. V Brně 1885.

²⁾ *Pelesz*, Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom. Wien 1881. I. u. II. Band.

jsa výronem strannickým vážnému historikovi za pramen nepodezřelý se nehodí. Zatím však všechno opět věrně se čte u *Wolfa* ve spise často již uvedeném.¹⁾ Wolf však aspoň tolik poctivě vyznal, že „spis, výtečný“ sepsal šlechtic polský, jehož jméno není po-
vědomo“, a dále že krátký sice, ale prý „mistrovský“ výtah z něho u *Thuana* se nalézá. Poznámky další k tomuto kousku zajisté není třeba.

Jestě k jedné výtce nuceni jsme přihlédnouti; jestiž to tak zvané „Toruňské krveprolití“, o kterém pan Bilek na str. 226. a n. vypravuje těmito slovy: „Roku 1724 dne 16. července udály se bouřlivé a násilné výstupy při průvodu o Božím Těle mezi chovanci tamější kolleje jesuitské a žáky protestantského gymnasia, z čehož povstaly krvavé rozbroje mezi oběma katolickými a evangelickými, při čemž kolleje jesuitská byla spustošena. Jesuité svrhli všecku vinu rozbrojí těchto na starostu města Jana Gottfrieda Roesnera, který, ačkoli nevinen, od soudu s devíti též nevinnými obyvateli lutheranskými na základě falešných svědectví se strany jesuitů k smrti stětím byl odsouzen. Ortel tento zcela nezákonnitý dala vláda polská dne 7. prosince r. 1724 vykonati.“ Skutek — spustošení kolleje jesuitské — sám pan Bilek uznává: a přece „svědectví se strany jesuitů“ byla prý falešná! O věci samé viz *Dukrův* spis *Jesuiten-Fabeln*, str. 579. a n.

V další stati o Jesuitech ve Švédsku (str. 228. a n.) líčené věrně dle *Wolfa* (I. 366—372) opravou předně dlužno p znamenati, že Jesuita *Ant. Possevin* nebyl vyslán od Řehoře XIV., nýbrž XIII. Nemoha zde Possevinovi nic podstatného vytýkati, p Bilek po třetí opakuje, že prý „nejraději užíval meče a plápolajících hranic“ (viz str. 46. a 142.), ačkoli ani jedenkrát ničím toho neprokázal. — Není zajisté ani p. Bilkovi neznámo, že lutheranismus do Švédska uveden jest jedinou vůlí královskou. Gustav I. Vasa, jsa r. 1523. zvolen králem švédským, zabral statky církevní a odtrhnul celý národ od víry katolické. A ejhle! když vnuk jeho Sigmund, zároveň král polský (Sigmund III.), pokusil se o to, aby náboženství katolickému ve Švédsku úplně potlačenému dáno bylo ani ne rovné právo s lutheranismem, nýbrž jen právo veřejného vyznávání, tuto snahu pan Bilek nazývá „násilnickým jednáním a rušením svobody náboženské“, a korunuje své líčení, jak Sigmund s trůnu švédského byl svržen, větou: „A tak pozbyl polský král Sigmund III. královské koruny švédské rejdy a šmejdy jesuitskými.“ Historie švédská vypravuje sice o rejdech a šmejdech, které však spáchal strýc Sigmundův, Karel IX., jenž vlastního bratrovce oloupil o korunu.

Stat o Rusku jest jen kratička a nepodává nic zvláštního.

Tímto zakončen je III. oddíl první části díla Bilkova o působení Tovaryšstva v zemích evropských. Vidíme z něho, jak usnadněna jest práce všem historikům protijesuitským: od založení Tovaryšstva třeba jen vyšetřiti, kde se Jesuité „zahníždili“, a pak jest vyhráno. Kde která vražda, kde které povstání a jiné pohromy národní, vše se přispuje důsledně na vrub Jesuitům.

¹⁾ *Wolf*, Allg. Gesch. d. Jesuiten. I. Bd. Str. 363. a n.

Vnitřní rozvoj a úpadek řádu jezuitského až do jeho zrušení.

Přede vším podává zde p. Bílek přehled generálů Tovaryšstva. U sv. *Ignáce z Loyoly* aspoň uznává, že neměl jiného na zřeteli, „než chudobu, pokoru, čistotu mravův a obrácení pohanů na víru katolickou.“ Ale nástupce jeho, *Jakub Laynez*, „jesuita to nejhrdější, nejpánovitější a nejschytralejší“, už prý přidal k ústavě řádu „výklady a pravidla, kteréž se zásadám zakladatele naprosto přičily. Skoro ve všech nově přijatých zásadách těchto vězela politika.“ Líčení celé úplně se srovnává s tím, co napsal *Wolf* (I. 217. a n.). Než nástupce jeho *Francesco de Borgia*, „připravil jesuity z dráhy pouze vědecké a politické... k přísnějšímu směru prvního zakladatele.“ Opravou budíž uvedeno, že bulla Rehoře XIII. zde uvedená nezní: „Ex sede apostolica benignitate“, nýbrž: „Ex Sedis Apostolicae benignitate.“ Generál *Aquaviva* prý „přestál“ nejtěžší boj s papežem Sixtem V.

Dosud ještě dosti klidně se nese líčení až do str. 235. Zde již počíná pravý duch „dějin“ Bílkových se jeviti. Generál *Jan Pavel Oliva* (1664—1681) „hleděl prý si zvláště pohodlí, nádhery a rozkoši života.“ Jediný *Ranke*¹⁾ výtku tuto pronesl, nemaje jiného dokladu nežli anonymní hanopis; v současných pramenech Oliva líčí se jakožto řeholník vážný, ctností proslulý. Panu Bílkovi však výtku ta tak se zalíbila, že pro ni docela si porušil svůj koncept, an dále vypravuje: „Úplně pak přetvořil se řád jezuitský za následujících generálů; byli to zejména Vincenc *Caraffa* (1646—1649)“ atd. a na pátém místě Jan *Oliva* (1664—1682). Dle toho byl by Oliva pátým svým vlastním nástupcem. Opravou zde jen poznamenáváme, že místo *Thyris Gonzalez* má se asi čísti *Thyrus G.*

Než vizme již, jaká to proměna nastala. „Monarchistický živel řádu podlehl aristokratickému; sbor bojovníků sebe zapírajících stal se spolkem rozkošně žijících. Istivých diplomatů; řád založený k podporování a obraně moci papežské... hájil samostatnost církevní ve Francii (gallicanismus) proti snahám centralistickým kurie římské. Kolleje jezuitské, které předešle byly vzornými ústavy vzdělávacími a vychovávacími, staly se sídly nepravosti, nekázně a nemravnosti“ atd.

Ale ani tento výlev řečnický p. Bílkovi nestačil; připojil ještě zvláštní stať nadepsanou: „Úpadek řádu jezuitského“ (str. 236 a n.). Ctenář pospíchá, aby zvěděl, co ještě možná zde povědět, zatím nenalézá nového docela nic. Opakují se žaloby předešlé a z nich jmenovitě, že prý „i proti papežství snahy gallikánské církve podporovali.“ Divná to žaloba v ústech p. Bílkových o papežství jindy méně dbalých, ale ani ta s pravdou se nesrovnává. Však to p. Bílek také napravil a dosvědčil, že prý „potom opět do svého přirozeného postavení se vraceli a nároky papežského dvora zastávali,“ a proto „tím více pokládání byli za baštu tmářství.“ Vidíme, že p. Bílek vždycky ví dobrou radu; jsou-li Jesuité při papeži, je zle; domnívá-li se, že jsou proti

¹⁾ Die romischen Päpste III., 6. Aufl. Leipzig 1874, 85.

papeži, je **ještě hůře**: Jesuita ať dělá co dělá, p. Bílkovi nikdy a nikde se nezavděčí. A ta „bašta tmářství“, jaký to podařený výrok! Nikdo se tedy nediv, že ministři v polovici 18. století v čele mnohých vlád stojící, kteřížto holdovali osvětě, „jesuity pokládati musili za překážku blaha národního.“

Následuje stať nadepsaná: „Otřesení moci řádu jesuitského“ (237—245), ale líčí se v ní jenom útok na Tovaryšstvo v Portugalsku. Dvůr portugalský byl dle rčení p. Bílkova ještě v r. 1750. „velmi jesuitsky smýšlející.“ Ale obrat přivodil markýz Pombal, „jsa jasného, nepředpojatého rozumu a silné různé povahy“, jenžto „použil postavení a vlivu svého nad míru velikého, aby konec učinil zhoubnému působení jesuitů, kteří hned z počátku na odpor se postavili jeho snahám, aby Portugalsko opět k slávě a moci povznesl zaváděním oprav času přiměřených.“ Komu „k slávě a moci“ Pombal pomáhal, o tom svědčí žaloby hned po smrti krále Josefa I. naň vznesené, o „různé povaze“ jeho žaláře politickými vězni z nejvyšších stavů přeplněné. Ale sláva jeho jest nehynoucí v ústech všech historiků protijesuitských, že první ránu zasadil nenáviděnému Tovaryšstvu. Proto ani pan Bílek neváhal povinný hold mu vzdáti, což snad učinil s dosti dobrým svědomím, poněvadž celým líčením důkazu nepodal, že by o Pombalovi byl více četl, nežli to, co vypravuje *Wolf* (III. 32—148).

Vypravovati celou událost zde nemůžeme, ale odkazujeme laskavého čtenáře k *Weissovu* dějepisu.¹⁾ Pan Bílek tvrdí, že Jesuité „se spikli s nespokojenou markýzkou de Tavora proti životu královu. Ale zamýšlená královražda dne 3. září 1758 se nepodařila.“ Proti tomuto tvrzení ničím neodůvodněnému odpovídáme: Předně není dosud ani úplné jisto, zdali vůbec útok na krále Josefa I. se stal. Dále, stal li se útok onen, není jisto, nebyl li zamýšlen proti zpupnému komorníkovi královu. A konečně, byl-li zamýšlen útok proti králi, není pravdě nepodobno, nebylo-li nějaké noční dobrodružství jeho příčinou. Při veškeré záhadnosti celé věci tolik však jisto jest, že o nějakém spiknutí jesuitském nelze důvodně ani mluvit. Mezi domnělými spiklenci byl také jmenován P. Gabriel Malagrida. Když po dvou letech před soud byl povolán, sám Pombal neodvázil se již, pro tuto příčinu jej stíhati.

Ve dvou věcech srdce p. Bílkovo přece útrpností se hnulo. Na str. 244 uznává, „že ministr Pombal bezprávně k oněm uvězněným jesuitům se choval a že se na nich co do požadavku lidskosti, ano i citu právního prohřešil.“

Druhá věc jest krutý osud jmenovaného právě missionáře, o kterém na téže stránce praví: „Ještě méně... dá se odůvodniti ukrutné odpravení 72letého jesuity P. Gabriela Malagridy.“ Aby však zasloužilému missionáři plně spravedlnosti dopřál, k tomu p. Bílek se nepovznesl. Líčí jej jakožto fanatika, šíleného přepjatce, kterýžto pro dva spisy ve vězení prý sepsané od inkvisice byl za kacíře prohlášen a popraven

¹⁾ *Weiss*, Lehrb. d. Weltgesch. VII. Bd. Einl. Wien 1884, S. 187—221. — O pádu Pombalově: Str. 276. a n.

dne 20. září 1761. Že spisy byly podvržené, že ve vězení ani jich sepsati nemohl, jasně dokazuje Weiss.¹⁾ Že však veškeré soudní jednání i potupná poprava apoštola brasílského byla dílem Pombalovým, pan Bílek opatrně zamlčel.

Další stať „Bouře proti jesuitům ve Francii“ (str. 245. a n.) zahajuje p. Bílek zase svým způsobem, totiž vypravováním o vražedném útoku na Ludvíka XV. Útočník třikráte zde „*Damiouse*“ se nazývá, kdežto v pravdě *Damiens* sluje. Celé líčení dle pravzoru *Wolfova* (III. 314. a n.) tak jest schytralé, že může býti dalším vzorem každému spisovateli protijesuitskému. „Ačkoli vyšetřováním nebylo to dokázáno“, přece „lid vinil jesuity z účastenství v dotčeném útoku vražedném“; neboť útočník „byl několik let kuchtíkem v kolleji jesuitské v Arrasu.“ Tato okolnost a „mnohé jiné pověsti“ p. Bílkovi dostačily, že přijal toto vypravování do svého díla „historického“, nemaje ani slovíčka, kterým by byl vytknul, že obvinění Jesuitů z tohoto útoku za neoprávněno pokládá.

Co nyní následuje, vyličení nezdařených podniků obchodních Lavalettových, jest věc příliš známa, a proto ani opakovati ani omlouvati jí nechceme. Ale uvádíme zde, co praví *Cornova*, exjesuita pražský i od p. Bílka v úvodu jmenovaný: „Lavalette velmi prospěl dobré pověsti Tovaryšstva. Jeho jméno rychle rozhlášené patrným jest důkazem, že kupčíci missionář z řádu jesuitského byl vzácností, že Lavalette byl jediným; či byla by sice jména všech ostatních se zamlčela? A proti tomuto jedinému obchodnickému apoštolu mohou Jesuité jmenovati osmset missionářů, kteří svou krví, osmtisíc, kteří svým potem zúrodnili půdu Indie pro církev Kristovu.“²⁾

Také další líčení „Vypovězení jesuitů ze Španělska, z Neapole a Parmy“ (str. 248.—255.) úplně spoléhá na bedrách Wolfových (III. 171.—253). Jak věrně naše české dilo k německému přiléhá, o tom stůjž zde tento doklad. Pan Bílek na str. 249. píše: „Neboť ministr Don Pedro hrabě Aranda nabyl z Portugalska přesvědčení, že by bylo marnou prací, uveřejněním písemných svědectví hledět polepsiti jesuity, kteří všem svědectvím vždy jen odporovali, prohlašující je za nepravdivé a vymyšlené.“ A *Wolf* (III. 178.) takto napsal: „Der Graf von Aranda . . . konnte sich aus dem Beyspiele von Portugal überzeugen, dass es vergebene Mühe sey, durch Bekanntmachung urkundlicher Zeugnisse die Jesuiten zu bessern, die allen Zeugnissen und allen Urkunden widersprechen.“ V celém díle Bílkově o Wolfovi ani jediné zmínky se nenalézá.

Dvou prostředků použil ministr Aranda, aby Tovaryšstvo Ježíšovo ze Španělska vypudil; oba přijímá také p. Bílek za pravdu historickou. Prvním bylo povstání lidu proti Karlu III., o kterém p. Bílek píše: „Podněcováním jesuitů povstal lid dne 3. března r. 1766 v Madridě a činil útoky na domy, kdež bydleli nepřátelé jesuitů; ano s divokým

¹⁾ L. c. str. 218.—221.

²⁾ *Cornova*, Die Jesuiten als Gymnasiallehrer, Prag 1804 S. 209. (V. Dühr, op. cit. str. 267).

hlukem přihnala se luza i před palác královský, takže král, obávaje se o život svůj, uprchl do Aranjuezu. Vyšetřováním tohoto odboje mnohými hodnověrnými svědky dokázáno bylo, že se vzpoury této účastnili zvláště jesuité, zejména Isidor *Lopez*, Michal *Benevenente* (správně: Benavente) a Ignac *Gonzalez*.“ Nestranný dějepis jinou příčinu vzpoury udává; byly to reformy, kterými král Karel III., vychován jsa v Neapoli, radou svých nenáviděných ministrů italských národní kroj chtěl změnit, zakázav nositi velké kulaté klobouky se širokou střechou a dlouhé pláště.¹⁾ Proti účastenství Jesuitů svědčí již okolnost, že právě jejich domluvou lid se utišil. Co konečně se týká soudního vyšetřování, sám *Wolf* (III. 180) doznává: „Jelikož celé vyšetřování velice tajné se konalo, a ministerstvo španělské jen všeobecně praví, že Jesuité při vzpouře lidu v hlavním městě se zúčastnili; proto o celé události nad míru málo jest povědomo“ — „so weisz mann von der ganzen Geschichte ungemein wenig.“ Ale pan Bílek přece dobře to ví; odkud to má, zase nepověděl. — Opravou zde ještě uvádíme, že zpovědník matky královny nejmenoval se *Bromiers*, nýbrž *Bramieri*.

Druhým a to rozhodným prostředkem byly zachycené spisy, jimiž manželský původ Karla III. se popíral. Stat příslušná u p. Bílka (str. 249.) do slova podává, co má *Wolf* v III. svazku na str. 185. O tom, že listy byly do kolleje jesuitské podvodně vpašovány,²⁾ p. Bílek nemá ani zdání, zůstávaje při tom, co více než před 100 lety napsal pověstný pamfletista německý.

Pan Bílek vypravuje dále: „Takto když král viděl nejenom svoji korunu, nýbrž i čest svoji ve velkém nebezpečí, svolal královskou radu svou, jejíž členové, zvláště korunní kancléři (tak překládá *Wolf*ovo „Kronfiskale“) *Compomanes* (správně slul *Campomanes*) a *Mognino*, byli toho náhledu, že v tomto případě mohl by král dát vynésti rozsudek proti jesuitské společnosti i s obejitím obyčejné cesty právní, a aniž by obecnstvu se oznámily příčiny tak věho opatření z důvodů zvláště tajných.“ A tak se také stalo. „Po celém Španělsku téhož dne téměř v jedné hodině na 5000 jesuitů v domech svých bylo sebráno a dopraveno do přístavů, kde lodě k převezení jich do Civitavechia byly již připraveny.“ Sám *Huber*,³⁾ ze přílišné lásky k Jesuitům málo podezřelý, praví: „Skutečně barbarským bylo jednání krále Karla. Tisíce duchovních každého věku a stavu, mužové vysokého rodu a vzdělání, nemocní a slabí starci byli do dolejších prostor lodních vpraveni a na širé moře vezeni, nevědouce, kam.“ Pan Bílek, prost jsa takové slabosti citu lidského, jednání to nazval (str. 254.) „rázným vystoupením dvora madridského“, které působilo brzy také „v spojeném království Neapolském a Sicilském“ a ve vévodství Parmenském.

Na konci této statě (str. 255.) uvádí p. Bílek přeskvělé svědectví sv. *Alfonsa z Liguori* o Tovaryšstvu Ježíšově, ale neopomenul je se-

¹⁾ *Weiss*, Lehrb. d. Weltgesch., VII. Bd. Einl. Wien 1884, str. 231. a n.

²⁾ *Weiss*, l. c. str. 233.

³⁾ Der Jesuiten-Orden str. 521.

slabiti vysvětlením, „že řád Liguorianův od něho založený byl zcela příbuzným řádu jesuitskému.“ Snad ani neví, že na tento vynález v říši německé má patent bývalý železný kancléř, kníže Bismarck.

Následuje stať nadepsaná: „Omezení moci Jesuitů v Rakousku a v Itálii“ (str. 255.—259.). Zde prý jediný Josef I. prokázal se k nim velmi nemilostivým. „Když totiž představený řádu (tak vypravuje Josef II. v psaní ministru Choiseulovi, kterýž Jesuity z Francie vypověděl) zpovědníka císařova měl v podezření poctivosti, ježto osvědčoval větší přichylnost císaři, než papežské stolici, císařský zpovědník byl povolán do Říma. Tento věda, co ho očekává, kdyby se tam dostavil, prosil císaře, aby tomu zabránil. Marně však se zasazoval o to císař, takže jesuita měl jíti bez odkladu do Říma. Touto svěhlostí císař rozhorlen byv prohlásil, že zpovědník jeho, musí-li naprosto do Říma, nepůjde tam bez četné společnosti, neboť že jej tam doprovoditi musí všichni jesuité. Po této určité odpovědi císařově upustil generál řádu od svého předsevzetí.“ Pan Bílek zde dokázal, jak krátkou má paměť; vždyť **tutěž historku** vypravoval výše na str. 205. a n., že se sběhla **za císaře Leopolda I.** Soudný čtenář zajisté přisvědčí, pravíme-li, že takto si počínati dovoleno jest sice tomu, kdo vypravuje vtipné anekdoty nebo zábavné pohádky dětem, ale nikdy vážnému historikovi.

Nyní přistupuje p. Bílek k době Marie Teresie. Líčí předně protivenství, která Tovaryšstvu Ježíšovu nastala na universitě vídeňské, ale prozrazuje zrovna úžasnou nevědomost dějin tohoto ústavu. Vypravuje takto: „Nastaly stížnosti na vyučování ve školách, jež jesuité řídili, a císařovna ustanovila k vyšetření jich zvláštní komisi. Následkem toho rektor jesuitské kolleje, kterýž z vlastní moci byl se prohlásil za stálého představeného university a tak právo rektorátu její si osoboval, sesazen byl z úřadu toho, a důstojnost tato udělena byla od císařovny arcibiskupu Křištofovi hraběti Migazzimu, jenž ihned všechny jesuity odstranil se stolic učitelských na universitě vídeňské.“

Naproti tomu budiž konstatováno dle *Wapplera*:¹⁾

a) Rektor kolleje jesuitské za stálého představeného čili za rektora university vídeňské nikdy se neprolašoval. Poměr kolleje jesuitské k universitě ustanoven byl „pragmatickou sankcí“ z r. 1623., dle které toliko dvě fakulty, bohoslovecká a filosofická, odevzdány byly Tovaryšstvu, ale tím způsobem, že ani z těchto fakult jiní professori vyloučení nebyli. Rektora volili i dále jako dříve ze sebe doktoři university, kteří nebyli členy Tovaryšstva. Toliko v konsistoři university měl rektor kolleje jesuitské právo zasedati a hlasovati. Právo volební pro členy Tovaryšstva obmezeno bylo fakultou bohosloveckou a filosofickou, a sice tak, že hodnost děkana při bohoslovecké stále, při fakultě filosofické střídavě členům Tovaryšstva náležela. Jak často však i při fakultě bohoslovecké ustupovali jiným řádům a kanovníkům svatoštěpánským,

¹⁾ *Dr. Ant. Wappler*, *Gesch. d. theol. Facultät der k. k. Universität zu Wien*. Wien 1884. Budiž také připomenuto, že Wappler Jesuitou nebyl.

o tom svědčí seznam děkanů této fakulty,¹⁾ kde mezi 152 děkany za pragmatické sankce volenými toliko 72 členů Tovaryšstva a 80 jiných se uvádí. Mezi rektory university²⁾ není v seznamu dalším uveden ani jediný Jesuita. Poměr právní mezi kolejí jezuitskou a universitou vyznačuje *Wappler*³⁾ tím způsobem, že kollej Tovaryšstva Ježíšova university byla vtělena — inkorporována.

b) Již z uvedeného plyne, že rektor kolleje jezuitské nemohl s úřadu rektoratu universitního býti sesazen. Ale pravda jest, že roku 1752. vydán byl nový „plán studijní“ pro fakultu bohosloveckou a právnickou, dle něhož každá fakulta podřízena byla „direktorovi“ od vlády jmenovanému. Tím zasáhnuto sice do samosprávy university; ale direktory obou fakult jmenováni byli Jesuité Ludvík Debiel a P. Frantz. Taktéž potvrzeno právo rektora kolleje jezuitské zasedati a hlasovati v konsistoři universitní. Právo toto bylo však již r. 1757. zrušeno, a brzy na to oba rektori fakult z Tovaryšstva Ježíšova zbaveni úřadu svého.

c) Taktéž s pravdou se nesrovnává, že důstojnost rektora universitního udělena byla arcibiskupu Migazzimu; ale pravda jest, že arcibiskup jmenován byl předsedou „dvorní kommissee studijní“ r. 1760. zřízené. Místopředsedou byl van Swieten.

d) Tím méně pravda jest, že Migazzi „ihned všecky jesuity odstranil se stolic učitelských na universitě vídeňské“, nýbrž jen tolik s pravdou se srovnává, že mimo Jesuity jmenováni byli také jiní profesori na fakultách zmíněných. Jesuité při svých úřadech učitelských zůstali až do zrušení řádu, ano na fakultě filosofické ponecháni i dále.⁴⁾

Toлик nesprávností do jediné věty vtěsnati — také jest umění, kterého však záviděti nebude nikdo našemu historikovi. Ovšem že osudná věta nalézá se u *Wolfa* (IV. 12); ale pan Bílek za svou ji přijal, *Wolfa* ani neuváděje, a proto celá odpovědnost na něj spadá.

Ale ani další líčení p. Bílkovo s pravdou se nesrovnává. Vypravuje, že prý arcibiskup Migazzi „odňal jesuitům censuru knih, kteráž pak byla svěřena osvícenému (!) a svobodomyšlnému van Swietenovi.“ Pravda jest, že censura již r. 1753. odevzdána byla státnímu úřadu; Migazzi však stal se arcibiskupem Vídeňským r. 1757. Van Swieten stal se předsedou tohoto úřadu r. 1759. a jeho to zásluhou, že z tohoto úřadu vypuzen byl poslední Jesuita r. 1764.⁵⁾

Co dále vypravuje p. Bílek, že prý kard. Migazzi dovolil, „aby se v semináři kněžském od něho založeném přednášelo směrem svobodomyšlnějším, že povolil pak chovancům semináře i čtení spisů protijezuitských, n. př. Paskalových listů z kraje“, zrovna směšno jest čísti, přirovná-li se k velikolepému obrazu, jež o tomto hrdinském knížeti církevním nastínil *Wolfsgruber* v díle právě uvedeném.

¹⁾ I. c. str. 468. a n.

²⁾ I. c. str. 487.

³⁾ I. c. str. 102. a n.

⁴⁾ I. c. str. 192. a n.

⁵⁾ Viz *Wolfsgruber*, Christoph Ant. Kard. Migazzi. Saulgau 1890. S. 385.

Poměru jeho k Jesuitům věnoval Wolfsgruber delší stať (str. 292. a n.), ze které lze poznati, jak nespravedlivě k oběma stranám zachoval se p. Bílek, an líčí Migazziho jakožto protivníka Jesuitů, jehož náklonnost prý si tím získali, „že vlivem svým u papeže dosáhli toho, že Migazzi nabyl důstojnosti kardinálské, což jeho ctižádosti velice lichotilo. — Teprv když papež Migazziho r. 1761 povýšil za kardinála, stal se Migazzi nejhorlivějším ctitelcem Říma a ochráncem jesuitů.“ Životopisec kardinálův výše jmenovaný v knize obsahující 908 stran vyličil celou povahu jeho; o ctižádosti jeho neví však nic. Nezamlčel ani sporu jeho s Jesuity, který vinou obou stran hned na počátku jeho biskupování vznikl; arcibiskup chtěl totiž visitaci podrobiti klášterní domy jesuitské z pravomoci biskupské vyjmuté, a Jesuité přivlastňovali si právo zpovídati také jeptišky zvláštní pravomoci biskupské vyhrazené. Jak se stal Migazzi kardinalem, líčí Wolfsgruber dosti obšírně;¹⁾ nebyli to Jesuité, ale císařovna, kteráž dne 6. září 1761 Migazziho papeži k důstojnosti kardinálské navrhla pro jeho „výtečnou učenost a ctnost.“

Celé toto líčení zase vzato jest z *Wolfa* (IV. 11—31), také citat z pamětního spisu kardinála tam obšírně uvedeného, ale s významným přístřením. U *Wolfa* na str. 26. se čte: „Endlich geschah es, dass durch die Censur einige ihrer Schriften verworfen wurden“; p. Bílek překládá: „Když pak censura **veškeré** jejich spisy zavrhl“ atd.

„V touže dobu“, vypravuje pan Bílek, „když se bylo jesuitům podařilo, arcibiskupa vídeňského do svých tenat polapiti, pokusili se též získati si přízně biskupa pasovského, Václava hraběte Thuna.“ Ale tam prý se jim nedařilo. Za to pan Bílek poctil biskupa jménem „osvíceného“. Viz totéž u *Wolfa* (IV. 31 a n.).

V následující stati tvrdí p. Bílek, že „císař Josef hleděl s největším úsilím uskutečniti zrušení řádu jesuitského v státech rakouských“, a na důkaz cituje úryvek listu Josefa II. psaného ministru Choiseulovi, ve kterém také praví: „Znám jesuity jak kdožkolivěk, znám všechny jejich záměry, jež provedli, i jejich snahy, aby zatemnělost po celém kruhu zemním rozšířili, od předhoří finis terrae až k moři Severnímu všudy zmatky způsobující. V Německu byli mandariny, ve Francouzsku akademiky, dvořany a zpovědníky, ve Španělsku a Portugalsku grandy národu a v Paraguaysku králi.“ Je-li list tento pravý nebo podvržený, zde nelze rozhodnouti, poněvadž p. Bílek za potřebno neuznal udati sbírku, odkud list je vzat; že jsou sbírky listů Josefových docela vymyšlených, dokazuje nejlepší znalec doby jeho. *Sebast. Brunner*.²⁾ Pro pravost úryvku jistě nespochybně, že mandarinové v Německu se hledají. — Na vysvětlenou výrazu trochu méně srozumitelného „po celém kruhu u zemním“ dovoluji si vysloviti domněnku, že je to asi podařený překlad slovíčka „Erdkreis“.

Co nyní vypravuje p. Bílek, pravdivo jest, jaký totiž nátlak na Klimenta XIII. činily spojené dvory bourbonské, aby zrušil Tovaryšstvo Ježíšovo. Jeho statečný odpor p. Bílek vyznačuje, „že se nedal pohnouti

¹⁾ I. c. str. 93. a n.

²⁾ Josef II. Freiburg im Breisg. 1874. Str. 3. a n.

k mírnosti.“ Obrat panu Bílkovi vele vítaný nastal volbou papeže Klimenta XIV. Jemu přednášeli prý přání svých dvorů „kardinálové Bereis z Francie, Orsini z Neapole a Aspern ze Španěl.“ Jen jedno jméno je správné; Bereis jmenoval se *Bernis*, Aspern *Azparu* a tento kardinalem nebyl, nýbrž jen opatem.

Na str. 260. a n. je stať nadepsaná „Zrušení řádu jesuitského“ Nás zajímá líčení, jakým způsobem prý papež Kliment XIV. zlomil odpor císařovny Marie Teresie. Vypravuje takto: „Když domlouvání císaře Josefa nic nepomohlo, použil papež Kliment XIV. proti odporu císařovny mocné zbraně rozhodné; dal totiž panovníci odevzdati listiny jesuitů, v nichž sepsané byly zpovědi císařovny, arcivévodů a arcivévodkyň, několika ministrů a jiných vznešených dvořanů... Na to konečně Marie Teresie, zanevřevši na jesuity pro dotčené **vyzrazení zpovědi**, povolila...“ Pan Bílek jistě ani nepochopil, jak hroznou žalobu těmito slovy vyslovil; byl by zajisté aspoň se pokusil, nějakým dokladem ji odůvodniti. Zatím však neuvádí **ani jediného!** Pátráme v pramenech obvyklých; ale ani u *Wolfa* nic nenalézáme. *Huber*¹⁾ sice něco podobného vypravuje, ale líčení jeho s vypravováním p. Bílkovým docela se nesrovnává. *Duhr*²⁾ jmenuje spisovatele, u kterých tato historka se objevuje. Jsou to *Grégoire*, jenž jmenuje zpovědníka *P. Parhamra*, ale tento nikdy zpovědníkem Marie Teresie nebyl; dále *Dr. J. A. Fessler*, *Hormayr* a *Ed. Vohse*, kterýžto zase jmenuje zpovědníka *Hambachra*, jehož vůbec v Rakousku ani nebylo. Pokud souditi lze z pramenů, které po ruce mám, všichni mluví jen o zpovědi císařovny Marie Teresie; p. *Bílek* ještě přiložil arcivévodky a arcivévodkyně, několik ministrů a jiných vznešených dvořanů. Středrosti jeho ovšem se již ani nedivíme.

Duhr uvádí nyní nejosvědčenější dějepisce o době Marie Teresie, kteří o prozrazení zpovědi ani slovem se nezmiňují; jsou to jmenovitě Karel Adolf Menzel, hr. Mailáth, Theiner, Krones a Arneth. Zvláště na váhu padá úplné mlčení Arnethovo, jenžto nejen sepsal desetisvazkové dílo o Marii Teresii, nýbrž také několik sbírek jejích listů vydal. *Duhr* ještě sám pátral v tajném archivu státním ve Vídni a prohlédl veškeru korespondenci vídeňského dvoru s Francouzskem a Římem v době 1769—1774, ale ani v listech Arnethem vydaných ani v této korespondenci nenalezl nejmenší zmínky o prozrazení zpovědi.

Nejlépe bájkou odsoudil *Masson* v životopise kardinála Bernise,³⁾ kde líčí diplomatická jednání dvorů francouzského a rakouského a dokládá: „Za těchto poměrů neuznávám za potřebno, abych prodléval při romanu o prozrazení zpovědi, která prý Marii Teresii pohnula, aby zrušení Jesuitů děle se neprotivila.“

Na další doklad, že historka tato nemůže být pravdivá, uvádí *Duhr*, s jakou horlivostí mluví císařovna o svém zpovědníku P. Kampmüllerovi, nazývajíce jej v dopisech z r. 1773. „mon pauvre père“, „mon pauvre

1) Der Jesuiten-Orden. Str. 536.

2) Jesuiten-Fabeln. Str. 12.—32.

3) Le Cardinal de Bernis. Paris 1884. p. 218 (u *Duhra* str. 17.).

vieux“; jemu také prvnímu poslala zprávu, když z Říma došlo breve o zrušení Tovaryšstva, a dokládá právem: „Takto se nenakládá s bídným zrádce.“¹⁾

Ze však císařovna vůbec na Tovaryšstvo nezanevřela, dokázala i po jeho zrušení slovem i skutkem, o čemž více dokladu podává *Duhr* na str. 26.—32.

Duhrova kniha vydána r. 1891., a bylo tedy ve vlastním zájmu p. Bílkově, aby vydávaje své „Dějiny“ v r. 1896. do ní nahlédl a pak buďto vyvrátil důkazy Duhrovy anebo nepřezvykoval báchorky dávno odčiněné.

Na to již vypravuje přípravné kroky u kurie římské a jmenuje všechny členy kongregace, která měla sestavití breve „Dominus ac Redemptor noster“. Při této příležitosti nový důkaz podal své důkladnosti historické; z pěti kardinalů jen Zelada správně je psán; místo „Marefaschi“ má být *Marefoschi*, místo „Garaffa“ *Caraffa*, místo „Caseli“ *Casali*. Z přísedícího (assessora) udělal přísedícího Albaniho, dominikána *Mamachiho* přezdí na „Monaschiho“ a františkána Křištofa z Monferratu povýšil na „šlechtice z Montferratu“.

Na str. 261.—272. podává „v obsahu skoro celém“ „breve papeže Klimenta XIV. o zrušení řádu jezuitského“. Do rozboru překladu zde se nepouštíme, ale klademe do slova, co p. Bílek v listě papežském nalézá, an praví: „Z obsahu tohoto nařízení papežského lze nejlépe viděti, že **všecko, co jsme byli předešle ve spisu svém uvedli proti jezuitům**, co jim vytýkáno od mužů věrohodných jak světských tak duchovních, **vše to potvrzuje papež Kliment XIV.** ovšem že způsobem velmi šetrným.“ Zrovna tedy papežskou aprobaci svého spisu vidí p. Bílek v listu papeže Klimenta XIV. Tážeme se, jakým to právem? Poněvadž papež Kliment XIV. spisu jeho ještě znáti nemohl, jest jen jediná možnost, dovolávati se právem autority tohoto papeže, a sice ta, jestliže kniha p. Bílkova s brevem papežským obsahem svým dokonale se kryje. Čehož nikterak tvrditi nelze. Pomíjejíce drobnějších věcí, tážeme se, kde jsou v listě papežském aspoň skrytě naznačeny nepočítané vraždy a útoky vražedné, které v knize p. Bílkově Tovaryšstvu Ježíšovu se přičítají? Smělost p. Bílkova nemá sobě rovné, ale kam se poděla věrohodnost a pravdomluvnost historikova?!

A to vše p. Bílkovi nedostačuje. Tvrdí dále, že papež Kliment „vyvedl zrušením řádu jezuitského v pravdě hrdinský čin; neboť znaje dobře mstivost jezuitskou, musel předvídati pomstu jejich. O tom svědčí výrok jeho, který, podpisuje bullu dotčenou, v jisté předtuše toho, co jej za nedlouho očekává, k několika přátelům svým pronesl. řka: „Tímto podpisuji zároveň blízký konec života svého.“ A pomsta jezuitů nedala také dlouho na sebe čekati; za rok na to otráven byl papež dle výroku tělesného lékaře jeho *Dra Mateo*, takže

¹⁾ 1. c. str. 26.

všecky protiléky byly marné a konečně dne 22. září r. 1774. skončila smrt strašné muky tohoto velikého a svatého muže, které snášeti musil za hrdinský čin svůj. Když se roznesla po Římě zpráva o jeho smrti, volal veškerý lid: „To učinili jesuité!“ a i v ostatním světě panoval jediný tento náhled. Avšak zrušením jesuitů Kliment XIV. získal sobě slávu nepomíjitelnou.“

Klademe zde do slova tuto stať, aby soudný čtenář seznal, s jakou jistotou vypravuje o hrozném zločinu, neuváděje opět ani jediného dokladu. Hledejme tedy sami v obvyklých jeho pramenech.

Wolf vypravuje o smrti Klimenta XIV. v III. svazku na str. 489. a n. a dospěl na str. 492. k úsudku, že nelze prý pochybovati o násilné smrti otrávením; kdo však vlastně byl viníkem, o tom prý světu sotva dostane se vysvětlení. Jelikož však jediným Jesuitům ze smrti papežovy kynul prospěch, pravdě prý se podobá, že to učinili Jesuité. Nejhoršímu tedy pamfletistovi německému jenom pravdě se podobá, co p. Bílek opovázil se apodikticky tvrditi.

Huber vypravuje o věci této ve spise často uvedeném na straně 549.—553. Mrtvola byla pytvána od chirurgů La Bossiera a Biagiho, přítomni byli lékaři Adinolfi, Salicetti, Lolli a mnozí jiní profesori medicíny a chirurgie. *Dra Matea* p. Bilkova zde marně hledáme. *Natalis Salicetti*, lékař paláce papežského, vydal dne 11. prosince o tom zprávu, kterou dosvědčuje slavně, že příčina smrti byla vnitřní a nikoli vnější, choroba, kterou papež úplně zatajoval, buďto koje se nadějí, že sám ji překoná, nebo máje vůbec ve zvyku všecko zatajovati. Pravý tedy opak toho, co vypravuje p. Bílek.

Na to *Huber* uvádí svědky současné. Z nich jediný vyslanec španělský, Don Monino, dvoru svému podal zprávu, že papež Kliment XIV. zemřel otrávením. — Vyslanec francouzský, kardinal De Bernis, v první zprávě pověsti o otrávení papežově odmítá výslovně jakožto výplody zlomyslnosti, fanatismu a nevědomosti. Teprve za měsíc mluví jaksi tajemně a za druhý měsíc již vypravuje, že zemřelý papež sám prý byl přesvědčen, že je otráven. — Za to Fridrich II., král pruský, v listu D'Alembertovi daném rozhodně odmítá podobné podezření, an píše: „Vím docela jistě, že všechny listy z Italie sem docházející mluví proti otrávení a ve smrti Ganganelliově nic neobyčejného nespatřuji.“

Huber ještě do slova otiskuje dobrozdání nejslavnějšího znalce jedů, professora Mašky, jehož *Ginzel* od něho si vyžádal, předloživ mu zprávy chirurgů, Salicettiovu a Moninovu, ze které uvádíme č. 4.: „Zdali otrávení se stalo, nelze určití, poněvadž důvodů naprosto se nedostává — wegen gänzlichen Mangels aller Anhaltspunkte.“ — Úsudek Hubrův však jest ten, že prý nade smrti Klimenta XIV. spočívá „chmurné tajemství“ — „ein düsteres Geheimnis“, — které dosud vysvětleno není. Jak málo úsudek Hubrův již z toho, co sám uvedl, jest oprávněn, o tom souditi ponecháváme laskavému čtenáři, ale opět jej upozorňujeme, jak velice se liší také od Hubra p. Bílek. Cím pak vysvětlil, čím odhalil tajemství Hubrovo? Ani jediným slovem!

Ano, vysvětliti si ho mohl, kdyby jen byl chtěl oči otevřítí a nahlédnouti do spisu *Dukrova*,¹⁾ kde mohl čísti o zprávách dvou kardinalů, *Albaniově* a *Herzanově*, rakouskému dvoru zaslaných; kde mohl čísti rozhodné výroky předně protestantského dějepisce *Scholla*, dále známého nepřítel Jesuitů, *Theinera*, a konečně již výše zmíněného Francouze *Massona*, životopisce kardinala De Bernisa. Zde věru platí, co pověděl o Římanech vůči křesťanům *Tertullian*: „*Amant ignorare*“; každý protivník jesuitský v nevědomosti si zrovna libuje, aby tím více mohl hanobiti.

Po této ukázce člověk nejraději odložil by péro; než pokládáme za svou povinnost, bolestnou dráhu spisem Bílkovým již dokonati až do poslední stránky. Po zrušení řádu jesuitského našli prý se věci velice podezřelé, na př. v Ingolštadě „mimo několik balíků psaných zpovědí rozličných knížat i meč popravní s nápisem: „Tento meč zprovodil 100 bratří řeholních, kteří se byli proti řádu provinili.“ V jesuitské kolleji v Mnichově nalezl vládní komisař v jednom sklepe jedenáct na zdi visících mrtvol, v nichž podle zbytků šatstva odpravené jesuity poznali“ (str. 274.). Věrně sice dle *Wolfa* (IV. 40. a n.) líčeno, ale nehoda veliká p. Bílkovi se stala. Dle *Wolfa* a druhého *Hubra*²⁾ měl meč nápis: „*Hoc ferrum centum et decem reis capita demessuit*“, tedy sto deset hlav prý mečem tím padlo, a p. Bílek celých deset — kdož to ví, zdali Jesuitům odpustil nebo toliko nedopatřením vynechal. Ale bohatě to nahradil, když slovíčko „*reis*“ — „zločincům“ hned místněji určil, že prý to byli „bratří řeholní, kteří se byli proti řádu provinili.“ Že jest to vlastní obdarování p. Bílkovo, o tom se každý přesvědčiti může, nahlédna do obou spisovatelů právě citovaných.

Na konci této stati p. Bílek tvrdí, že prý „zrušení řádu jesuitského přijato bylo všude v zájmu člověčenstva s radostí nemalou.“ Pravý opak toho dokazuje nejen *Duhr*,³⁾ ale přiznává také *Huber*.⁴⁾ Svědectvím proti tvrzení p. Bílkově jest také jednání krále pruského, Fridricha II., a carevny Kateřiny II., v jejichžto území řád zachován jest až do obnovení, jak také u p. Bílka stručně se vypravuje!

Znovuzřízení řádu jesuitského a jeho vnitřní osudy.

Šestá část prvního dílu dějin Bílkových počíná líčením, jak bylo na světě po zrušení Tovaryšstva. Byli-li Jesuité skutečně tím, zač p. Bílek je vyhlašuje, „hlavními původci duševní a hmotné zkázy a záhuby národů“, nuže, kde jsou blahé následky jejich odstranění? Ani p. Bílek jich nezná. Dějiny následující po zrušení Tovaryšstva Ježíšova ozářeny sice jsou, ale nikoli pravou osvětou národy vzdělávající a blažící, nýbrž rudým světlem revoluce francouzské, která příšernou svou zář vrhá po celém světě vzdělaném. Vážný dějepisec dobře ví a uznává,

¹⁾ Op. cit. str. 33.—44.

²⁾ Dr. *Franz Huber*, *Loh und Schimpf des Jesuiten-Ordens*. Bern, 1870. Str. 112.

³⁾ Op. cit. str. 352. a n.

⁴⁾ *Der Jesuiten-Orden*. Str. 543. a n.

že právě zrušení Tovaryšstva nebylo poslední příčinou převratu významného potoky krve lidské.

Nemoha tedy ukázati dobrého ovoce, snad p. Bílek napravuje svůj náhled, že zrušení řádu jezuitského stalo se „v zájmu člověčenstva?“ Marně čekáme takového obratu. Za to z nesnáze si pomáhá a žaluje, že řád nebyl úplně přerušen, zvláště proto, že Pius VI. „jím nadřžoval“. Jesuité trvali dále „v rozličném zakuklení“, a těmto „zakukleným“ Jesuitům chutě již připisuje, co kde zase neblahého se stalo.

„Zakuklenými“ Jesuity na prvním místě jsou mu „Redemptoristé čili Liguoriani“, o nichž níže častěji vypravuje.

Dále byli to „exjesuité“, kteří také mnoho zla natropili. V Belgii byli prý „hlavními osnovateli povstání, kteréž v zemi té proti reformám císaře Josefa II. a proti rakouské vládě vypuklo“ (str. 276.).

Sem kladou se také „Spolek svatého srdce Ježíšova“, a „Otcové víry“ čili „Paccanaristé“. Co v poznámce na str. 278. zakladateli tohoto družstva, Paccanarimu, se vyčítá, že prý „s ženami bohu zasvěcenými obcoval nejenom k vůli modlení“, předně u p. Bílka ničím prokázáno není, ale jistě neprávem v dějinách jezuitských se uvádí, poněvadž Paccanari nikdy Jesuitou nebyl, ba právě osobnost jeho byla příčinou, pro kterou Jesuité na Rusi trvající veškeré sdružení s „Otcí víry“ odmítali. — Na téže straně místo v „Amieusu“ tuším má se čísti v „Amiensu“.

Jak málo p. Bílek dbal nestrannosti historikovi nezbytné, dokázal také tím, že neuvádí znění bully papeže Pia VII. ze dne 7. srpna 1814 „*Sollicitudo omnium ecclesiarum*“, kterou Tovaryšstvo Ježíšovo obnoveno, ačkoli zrušovacím brevem Klementa XIV. vyplnil celých dvanáct stran (str. 261.—272.). Nevoli nad touto obnovou projevil také tím, že papeže Pia VII. zrovna ze lži kárá, že se dovolával souhlasného přání celého světa křesťanského.

Zatím však v Rusku počali prý Jesuité „neostýchavě lstivé své rejdy a ošemetné pletichy prováděti“, „unášeli židům děti“, „rozestřeli zhoubná tenata svá i do kruhů nejvznešenějších“, „knížete Galicina k římské církvi svedli“, „popudili i Čínany proti vědecké missii ruské a sosnovali i ve šlechtě a ve vojště ruském spiknutí, kterým Poniatowski na polský trůn měl býti dosazen.“ Proto car Alexander I. r. 1820. z celé říše Ruské je vypověděl na věčné časy.

Ale v jiných zemích nabyli prý Jesuité „veliké moci a bohatství“. V Modéně (dvakráte takto psáno) vévodovi Františkovi IV. „pomáhali poddané udržovati v porobě a duševní zatemnělosti.“ V království Sardinském vlivem jezuitským „zavedl král Viktor Emanuel vládu despotickou.“ Za krále Karla Alberta bylo prý toto království „pravou zaslíbenou zemí jesuitů.“ V Janově zřídili si nádhernou kolleji, „kterou i obec Janovská ročně s 10.000 liry podporovati musila.“ Kdyby tak napsal žáček národní školy, pan učitel ve dvou slovech tři hrubé chyby by nalezl. Pan ředitel gymnasiijní patrně chce dokázati, že proti Jesuitům volno jest psáti nejen bez pravidel kritických, ale také mluvnických.

Na str. 286. čteme, že papež Řehoř XVI. „hleděl se zavděčiti jesuitům i tím, že mnoho členů řádu jejich prohlásil za blahoslavené, ... za svatého pak r. 1839 Alfonsa Maria de Liguori.“ Sv. Alfons tedy byl Jesuitou!

Na str. 287. zase něco nového. Velkovévoda toskanský Leopold II. dovolil také „jesuitkám“ „pod jménem paní nejsvětějšího Srdece Ježíšova“ usaditi se v Pise! Ale obyvatelstvo opřelo se proti tomu. Taktéž v městě Montepulciano nepodařilo se Jesuitům „se zahnízditi“.

Následuje zvláštní stať „odpor proti znovuzřízení řádu jesuitského“ (str. 290.—303.). V Portugalsku teprve za krále Dom Miguela obdrželi Jesuité dva ústavy své; za to prý velebili a podporovali všemožně tohoto tyrana, ale již od Don Pedra I. vypovězeni byli ze země.

Ve Francii „nevyhověl Ludvík XVIII. naléhavým přimluvám za zákonnitou restituci řádu jesuitského“, a přece „rozhostili se v zemi jako učitelé a ředitelé chlapeckých seminářů ... Mimo to konali missie mezi lidem venkovským a zakládali četná bratrstva nábožná ... Těmito kongregacemi ... získali pro sebe na šest millionů lidu všech stavů. Tento zpozdilý a pověřivý lid kupoval od jesuitů jejich modlitbičky atd., za něž mnoho peněz získali.“

Do Nizozemska, Hollandska a Belgie, kde i po zrušení Povýšstva pod cizími jmény se udrželi, byli sice po obnovení řádu pomocí biskupa gentského uvedeni, ale již r. 1817. z Nizozemska vypovězeni. Přece však mnozí „udrželi se tajně v zemi, do níž i noví jesuité zvláště z Francie se vplížili a v Gentu, Leuvnu, Brusselu a Lutichu zahnízdili.“

Obšírnější a zajímavější je stať o zemích říše Rakouské (str. 295. až 302.). Zde předně vysvětluje, proč do těchto zemí „nepodařilo se jesuitům hned po obnovení řádu jejich se dostat.“ Příčina udává se pravá, totiž josefinismus ještě dlouho po smrti císaře Josefa II. vládnoucí. Proto stal se p. Bílek výmluvným velebitelem josefinismu, jenž mu značí nejen „převrat“ veliký, ale i „pokrok ve věcech náboženských“. Zvláště velebí toleranční edikt, kterýmžto prý se překazilo „pronásledování a vyobcování protestantů, čímž vaše náboženská, strannost, nesnášenlivost a otroctví ducha již pominulo.“ Velebí také „nový řád služeb Božích“, kterým také „přespolní konání poutí ... bylo úředně zakázáno.“ Špatně pochodili u p. Bilka, kdož opravám těmto se vzpírali; jsou to „nepřátelé osvěty“, „přátelé otroctví a tmářství“, mezi nimi zvláště kardinal Migazzi. Lid prý nejsa ještě vzdělán nechápal toho, „že všechny tyto opravy směřují jen k jeho blahu.“ Za to však do nebe vychvaluje biskupy, kteří josefinismus podporovali. Na prvním místě je biskup Novo-Městský, první Sv. Hippolytský, jenž buďto *Kerens* nebo *Keerens* se píše, u p. Bilka však *Kerans* sluje. Po něm se velebí „osvícený a etihodný“ arcibiskup Solnohradský, *Jeronym hrabě Colloredo*, nejvíce však biskup Lublaňský, jenžto v listu pastýřském dokazoval, „jak ve všech věcích a s plným právem zákonní moc zeměpána

osobivosti papežově se opírala;“ a přece ani jména jeho neoslavil p. Bílek ve slavném svém díle, že to totiž byl *Karel hrabě Herberstein*. Taktéž se divíme, proč mlčením pominut jest hlavní sloup josefinismu, *Jan Leopold Hay*, biskup Královéhradecký.

Pravdu p. Bílek pověděl, „že za takových poměrů nebyla doba pro obnovení řádu jesuitského příznivá k znovuzavedení jesuitů v říši Rakouské“, jenž že to jaksi spleteně a velmi málo česky zní. I dále se mluví o „znovupřijetí“ jesuitů, kteréžto když prý se nedařilo, „uchopeno se prostředku výpomocného, zavéstí totiž jesuity do Vídně pod jménem „redemptoristů čili liguorianů.“ Utkvěla myšlenka, že Redemptoristé jsou „zakuklenými“ Jesuity, p. Bílka navnadila, že také jim věnuje takovou přízeň, jakou vyznamenává Jesuity. Jejich kostel Panny Marie na nábreží stal prý se „shromáždístěm pobožných duší ženských, i paní vyšších stavů navštěvovaly znenáhla jejich služby boží a odlehčovaly svému svědomí a srdci v jich zpovědnicích, jsouce mocně lákány uhlazeností a lepostí jejich zpovědníků.“ Aby ctěný čtenář nemyslí, že referent snad okem zabloudil pod čáru nějakého vídeňského „extrablattu“, výslovně ukazují na str. 298. „dějin“ Bílkových, a hned na následující straně ještě krásněji se čte, že Redemptoristé od obyvatelstva vídeňského „vyloudili a vyžebřali velké sumy peněz, kteréž rozmnožili na miliony i lichvařením neb obchody směnečnickými a bursovními špekulacemi, s velkou vychytralostí prováděnými.“ Kéž byl by aspoň pověděl, kde ony miliony jsou uschovány; kdo Redemptoristy zná, jistě mi přisvědčí, že by každý jejich klášter aspoň nějakého podílu v nich dobře potřeboval. Tak opovazuje se syn národa českého líčiti Redemptoristy lidu českému, o který kongregace jejich od prvního svého uvedení do Vídně r. 1820. až do dnešního dne vzorně pečuje českými službami Božími! Až zavítáte do Vídně, zajděte si, p. řediteli, ať v ranní době ať odpoledne, k Redemptoristům, a až uvidíte zástupy našeho lidu opuštěného, s jakou pozorností naslouchá slovu Božímu v jazyku mateřském, s jakou zbožností se rozléhá píseň česká velebným chrámem, není-li srdce pro zášť jesuitskou zrovna křemenem, zastydíte se za tato slova, která jste napsal o největších dobrodincích lidu českého ve Vídni, a to beze všeho důkazu, z jediného důvodu naprosto klamného, že jsou „zakuklenými“ Jesuity!

Jak málo ostatně p. Bílek i zařízení i historii Redemptoristů zná, dosvědčuje jediná věta: „Mimo to vydávali redemptoristé, zvláště jejich převor *P. Antonín Passy* veliké množství spisů vzdělávacích i sbírek básní.“ Redemptoristé předně „převorů“ nikdy neměli, a proto P. Ant. Passy nikdy převorem nebyl, ale ani rektorem, jak představený kolleje redemptoristické se nazývá. O čem svědčí seznam všech rektorů vídeňských uvedený ve spise *Mader*, Die Congregation des Allerheiligsten Erlösers in Oesterreich,¹⁾ a životopis téhož člena řádu níže na str. 363. a n. vyličený.

„Pod jménem redemptoristů“ zavedení prý Jesuité také ve Štyrsku

¹⁾ Wien 1887, str. 131.

(Mautern) a v arcivévodství Rakouském, kde sídlení Redemptoristů není „Eggenberg“, nýbrž Eggenburg, a neleží „pod Enží“, nýbrž pod horou Manhartskou — Taktéž Jesuita, jenž ve Štýrském Hradci výtečnými kázáními se proslavil, nejmenoval se „P. Štregger“, nýbrž P. Štoger.

„Výstražné hlasy proti znovuzavedení jesuitů v Německu“ — tak nadepsána jest zvláštní stať od str. 304.—308., a uvádí — jediný citat z *Ellendorfova* spisu „Die Moral und Politik der Jesuiten“, Darmstadt 1840, kterýžto spis p. Bilkovi tak se líbí, že spisovatele vyznamenal názvem „ctihodného, poctivého muže“, „věrného syna církve katolické, jemuž strana papeženská (ultramontanská) nepoctivost a zlomyslnost vyčítati nemůže.“ Odpovídáme, že ani toho nepotřebuje; učinil to za ni poctivý protestant *Hengstenberg* s takovým důrazem, že kniha zůstala na skladě nerozprodána. Proto také referent marně po ní pátral, ani největší biblioteky vídeňské díla toho nemají. Není také ničím jiným nežli hanopisem opsaným z Pascalových „listů provincialních“.

Další stať má nápis: „Znovu vyhostění jesuitů z některých zemí, brzké však jich navrácení“ (str. 308.—310.). Jesuité prý „podrývali, pokud veřejně nemohli, aspoň tajně všecko, co osvěta po zrušení řádu jejich namáhavě byla zbudovala.“ Ubohá osvěta, které dle p. Bilka jenom v době od r. 1773. až do 1814. popráno bylo volně se rozvíjeti! Proč však toliko „namáhavě“ budovala v přešťastné době, ve které Jesuitů nebylo? — Nyní líčí p. Bílek, jak Jesuité z různých zemí vypuzeni byli v revolučním roce 1848. Ze také Pius IX. Tovaryšstvo z území papežského vypověděl, nestalo se z jiného úmyslu nežli z toho, že chtěl takto zažehnati bouři revoluční, jako velitel lodí rozkaceným vlnám obětuje i drahý náklad, aby loď zachoval. Ale vlny nedaly se utišiti; brzy sám papež z Říma vypuzen a útekem do Gaetty se spasil. — Opravou zde budiž poznamenáno, že lord anglický, jenž Jesuitům popřál útulku, nejmenoval se „Clissord“, nýbrž Clifford; pravda ovšem, že německé ři od ři dosti nesnadno se rozeznávají, ale záměna dosvědčuje, že p. spisovatel měl před očima original fracturou tištěný.

„Vzrůst moci jesuitů přes všecken odpor proti nim“ (str. 310.—315.). Hrozná to stať, při které p. Bilkovi jistě nabíhala husí kůže! Pius IX. navrátil se do Říma „vrhl se jesuitům s ním se navrátilším do náručí.“ „Učení řádu jesuitského o božském původu církve katolické, . . . o neomylnosti papeže, o neposkrvněném početí Panny Marie uznal papež za pravdivé, takže dogmatické potvrzení a provedení tohoto učení stalo se programem politiky, kterou Pius IX. zachovával.“ Úplně pravdivo, jen že toto učení jest naukou celé církve katolické, a nikoli pouze řádu jesuitského. Ale p. Bílek sem klade také učení „o všemohoucnosti římské stolice“: rádi bychom zvěděli, který Jesuita tohoto učení hájil, kdy a kde Pius IX. je potvrdil!

Od té doby panovali prý vedle „bílého papeže“ generalové jesuitů jakožto „černí papeži“, — tak už bezpočtukrát napsala

„Neue Freie Presse“ před p. Bílkem, jenž vtipnou frasi rozvádí, že prý „bílý“ papež jest jenom hlásným ústrojím a pérem papeže „černého“, že „papež jest hlavou církve, již řídí generál jesuitů, v jehož rukou jest veškerá moc.“

Bezděky však, jako Kaifáš stal se prorokem, také p. Bílek pravdu pověděl slovy: „Katolicismus a jesuitismus splynuly v jedno, staly se jednou duší a jedním tělem“, a to proto, že nauka jesuitská vždy za jedno byla s naukou církve katolické.

Nyní líčí p. Bílek, kterak „ovoce snah jesuitských“ objevilo se v Rakousku. Na prvním místě počítá, že zrušeno v roku 1850. „placetum regium“ a potom r. 1855. uzavřen „konkordát“. Historikům církevním p ředitel jistě by se zavděčil, kdyby také dokázal, jaká zásluha v těchto věcech jesuitům přísluší. Jemu ovšem konkordát jest hrozným strašidlem, neboť prý jím jaksi se utvořil „stát v státu“, a dále se stalo, že „r. 1858 byla již většina gymnasií v Rakousku pod dozorem a správou duchovenstva katolického, **vlastně jesuitů.**“ Tu to tedy máme, najednou veškeré duchovenstvo katolické, to „vlastně“ jsou Jesuité. Zvláště prý Jesuité v Haliči a Krakově zakládali bratrstva, prodávali prý zázračnou vodu a takto „udržovali i v době nejnovější lid v bludech a temnotě.“

Ale oko p. Bílkovo z temnoty prozírá k jasným bodům, které spatřuje v mnohých hlavních městech rakouských, jejichžto „obyvatelstvo osvícené a vzdělané“ vzpíralo se proti „usazování se jesuitů“. Takto učinila obecní rada města Vídně v r. 1866., jejížto pamětní spis obšírně uvádí. Podobně prý se ozvala obecní rada města Terstu, sněm slezský, městská rada v Solnohradě a zemský sněm v Linci, z čehož p. Bílek takto soudí: „Z toho vysvítá jasně, že řád jesuitský, proti němuž se tak rozhodně vyslovuje tisíce bezúhonných, nábožných a osvícených lidí musí býti spolek nanejvýš nebezpečný a záhubný.“ Pěkná to logika a ještě pěknější čeština! A městská rada vídeňská z r. 1866., kolik asi měla mezi sebou „nábožných“ lidí? „Osvícených“ ovšem víc než třeba bylo.

Ale nejen v Rakousku, také v Německu pan Bílek odkrývá zhoubné řádění Jesuitů. Tam „zmocnili se vyučování mládeže pomocí bratří škol křesťanských, a vychování ženského pohlaví přispěním sester školních, zejména uršulinek a sester srdce Ježíšova.“ Co tedy nosí háv řeholní, u p. Bílka všechno už je „Jesuitou“. Ale dále ještě sahala činnost jejich; „mezi studujícími zakládali bratrstva mariánská, pro kleriky semináře chlapecké, pro řemeslníky katolické spolky tovaryšů,¹⁾ pro obecný lid spolky a bratrstva k rozličným účelům církevním, jmenovitě spolky Piusovy, sv. Vincence, sv. Severina a sv. Karla Boromejského, zvláště ale pro lepší třídy katolická kasina v místnostech vhodných a příjemných.“ Veškerý tedy čilý život katolíků německých p. Bílek připisuje Jesuitům: sami zajisté s díkem zásluhu tuto by odmítli; na tolik nestačily síly jejich. Nad to „Jesuité vydávali časopisy a listy,

¹⁾ Byl Kolping, zakladatel spolků tovaryšských († 1865), také Jesuitou?

kteréž přeplněny jsou články o blahoslavené Panně Marii, o nebi a pekle, o svatých a ďáblech, o zázracích a pověrách.“ Za příklad uvádí pan Bílek časopis „Der Pilger aus Sachsen“, ve kterém závadným jest mu jakési pojednání „o čárách a kouzlech.“ Mám v rukou seznam 24 časopisův od Jesuitů vydávaných, jmenovaný časopis mezi nimi není. O nejčelnějších německých časopisech jesuitských, „Stimmen aus Maria-Laach“, „Kath. Missionen“, „Zeitschrift f. kath. Theologie“, pan Bílek nic neví; až do nich aspoň nahlédne, ať nám poví, co jim lze vytýkati.

„Taktéž ve Francii za vlády císařské pučelo bujně omlází jesuitské“ — téměř básnicky pokračuje a Jesuitům připisuje vznik dvou poutních míst, jimiž jsou La Salette a Lourdes. Ani jedno z nich s Jesuity nemá nic společného. V Lourdech jsem byl a mohu p. Bílkovi s dobrým svědomím dosvědčiti, že řeholníků tam dosti jsem viděl, Jesuity ani jediného. — Opravou jen budiž podotknuto, že zjevení v La Salette nestalo se „dvěma pasákům“, ale 11letému Maximinu Giraudovi a 15leté Melanii Matthieu. —

„Potlačování osvěty a porušení víry vlivem jesuitů“ — děsný to nápis následující stati (str. 315.—321.), ve které p. Bílek už také soudcem o věcech víry se činí. Netažme se, jakým právem, ale vizme, s jakým výsledkem. Počíná „pověstným“ oběžníkem (encyklikou) a syllabem z r. 1864. Encyklika jest prý od „generála řádu sepsána“, a papež vydav ji postavil prý se „na stanovisko středověké, podřizuje vědu a stát moci papežské stolice, a vyzývá panovníky k potlačení nekatolíků, jimž i věčné spasení upíral.“ Proč jen tak stručně si vede, proč nepoznačil věty, kterými tak se stalo? Jistě ani encykliky ani syllabu nikdy v rukou neměl, sice byl by se přesvědčil, že toho tam není, co chutě po časopisech zednářských papouškuje.

„Hlavní však vítězství nade všemi ostatními rozumnějšími směry v církvi katolické slavily zásady jesuitů na vatikánském sněmu“ prohlášením učení „o neomylnosti papežské.“ „Vítězstvím tím však dána byla i nová pobídka ruchu protijesuitskému.“ Nyní vypravuje o zabrání státu papežského a dobytí Říma, dokládaje: „A tak postižena byla vláda papežská ohromným úpadkem za vysokomyslnost a přílišnou zpupnost, jakou se původcové vatikánského dekretu o neomylnosti papeže na vlastní církvi své byli provinili.“ Pan Bílek tedy soudcem nad sněmem všeobecným se činí a takto neomylnost, které církvi upírá, sám sobě připisuje. — Co však napsal o kard. knížeti Schwarzenbergovi a bisk. Valer. Jirsíkovi, že prý ani potom neomylnosti papežské neuznávali, tím prohřešil se proti památce věhlasných knížat církevních. Před usnesením sněmovním ovšem zastávali se náhledu, že není na čase, aby neomylnost papežská za článek víry prohlášena byla; po rozhodnutí dobře znali povinnost každého katolíka, podrobiti se usnesení neomylného sněmu církevního. Sice nebyli by zemřeli v jednotě církve katolické, právě tak jako nešťastný Dollinger.

Také prý v Rakousku a Německu „roztržena byla novým článkem víry síť, do které jesuitské pikle život církevní polapily.“

Počítá sem v Rakousku vypovězení konkordatu, v Bavořích hnutí starokatolické a vypovězení Tovaryšstva Ježíšova z říše Německé.

„Naproti tomu zůstaly skoro všechny státy romanské v moci jesuitů a kurie římské. Tak jest jim poddaná Francie od r. 1870 za vlády republikánské ještě více, než za doby druhého císařství“; Francie stala prý se „působením jesuitů zemí zázraků a poutí.“ — V Belgii domohl prý se řád jezuitský „moci neobmezené“, země tato byla by prý se stala „druhým státem Církevním (!), kdyby tomu strana liberální r. 1879 nebyla zabránila.“

„I v Holandsku rozmnožil se počet katolíků na polovičku obyvatelstva zvláště působením jesuitů“ — nařiká p. Bílek, a bohužel dosud ani to pravda není. V r. 1887. na 4,391.624 obyvatelů připadalo 1,450.747 katolíkův,¹⁾ a v r. 1893. na 4,621.744 obyv. 1,590.000 katolíků. Do polovice tedy dosti daleko.

„Také v Bosně... usadili se jesuité“, a pan Bílek ironicky dokládá: „Oprávněna však jest domněnka, že zavedením jesuitů do zemí okupovaných, Bosny a Hercegoviny, vládou šířena nebude snášenlivost náboženská mezi tamním obyvatelstvem, s jehož duchem jesuitství se srovnati nedá.“ Jaký to znalec již také ducha obyvatelstva zemí okupovaných! Záplava Židů tam se usazujících p. Bílkovi patrně jest milejší než hrstka Jesuitů.

Ránu velikou zasadil však srdci p. Bílkovu říšský sněm německý, jenž prý dne 3. prosince r. 1793 (patrně má se čísti: 1893) jesuitům návrat i do Německa povolil, kterážto rána dlouho krvácí, poněvadž v r. 1896. ještě neví, jak o tom zákoně „rozhodne teprve spolková rada“, a ještě dokládá, „že věc ta dosud není vyřízena.“ Jsa zabrán hlubokým zpytováním pramenů k dějinám Jesuitů po delší dobu asi ani novin nečetl a tak sám se připravil o potěšení, které mu způsobila rada spolková zamítnutím usnesení sněmovního, což se také už opětovalo.

Poslední stat prvního dílu ještě jest věnována „missiím jezuitským po znovuzřízení řádu“ (str. 321.—324.). Ani zde nelze nalézt slovíčka pochvalného, nýbrž p. Bílek téměř jen vypravuje, odkud kdy missionáři jesuitští byli vypovězeni. Jakožto zvláštní výzkum jeho z dějin Mexika zaznamenáváme větu: „Nedá se upříti, že smutný konec císaře Maximiliana zavinila strana klerikální, podněcována jsouc k tomu jesuity.“

Připojen jest ještě seznam jezuitských missií z r. 1870. Dnešního dne v missiích působí více než 1600 kněží, 750 scholastikův a asi 1000 bratří Tovaryšstva Ježíšova.

Tímto se končí díl A) o působení řádu jezuitského po všem světě vůbec.

O vědecké činnosti Jesuitů proslulých ve všech oborech věd zde p. Bílek ani slovíčka neutratil; jemu buďto nejsou známa ani nejzvučnější jména učenců jezuitských, anebo úmyslně je zamlčel, aby takto vhodně si připravil čtenáře na druhý díl, hledící k dějinám českým. Ne jeho, ale čtenáře odkazujeme k rozhovoru *Duhrovu*: „Die Cultur-

¹⁾ Werner, Orbis terrarum catholicus, Friburgi 1890, pag. 72.

teindlichkeit der Jesuiten.“¹⁾ Také Frýburský „Kirchenlexikon“ (II. vyd. VI. 1389—1392) podává seznam vynikajících spisovatelů jesuitských.

Rád jesuitský a působení jeho v zemích království Českého.

Připraviv si čtenáře prvním dílem (str. 1.—324.) na str. 327. přikročil p. Bílek k úkolu vlastnímu a líčí Jesuity ve vlasti naší české až do konce díla svého na str. 545.; jest tedy díl druhý o třetinu kratší prvního. Nikterak nebylo však nenávisti k Tovaryšstvu Ježíšovu, ze které zde již jasně se projevuje nenávist k církvi katolické. Téměř každá stránka toho jest dokladem.

„Úvod“ počíná mnohoslibnou větou, že prý „mistr Jan Hus pro svou snahu, opravití zlý stav církve a mravní zkázu duchovenstva, v Kostnici dne 6. července r. 1415 byl upálen.“ Kdyby to bylo pravdou, bylo by třeba bylo upáliti celý sněm Kostnický, po něm Basilejský a jmenovitě Tridentský, poněvadž všechny měly snahu opravití zlý stav církve a Tridentský také ji provedl. Rozdíl na obou stranách dobře vyznačil již *Palacký*²⁾ těmito slovy: „Reformační snahy sboru byly . . . více konservativné, Husovy více revoluční a radikální.“ A níže³⁾ doznamenává též dějepisec: „Nelze tajiti, že Hus . . . octnul se byl na půdě jiné, nežli na které stála církev katolická od počátku a stojí až podnes.“

Taktéž s pravdou historickou se nesrovnává, vyznačuje-li dále p. Bílek Táboře jakožto „stranu chiliastickou a komunistickou“; strana tábořská výstředníky tyto ze sebe vyloučila a bez milosrdenství vyhubila, jak dokazuje upálení kněze Martinka Húsky, kněze Petra Kániše a 75 jeho stoupenců, vyhlazení Adamníků.⁴⁾ Dobře ještě, že tehdy nebylo Jesuitů; p. Bílek jistě aspoň byl by řekl, že Táboři tak učinili „z návodu jesuitského“. Zatím Táboři jednali o své ujmě a podali nejlepšího toho doklad, jak málo sami dbali svobody náboženské a proto jak málo také oprávnění byli stěžovati si na podobný osud nešťastných svých mistrů.

Není dále pravda, co poznámka na str. 330. tvrdí, že „nadávkou ‚Pikharti‘ vyjadřovali katolíci vedle obecného jména ‚Kacíři‘ zlost, největší nenávist a opovržení.“ Význam slova vykládá *Palacký*,⁵⁾ an pravi, že „pod jménem ‚pikhartství‘ v Čechách rozumělo se hlavně učení zapírající transsubstanciaci“, a užívali slova toho kališníci právě tak jako katolíci.

Na str. 331. konečně přece citován jest *Palacký* při dekretu svatojakubském z r. 1508., kdy ovšem Jesuitů ještě nebylo. Jak důkladně však p. Bílek *Palackého* studoval, vysvítá již z toho, že v témže odstavci jmenuje inkvisitora „*Henricha Justitoris*“, jenžto sluje *Jindřich Institoris*.⁶⁾

¹⁾ Jesuiten-Fabeln, str. 641.—689.

²⁾ Dějiny národu českého (III. vyd. dílu III. č. I. str. 177.)

³⁾ Op. cit. str. 199.

⁴⁾ *Palacký*, op. cit. D. III. č. II. str. 13.—26.

⁵⁾ Op. cit. D. III. č. II. str. 13. Pozn. 6.

⁶⁾ *Palacký*, op. cit. D. V. č. II. str. 35.

Hádankou jest tvrzení p. Bílkovo na téže straně, že za krále Ludvíka strana katolická byla „v plném úpadku“, takže obyvatelstvo odvracelo se „od církve již hynoucí“: a strana utrakvistická, „ač ještě příliš mocná a smlouvami zákonitě chráněná,“ že byla „přece již se-stárlá a více sešlá nežli strana katolická.“

Přiblížila se reformace Lutherova. A tu p. Bílek přiznává na str. 332., že v Brně, Znojmě a Olomouci „katolíkům urputně pronásledovaným odnímány byly během času téměř všechny kostely.“ Což se ještě jednou opakuje na str. 340 o městech českých. Ale níže, kde je o obnovu náboženství katolického, tato přiznání z paměti mu docela vypadla.

Tolik o „úvodě“ (str. 327.—340.).

První doba působení jesuitů v zemích království Českého od r. 1556.—1618.

Oddíl tento líčí předně jejich povolání a „poznenáhlé vzrůstání jejich působení“ (str. 341.—345.). První Jesuita, jenž do Prahy zavítal, byl bl. *Canisius*. Proti němu i mnozí utraquisté nevoli na jeho dávali vtípek potupným: „Hinc procul esto Canis, pro nobis excubat Anser (Hus).“ *Canisius* důvtipně prý odpověděl: „At, qui Canem odere, haud Oves sunt, sed Lupi.“ Znamenat také *Schmidl*.¹⁾ O onom „vzrůstání“ zde ani slova, ba ani v následujících odděleních, kde líčí „založení kollegia u sv. Klimenta“, „činnost ve školách kollegia pražského,“ „zařízení konviktu šlechtického, semináře chudých studentů a chovanců papežských.“

Nelibost p. Bílkova teprve vytryskuje ve stati nadepsané: „Uvedení slavností školních a církevních a provozování her divadelních“ (str. 354.—358.). Školním slavnostem vytýká, že „vše bylo strojeno jen k tomu konci, aby . . . školám žactva přibývalo.“ Tvrdí-li v poznámce, že „zavedením her divadelních následovali jesuité příkladu jim daného od university utrakvistické“, sotva to s pravdou se srovnává, poněvadž nebyly hry ony zvláštnostmi kolleje pražské. Když r. 1559. provozována byla hra „*Pugna carnis et spiritus*“, ve které i ďáblové vystoupili, tu prý se „ozívaly“ (takto skutečně psáno!) v obecenstvu hlasy: „Vizte! Strojenými ďábly strašiti chtějí nás jesuité, jež praví ďáblové pohltní.“ Ale ani r. 1568. nezavdělili se mu Jesuité, když poprvé v jazyku českém provozována truchlohra „*Sv. Václav mučeník*“. Tu i sám lid volal: „Teprv nyní zasluhují jesuité český náš chléb“, ale p. Bílek nařiká: „Patrně z toho, že jesuité chytrostí svou dosáhli přichylnosti lidu českého.“ Ještě větší jest nářek jeho, že „těmito prostředky docílili jesuité toho, že ve školách jejich . . . žactva přibývalo“, ano že i utrakvisté tam posílali syny své.

Nezvyklé jest pojmenování konsistoře „nižší“ (str. 358.), kterážto vesměs „dolejší“ se nazývá.

Následují „zprávy o školách kolleje pražské až do r. 1618.“ Zde předně třeba opravit jméno Ludvík „*Flaunder*“, kterážto

¹⁾ *Historia Societatis Jesu provincie Bohemiae. Pragae 1747. Pars I. pg. 73.*

má zníti *Flander*. — Závažnější jest nesprávně líčená stížnost, že prý Jesuité „r. 1563 přes všecky žaloby rodičů a arcibiskupa podrželi mladého Mikuláše Salia v noviciatu“ Zpráva tato nalézá se u *Schmidla*,¹⁾ ale poněkud jinak zní. Na stížnost rodičův arcibiskup dal si předvolati novice; vyslyšel jej sám, vyslyšeli jej kanovníci, a všichni uznali, že Tovaryšstvo úplně bylo bez viny. poněvadž mladík dobrovolně odhodlal se věnovati řádu; načež arcibiskup úmysl jeho nad míru pochválil a s blahopřáním k Jesuitům jej odeslal. Tážeme se, kde je zde zmínka o žalobách arcibiskupových?

Na výchovu jesuitskou p. Bílek si stěžuje, že prý v jejich školách „od prvopočátku utlumováno bylo vědomí národnosti a city k vlasti“, nahlédaje na ně patrně očima naší doby ideami národnostními rozničené. Ale ani o výsledcích vědeckých spravedlivěji nesoudí, pravě, že Jesuité „všemožně se snažili žáky bavit a prach házeti do očí rodičům a obecnstvu, . . . že nevěštěpovali žákům svým zálibu a úctu k vědě, nehleděli povznést ducha jejich, ani vzdělati rozum jejich.“ V této příčině odkazujeme p. Bílka na *Wintrovo* líčení zajisté nestranné,²⁾ který praví, „že Jesuité také umívali mládež vnaditi zábavou a domnělými výsledky věcí rychle naučených“, ale hned dokládá: „Tím ovšem nemá býti řečeno, že by Jesuitské školy nebyly mívaly opravdivých výsledků vědeckých. Jesuité užívajíce method tehdaž vůbec oblíbených, naučili žáky své latině ne-li lépe, tedy aspon stejně tak dobře jako jiné školy . . . Vznikla záhy v Praze řeč, že u Jesuitů za tři měsíce víc se naučí než u předešlých učitelů za dvě léta“

Ze statí „činnost jesuitů kollegia pražského ve správě duchovní“ vytýkáme, co p. Bílek vypravuje o pokusu Jesuitů získati židy církvi katolické; *Schmidl*³⁾ výslovně praví, že pokus se stal „principis edicto“, a když pokus se nezdařil, týž náměstek královský nařídil, aby vyučovali hochy židovské, čemuž Jesuité odporovali, „restitere acriter Nostri“, praví *Schmidl*.⁴⁾ Pan Bílek však líčí pokus, jako by z vlastního popudu Jesuitů byl se stal.

„Reformační snahy jesuitů za panování krále Maximiliana II. (1564—1576)“ nadepsána je stať (str. 369.—377), ve které se také vypravuje, kterak řád jesuitský uveden byl na Moravu. Nesprávně jest, že v Brně později král Rudolf II. postoupil jim klášter Augustinek. poněvadž tam byly Dominikanky.⁵⁾

V poznámce na str. 373 a n. p. Bílek praví, že „pravé a jediné dějepisce české v XVI. století dlužno hledati v Jednotě bratrské. *Palacký*⁶⁾ uznává také jiné dějepisce a Červenku u p. Bílka na prvním místě jmenovaného zařadil mezi „kronikáře ceny téměř veskrze chatrné“, o kterých ani za hodno neuznal „slov šířiti“.

¹⁾ Op. cit. I. str. 175.

²⁾ *Zikmund Winter*, Život církevní v Čechách. V Praze 1895, str. 139.—141.

³⁾ Op. cit. I. str. 156.

⁴⁾ Op. cit. I. str. 159.

⁵⁾ *Wolný*, Kirchl. Topographie, II. Abth. I. Bd. str. 86.—91.

⁶⁾ Dějiny národu českého. D. I. č. 1. Str. 25.—34.

Na konci této statě nalézá se vzácné přiznání, že „z pánů většina přestoupila k lutheranství z pohnutek hmotných“, dále že „i moci a násilím způsobili obrácení poddaných svých.“ Vyznívají zde myšlenky Denisovy,¹⁾ a jen toho litovati dlužno, že p. Bílek docela na ně zapomnul, když níže jal se vypravovati o obnově náboženství katolického.

Následuje stať: „Vzrůst moci jesuitův a útoky jejich proti nekatolíkům za Rudolfa II.“ (str. 377.—385.). V tu dobu, uznává p. Bílek, měli Jesuité již dvě stě členů „vesměs činných, zbožných a poslušných“; brzy by člověk ani nevěřil, že takového něco o Jesuitech pověděl p. Bílek. Však to také hned napravil.

„Útokem“ na nekatolíky jemu jest každá nová kolej jezuitská. Nejskvěleji však osvědčil své umění dějepisné líčením vzpoury proti koleji Chomutovské. Sám udává, že vzato jest ze *Schmidla*; ačkoli místa zevrubně neudává, dosvědčujeme tímto, že vypravování toto skutečně tam se nalézá, a to v I. díle na str. 618.—629. Ale hleďme, jak vypravování své p. Bílek po svém smyslu si upravil. Počíná takto: „Ale brzy potom horší bouři zavinili jesuité r. 1591 v Chomutově, kde jejich návodem Jiří Popel z Lobkovic... přikázal, aby nikdy se nezvonilo při pohřbu nekatolíků, kteří by zemřeli nejsouce zaopatřeni svátostmi katolickým způsobem.“ Každý zákonů církevních jen poněkud znalý na první pohled vidí, že nešlo o nic jiného nežli o všeobecný předpis církevní do dnešního dne platný: jaká tedy křivda se stala? Nad to však u Schmidla o „návodu“ jezuitském ani slovíčka nestojí a dále ani se nepraví, že by zákaz zvonění byl dán pouze proti „nekatolíkům“; „quisquis sacra confessione neglecta diem obiisset extremum“ — kdokoli beze svaté zpovědi by umřel, měl býti beze zvonění pochován. Vztahoval se tedy zákaz úplně správný také na katolíky. Jakým právem tedy může se sváděti na Jesuity, že „zavinili bouři“ ze zákazu toho povstalou. ve které život jejich v největším nebezpečení se octnul a kolej jejich spustošena byla? — Za to však, co v první větě přidal, p. Bílek zamlčel, že ozbrojení buřiči zastřelili úředníka městského a v koleji jezuitské také zohavili obraz Spasitelův, a to za tím účelem, aby mohl odbojníky ještě politovati: „za tuto vzpouru Chomutovští pykali strašně.“ A ještě i ta okolnost úmyslně zamlčena, že Chomutovští prosili Jesuity za přimluvu, která jim odepřena nebyla. — Vidíme zde, jak mistrovsky si umí p. Bílek samého Schmidla upravit, umění to, na které již zemřelý *P. Josef Svoboda* náležitě posvítil.²⁾

Na konci zde ještě vypravuje, že prý Jesuité r. 1597. dostali v Kladsku nové sídlo. „arciť způsobem velmi lstivým a ošemetným“, totiž „podplacením 700 dolarů.“ Lež tuto vyvrátil již *Schmidl*,³⁾ kterýžto do slova uvádí breve Klementa VIII. ze dne 18. března 1595 ku věci se vztahující a také bullu ze dne 9. března 1596, kterou

¹⁾ *Denis*, Konec samostatnosti české. Přel. Dr. Jindřich Vančura, v Praze 1893.

²⁾ Rozbor knihy: Reformace katolická atd. V Praze 1893.

³⁾ Op. cit. P. II. pp. 68. sqq. 88. sqq.

Kladrský proboštství bylo zrušeno a zřízena kolej jezuitská. Zde p. Bílek o Schmidlovi věděti nechtěl.

„Příkré a násilné vystupování strany katolické proti nekatolíkům z národu a působením jesuitů“ — tak jest nadepsána následující stať (str. 385.—395.), název to hroznější, než-li jsou události v ní líčené. Na počátku 17. století nastal prý „rozhodný útok strany katolické, vedené jesuity, na nekatolíky v Čechách.“ V čem záležel? V ničem jiném nežli v tom, že několik pánů katolických, a bylo jich po řídku, počalo se rázněji ujímati víry katolické. Překročili-li některý pravou míru, jednal dle příkladu pánův akatolických vyličeného od samého p. Bílka výše na str. 376. Ale ten jest rozdíl čím dále tím více patrný: co proti církvi katolické se dělo, všechno se buďto umlčuje nebo jemně omlouvá, na akatolíka třeba jenom křivě se podívati, a už se stal hrozný útok na svobodu náboženskou! Pan Bílek i v tom bezpráví spatřuje, že na Moravě „na statech církevních i na panstvích komorních a v městech královských dle rozkazu biskupa Ditrichsteina obnova byla bohoslužba katolická.“

Pěknou ukázkou svých vědomostí v domácí historii p. Bílek podal na str. 392. Vypravuje, jakých útoků na svobodu zemskou na Moravě se dopouštěl r. 1607. katolický hejtman zemský, Ladislav Berka z Dubé, jehož prý stavové na sněmu v Ivančicích r. 1608. sesadili. Zatím jmenovaný sesazen byl již r. 1604.; po něm byl hejtmanem Karel z Lichtensteina a na jeho místo dosazen r. 1607. Lev Burian Berka, a tento jest oním hejtmanem, jehož stavové o své ujmě v Ivančicích sesadili. Nemilá nehoda p. Bílkovi by se nebyla přihodila, kdyby pravda bylo, že své „dějiny“ čerpal také z *Brandla*, jak v úvodě se chlubí.¹⁾

Na str. 394. p. Bílek zase ví o „spiknutí, v němž účastenství měl *Jan Sarkander*, děkan opavský, před tím farář ve Velkém Meziříčí,“ jenž prý byl „ve Víškově uvězněn a mučením k vyznání přiveden, unikl však spravedlnosti útekem z vězení.“ Odkud tyto zprávy o blahoslavenci moravském vzal, p. Bílek nepověděl. Máme však obšírný životopis jeho od *Matěje Procházky* sepsaný,²⁾ a tam čteme, že hned po vysvěcení Jan Sarkander poslán za kaplana do Opavy, kde bratr jeho *Mikuláš Sarkander* byl farářem a děkanem. Kterak mohl před tím býti farářem ve Velkém Meziříčí, zůstává nám hádankou. Zpráva o „spiknutí“ však ani netýká se bl. Jana Sarkandra, nýbrž bratra jeho Mikuláše, jenž o navrácení vlády Rudolfovy na Moravě se zasazoval, kteréžto snahy ani kardinál Ditrichstein neschvaloval a proto Mikuláše Sarkandra ve Víškově sám dal uvězniti. Mikuláš Sarkander jest to tedy, jenž k soudu zemskému do Brna dostaven býti měl, ale z vězení unikl.³⁾

Takové dva omyly na dvou listech po sobě jdoucích snad nás oprávnují otázkati se, je-li to psáno od proslulého historika českého,

¹⁾ *Brandl*, Kniha pro každého Moravana. II. vyd. V Brně 1892, str. 226. a n.

²⁾ Život bl. Jana Sarkandra muč. V Brně 1861.

³⁾ Op. cit. str. 842. a n.

jenž tak rád sám sebe cituje a také od jiných, ku př. od Wintra, tak často jakožto autorita uváděn bývá?

Další stať „dosažení svobody náboženské přes nesmírný odpor jesuitů a výstředních katolíků“ (str. 395. až 400.) líčí, jakým způsobem na císaři Rudolfovi vynucen byl majestát ze dne 9. července r. 1809. (patrně místo 1609). Kancelář česká podobala prý se více „kněžské konsistoři“. Aby její moc byla zlomena, „lid pokládaje jesuity za hlavní původce tohoto odporu, dopouštěl se proti nim rozličných surovostí; chátka vyloupila jejich kapli sv. Michala, . . . střelila na hlavní jejich kostel i do kolleje, . . . davy ozbrojené učinily útok na kolleji jezuitskou.“ Pan Bílek pokládá nespokojenost protestantskou za „velmi odůvodněnou“, požadavky jejich byly prý „velmi oprávněné“. „Pročež stavové evangeličtí chopili se prostředků násilných, sjížděli se v Praze a konali sjezdy své přes zákazy královny, posílali posly k mocnostem cizím, nařizovali sbírání vojska a zřídili si prozatímní vládu 30 direktorů.“ Cím jest takové líčení nežli nepokrytým schvalováním vzpoury, odboje a zemězrády?

Následují žaloby na odpor „výstředních katolíků“, „nesmířlivost ultramontánskou“, a pochvala „mírných katolíků“, kteří protestantům k majestátu vlastně dopomohli a „sprostředkovali dokonalou amnestii u krále, že proti němu vojsko sbírali; výlohy pak na toto vojsko vzešlé na 150.000 kop míš. uloženy k zaplacení celé zemi, tedy i katolíkům“, tak vyznává sám p. Bílek, ale ani slovem této nespravedlnosti neodsuzuje. Jak se stavové protestantští těmto „mírným katolíkům“ za služby odměnili, líčí *P. Jos. Svoboda*.¹⁾

„Snahy jesuitů a výstředních katolíků o zrušení svobody náboženské“ (str. 400.—403.), tak nazývá se líčení vpádu Passovských, ale marně hledáme důkazů, že vpád tento Jesuité zavinili; zaznamenává se toliko „pověst, že jesuité jsou původci“ tohoto vpádu, a bylo svatou povinností historikovou, buďto vinu jejich prokázati nebo krivou pověst odmítnouti. Nerozmyšlený skutek arcivévody Leopolda náleží do dějin smutných zmatků v rodu Habsburském a nikoli do dějin církve katolické, tím méně Jesuitů;²⁾ katolíkům bylo toliko pykati pro nezdařenou výpravu.

Ačkoli sám císař Rudolf byl v podezření, že s Leopoldem byl dorozuměn, tak že donucen byl vlády se vzdáti, po smrti (20. ledna 1612) p. Bílek všechno mu odpouští pro „slavný a věčné pochvaly hodný majestát“, pro který jest prý „v stálé a neumírající paměti všechných pobožných srdcí pochován, a duše jeho do rukou a do slávy vykupitele svého se dostala“ — tak deklamuje po Skálovi.

Bližíme se k rozhodné době dějin českých, a proto ve stati: „Utiškování a potlačování strany nekatolické od výstředních katolíků návodem jesuitů“ (str. 403.—411.) líčení p. Bílkovo se stupňuje, aby jen všechnu vinu odvalil na zlé katolíky, vlastně na

¹⁾ Katol. reformace. I. str. 90. a n.

²⁾ Tomek, Děje království českého. V. vydání. V Praze 1885. Str. 269.—271.

Jesuity. Všechno sledovati, na to nestačí zde již místo. Ale nový doklad, jak p. ředitel umí citovati ze *Schmidla*, máme na str. 406., kde líčí obnovu katolického náboženství ve Vsetině, kterou prý provedl Jesuita Dingenausier pomocí prý vojska; udává se k tomu díl II. str. 631., ale tam ani o Vsetínu ani o Dingenausierovi není ani slovíčka, nýbrž teprve na str. 670. a n., zmínky však o vojsku i tam marně hledáme.

Na téže straně Jaroslavice na Moravě dle německého „Joslovicemi“ se nazývají.

Zakončeno jest líčení toto tvrzením, že „míra útisků a křivd. jimž vydáváni byli protestanté, dovršena byla událostmi... v Broumově a v Hrobě.“ Snad pro větší důraz použito neobyčejného tvaru „zakázal“ místo zakazoval.

„Odpor stavů evangelických proti porušování majestátu“ (str. 411.—414.) — tak velevýznamně sluje stať následující nejen pro svůj obsah, ale nazvati ji lze „odporem“ také v tom smyslu, že zde p. Bílek sám sobě odporuje. Jakoby docela byl zapomenul, co dříve tak široce vypravoval o násilnostech katolíkům a Jesuitům, zde otevřeně vyzrazuje pravé záměry náčelníků odboje českého. Třeba zachytiti vlastní slova jeho, an praví o sjezdu protestantském dne 21. května 1618 v Praze zahájeném: „Thurn a přátelé jeho pokládali příležitost tu za vhodnou, aby vykonali záměr dávno již zamýšlený a vyvrátili v Cechách dynastii Habsburskou; k tomu odhodlali se stavy přinutiti mocí a překaziti všeliký pokus o smír opětný. Dne 22. května v tajné schůzi... umluvili se vydati na smrt největší protivníky své, zvláště Martinice a Slavatu.“ Byla tedy defenestrace česká dříve umluvena, a p. Bílek také ji nazývá „násilím vskutku zločinným.“ Je to ohlas myšlenek *Denisových*,¹⁾ jehož i slov p. Bílek použil, ačkoli po svém způsobu to zamlčel. Bohužel, že jsou to pouze slova vypsaná; neboť kdyby vážné úvahy smělého Francouze o původu povstání českého hlouběji se byly vstípily do oboru myšlenkového, ve kterém p. Bílek žije, jistě by stať následující jinak zněla.

A k těmto ihned přikročiti budiž nám dovoleno, jelikož strany 414. až 476. vyplněny jsou listinami a spisy nejen proti Jesuitům, ale také na obranu jejich v tu dobu vydanými, jejichžto obsah zkoumati, překlady k původnímu znění přirovnávati ponecháváme jiným, nemohouce déle zneužívati trpělivosti laskavého čtenáře.

Vypravování přerušené pokračuje stať: „Jesuité hlavní strůjci a původci povstání stavů evangelických“ (str. 476.—479.), což prý „jest nade vši pochybnost dokázáno“, tak osměluje se tvrditi p. Bílek, buďto že opsav mechanicky stranu 413. z *Denise* sám zapomenul na to, co tam jest napsáno, buďto že opovážlivě hřeší na zapoménlivost čtenářovu. A přece mohl se tak snadno odporu vyhnouti: jako na str. 162. pověděl o Ludvíku XIV., mohl také zde říci, že Thurn a společníci byli „tajnými Jesuity“, a byl věc svou aspoň důsledně provedl.

¹⁾ Konec samostatnosti české. Str. 712. a 718.

Než vizme, jak dále si vede. Ačkoli tvrzení jeho o původu povstání českého „jest nade vší pochybnost dokázáno“, přece věc dokázanou dokazuje důkazy novými. Předně prý „hleděl jesuita Adam Tanner dokázati, že císař není ani na mír náboženský vázán atd.“ Kdy a kde, p. Bílek zapomenul udati. Dále prý „Antonín Possevin psal králi Polskému, že ani není možná vylíčiti, jak velice pochybil císař, že přistoupil k míru náboženskému.“ Jde o r. 1618., a Possevin zemřel r. 1611. Je tedy list asi **zaslán z podsvětí**. Pak se uvádí „Pavel Vindek“, na str. 46. „Windok“ zvaný, ale již tam jsme ukázali, že Windeck (tak správně sluje) nikdy Jesuitou nebyl.¹⁾ Ostatně výrok jeho vztahuje se na „passovskou smlouvu“, a ta se stala roku 1552., a proto „mír náboženský“ hned jmenovaný jest augsburský z r. 1555.; věci českých z r. 1618. slova jeho naprosto se nedotýkají. Ostatně kdyby i pravdivy byly výroky zde uvedené, totiž že prý si Jesuité přáli, aby došlo k rozbednutí mečem, Thurn a společníci jistě nebyli slepými nástroji jesuitskými.

O volbě kurfiřta faleckého Fridricha V., o bitvě bělohorské píše p. Bílek slovy *Denšovými*, jehož tu výslovně jmenuje, a opět tu máme přiznání velice vzácná, totiž že „šlechta evangelická, většinou jsouc *odnárodnělá a německá* chopila se zbraně nikoli na obhájení a ochránění svobody náboženské a politické, nýbrž aby upevnila a rozšířila výsady své.“ „Na Bílé Hoře nebojoval nadšený lid český, lid ten byl již otrokem... tam bojovalo panstvo většinou německé... Tak připravila šlechta evangelická povstáním svým národ Český o samostatnost, o práva, o svobodu politickou i náboženskou.“ Úplně souhlasíme: ale jak se to srovnává s tvrzením p. Bílkovým, že „jesuité byli hlavními strůjci a původci povstání“?

Oddělení toto končí se statí nadepsanou: „Navrácení se jesuitů do zemí království Českého“ (str. 479.—488.) Nejdříve se navrátili do kolleje Krumlovské. Úplně zbytečný jest posměch, jaký si zde pan Bílek tropí z několika zázračných příběhův u *Schmidla* uvedených. Kdyby jich byl pominul, byl by si aspoň ušetřil tvaru nepřilíh pěkného „*oných stavení*“. A také poslední příběh v poznámce uvedený zase podává nový doklad, jak umí citovati *Schmidla*. Píše takto: „Nejzajímavější jest případ tento: Pracovalať prý jakási žena po tři neděle (!) v strašných bolestech ku porodu a marná byla všeliká pomoc, až konečně bez vší pomoci porodila hned, jak obraz onen (sv. Ignacia) na život její položili jesuité.“ (*Schmidl*, Hist. II. p. 687.)“ Skutečně příběh na místě naznačeném se vypravuje, ale ne po návratu Jesuitů, nýbrž r. 1613., a *Schmidl* praví: „Jusserat Noster B. Ignatii icunculum imponi, ac ter adjici: Sancte Ignati, ora pro me.“ Rozdíl a také úmysl p. Bílkův nad míru šlechtitný i v tomto příkladě jest patrný.

Když do Olomouce se navracovali, tu prý „od nekatolíků pokřikováni, „černí ďáblové“ uvítáni byli.“ *Schmidl* (III. 269) se zmiňuje, že tak pokřikovala „muliercula quaequam“, jakási ženština. Ale nejlépe

¹⁾ *Duhr*, Jesuiten-Fabeln, str. 110.

se podařilo p. Bílkovi vypravování o návratu Jesuitů do Brna, kde prý „biskup brněnský, Ignác baron Kolovrat“, chrám jejich vysvětil. A biskupství brněnské založeno r. 1777. Jmenovaný byl proboštem brněnským, ale světicím biskupem kard. Ditrichsteina.

Druhá doba působení jesuitů v zemích království Českého od r. 1621—1773.

Druhý tento oddíl počíná statí nadepsanou: „I. Vzrůst moci jesuitů a činnost jejich v nastalé reformaci katolické od r. 1621—1653.“ V ní vrcholí celé dílo Bílkovo a nenávisť proti Jesuitům vyvírá již na Církev katolickou. Píše takto: „Po bitvě bělohorské vtrhli jesuité v průvodu vojsk Ferdinandových do zemí království Českého, aby v nich dokonali dílo zkázy a záhuby, které srovnáním vzpoury byli započali, totiž aby z kořene vyplnili národ kacířů, jak předky naše nazývali.“ Ze ho nevyplnili, toho důkazem nejlepším jest doba přítomná, ve které národ český stojí v mocné síle mezi národy evropskými; že by však oni byli zosnovali povstání české, nesmyslnost této obžaloby není třeba znova prokazovati. — „Jesuité způsobili ono ohromné a strašné pronásledování, které počalo proti Čechům poraženým. V jesuitských kolejích konány byly porady o krutém potrestání a pokutování všech účastníků předešlého povstání. Dle jejich dobrého zdání pokutování byli nejenom náčelníci této vzpoury na hrdle, cti i statcích svých, nýbrž i všickni účastníci povstání stavu vyššího i městského.“ Trestání vzpoury bylo věci číře světskou, ve které ani Církev katolická ani Jesuité neměli naprosto žádného účastenství. Porady o tom nekonaly se v kolejích jesuitských, ale při císařském dvoře vídeňském. *Gindely*¹⁾ účastníky porad vypočítává, ale mezi nimi ani jediného Jesuity není; o míře trestu takto se vyslovuje: „Přemožení neměli práva stěžovati si, že je stihl osud úplně nezasloužený; bylot jim jenom opláceno, co byli sami konali.“

Na doklad svého tvrzení p. Bílek ihned uvádí pražské měšťany, Václava Mašterovského a Simona Sušického, kteří prý jen přičiněním a k naléhání Jesuitů byli odsouzeni, ačkoli prý „se neprovinili ničím jiným, než tím, že od jesuitů obvinění byli vydrancováni koleje jesuitské u sv. Klimenta, k jejíž opatrování po vypovězení jesuitů ze země r. 1618 od správců zemských za kommissáře byli zvoleni.“ Z vlastních slov p. Bílkových již vysvitá, že kommissáři ti to špatně konali úřad opatrovníkův odbojnými stavy svěřeny: ale o to přiti se nebudeme, zdali zanedbání této povinnosti bylo zločinem hrdelním. Nás více zajímá, jak umí p. Bílek citovati vlastní spis svůj „Dějiny konfiskací v Čechách.“ Cituje předně str. 359, kde je řeč o Mašterovském, a tento citat je správný; nám ovšem není možná, nahlédnouti do původního pramene uschovaného v archivu král. místodržitelství českého a přesvědčiti se, zdali zde p. Bílek po svém známém způsobu něčeho nezamlčel. Ale vizme druhý citat str. 580., kde je řeč o

¹⁾ Dějiny českého povstání. V Praze 1870—1880. IV. díl str. 31.

Sušickém; tam sám výslovně o něm praví, že provinil se v čas vzpoury předně zmíněným opatrovnictvím kolleje jesuitské nedbale konaným; „pak že snešení stavu městského o zvolení Fridricha... stavům vyšším na sněmě shromážděným v známost uředl; též že zvolen byl od stavův na sněmu dne 25. dubna 1620 mezi osoby nařízené k přehlížení starých dluhů atd.“ Výslovně tedy zde troje provinění sám jmenuje, a přece opovažuje se místo toto citovati na doklad, že také Sušický „ničím jiným“ se neprovinil než nedbalým opatrovnictvím. Kommentáře k tomu jednání není třeba.

Odstavec končí p. Bílek těmito slovy: „A proto rád jesuitský zapsán jest na nejkrvavější list dějin národa Českého na věčnou hanbu a kletbu jeho.“ Na štěstí tyto dějiny nebude již psát p. ředitel Bílek; k tomuto dílu přítomnými „dějinami“ prokázal se býti méně způsobilým než kdokoli jiný.

Ale to p. Bílkovi nestačilo; pokračuje takto: „Ale i po popravě na náměstí Staroměstském vykonané rád tento až do zrušení svého r. 1773 činnost svou obracel jen na zahubení národa Českého. Ihned po svém opětném usazení se v zemích národa Českého započali v nich jesuité na novo kleté své dílo zatemňování, odnárodňování a duševního vraždění; oni byli původcové onoho krutého pronásledování nekatolíků v tak zvané reformací katolické.“

Obnova náboženství katolického byla tedy dle pana Bílka „na zahubení národa Českého“ a byla „kletým dílem zatemňování atd.“

Tážeme se, dočetl-li p. Bílek známé dílo *Denišovo* až do konce? Denis katolíkem není, a proto jeho konečné úvahy (na str. 737.—740.) tím větší pozornosti zasluhují. Píše do slova: „Přes to přese všechno možná ještě tázati se, zda porážka na Bílé Hoře... nebyla k dobrému. Šlechta dala příliš zjevné a četné důkazy své lehkomyšlnosti a nevědomosti, úplného nedostatku politického ducha, aby mohlo se doufati v možný obrat její, a bez hrůzy nelze pomýšleti na možné vítězství její. Příklad Polska příliš jasně ukazuje, jaká by byla budoucnost Čech za vlády stavovské. Poroba vždy těžší, měšťanstvo na mizině a v nevážnosti, šlechta surová, útratná a úplatná. poklesnutí povah a strnulost duchů, bezvládí postavené na místě ústavy, občanská válka schválená a ustálená, země otevřená cizím pletichám, pokrok vlivu německého a osudným závěrem nepřátelský vpád a výboj. Taková byla bilance vlády polských velmožův, a páni čeští by byli nebyli ani osvěcenější ani šťastnější.“ O výsledku hnutí náboženského dosvědčuje takto: „Země česká prohlásila svobodu jak ve světě tak v církvi, zlomila na chvíli okovy feudalní, zbudila několik sekt nejodvážlivějších, jež kázaly osvobození sociální. A posledním výsledkem tohoto velkého úsilí demokratického bylo zřízení vlády oligarchické, kde několik set rodin, zvítězivších jak nad národem tak nad králem, v neobratných rukou svých spojovalo moc, kterou nedovedlo uchrániti ani před odvetou absolutismu.“ O bytí a nebytí národu českého vyslovil se již výše na str. 583. v tato slova: „Národnost česká celkem udržela se pod Habsburky, kteří byli ochranou její proti Německu: Zda rod falecký nebo

saský byl by to mohl nebo jen chtěl? Aby Čechové opět ujali se jednou svého místa na přední stráži světa slovanského a přirozené úlohy své jako prostředníci mezi západem a východem, bylo především třeba, aby nebyli pohlceni jiným kmenem; přežili despotismus, zda byli by odolali bezvládí.“

O podstatném vlivu náboženství katolického na záchranu národu českého vydal již dříve svědectví *Tomek*¹⁾ těmito slovy: „Národ v celosti navrátil se k starému náboženství, povrchně sice z počátku, ale dosti brzy také upřímně a opravdově, a na byl tím při vši jinak bidě, hmotné i duchovní, útěchy srdce a mravního posílení potřebného k novému budoucímu obživení.“

A tomuto dílu, kterým národ český zachráněn byl záhuby neodvratné, opovazuje se pan Bílek klnouti, klnouti také Tovaryšstvu Ježíšově, jež s nadsazením života svých členů k zachování národu mozně přispělo! Vyjádřiti city své nad takovou zuřivostí, k tomu věru již nestačí mluva lidská! A pak ještě v čele spisu osvědčuje, že píše „bez záští“!

Po této ukázce budiž nám dovoleno rychleji proběhnouti spisem jeho, abychom konce dospěli.

Není zajisté mezi katolíky jediného, jenž by schvaloval prostředky násilné, jichžto při obnově katolické dosti často se použilo; ale neužila jich nikdy a nikde Církev katolická, ani Jesuité, nýbrž moc světská. Ale i tato přecasto byla k tomu donucena nebezpečnými vzpourami, které mezi akatolíky povstávaly.

Panu Bílkovi uždálo se události následující tak líčiti, jakoby všechny úřady, politické i vojenské, od císařského dvoru počínaje, byly bývaly pod velitelstvím jezuitským: všechno se dělo „prostřednictvím, přičiněním, k naléhání, dle návrhu, z ponuknutí, k radě, návodem, povzbuzením“ Jesuitů. Že tomu poněkud jinak v pravdě bylo, o tom čtenář poučiti se může hlavně z těchto spisů katolických: *Dr. Krásl*, „Arnošt hrabě Harrach“. V Praze 1886. *P. Josef Svoboda*, „Katolická reformace“. V Brně 1888. Dva svazky.

O missiích jezuitských také podstatně jinak než pan Bílek soudí *Rezek*,²⁾ a sice takto: „Zprávy o těchto missiích nám zachované vesměs svědčí, že nedělo se při nich nic násilného, nýbrž jen nadšením pro věc a mravním životem působeno na lid nekatolický, ne bez patrného výsledku, ovšem často jen okamžitého“

Pro zvláštnost zaznamenáváme nové odhalení záhadného pádu Waldšteina, jenžto dle pana Bílka (str. 502.) způsoben byl úklady Jesuity P. Viléma Lamormaina! Kdyby to byl věděl *Dr. J. Pekař*, mohl si ušetřiti spisu tak obsáhlého, jakými jsou jeho „Dějiny Valdštejnského spiknutí“. V Praze 1895.³⁾

¹⁾ Děje království českého. V. vyd. str. 299.

²⁾ Děje Čech a Moravy za Ferd. III. až do konce třicetileté války. V Praze 1890. Str. 127.

³⁾ Rozpravy české akademie císaře Františka Josefa v Praze. Třída I., r. IV. č. 3. 508 stran veliké osmerky.

Na str. 503. k odstavci o Moravě cituje p. Bílek také *Brandlovu* „Knihu pro každého Moravana“, a to strany 246.—253. Teprve třeba nahlédnouti do obojího vydání knihy. tu se objevuje, že míněno jest II. vydání z r. 1892., ale také, jak málo obojí líčení se srovnává. Pan archivář *Brandl* nepopírá skutečných událostí, ale praví výslovně: „Trest na nekatolíky uvalený byl ukrutný a lze jej jen omluviti tím, že protestanti s konfiskací a výpovědí ze země začali a že pokuta tak hrozná se srovnávala s duchem tehdejšího času, tak že v zemích protestantských katolíkům podobně se vedlo. Protireformace katolická neprovedla se tedy bez násilných prostředků a nebyla čistě náboženská, nýbrž sloužila na dobrém díle také politickým účelům: protestant a odpůrce císařův byly pojmy tožné a vyhlazením protestantismu domníváno se, že oddanost a věrnost císaři již nikdy rušena nebude“ (str. 254.). Ostatně k dějinám Tlavyřstva Ježíšova odtud ani slovíčka čerpati nelze.

Další stať má nápis: „Činnost jesuitů válkami od r. 1631 přerušena“ (str. 507.—511.). Zde p. Bílek zmiňuje se také, že ve Svídnicích r. 1643. tři Jesuité od Torstensonova byli odpraveni; také výše na str. 502. zmínil se o ukrutném zavraždění Jesuity P. Matiaše Burnatia měšťany rovenskými. Již z těchto příběhů lze posouditi, jak nebezpečným dilem bylo misijnářství jesuitské; dosti často vojsko posíláno jen za tím účelem, aby uhájilo života neohrožených misijnářů.

Na konci statě této těší čtenáře čestná zmínka, že „jednotliví jesuité též se vyznamenali hrdinským hájením měst proti Švédům,“ v Brně roku 1645. P. Jan Kořánek s „jesuitou Molibickým“ (dle Naučného Slovníku slul *Malobický*), v Praze r. 1648. P. Jiří Plachý. Nerádi při Brnu postrádáme zmínku P. Martina Středy. Další zmínka rovněž čestná věnována literární činnosti P. Plachého a P. Kořánka, spisovatele „Starých pamětí kutnohorských“, u lida tak oblíbeného, že vůbec „andělem míru a pokoje“ nazýván byl.

Ve statí: „Nepatrný výsledek reformační činnosti jesuitů r. 1650 opět zahájené“ tvrdí p. Bílek, že „povzbuzením jesuitů k naléhání generalního vikáře Karamuele přikročilo se dle král. nařízení ze dne 3. června roku 1651 a podle král. instrukce, 25. října t. r. dané, opět co nejprísněji k nekatolickým obyvatelům a poddaným uvězněním atd.“ P. Svoboda¹⁾ p. spisovatele pro toto tvrzení přímo vyzval, aby udal, ze kterého původního pramene to vzal; zde se výrok opétuje zase bez udání pramene. Pravý opak toho, co tvrdí p. Bílek, tvrdí Řezek,²⁾ že totiž Jesuité stáli „ve příčině boje proti kacířům na stanovisku docela jiném a opačném“ nežli Caramuel z Lobkovic. Caramuel nebyl ani proti trestu smrti: ale jeho návrhy při dvoře císařském přijaty „ve formě mnohem mírnější, která více odpovídala návrhům jesuitů.“ A budiž připomenuto, co již ku str. 56. bylo poznamenáno, že Caramuel Jesuitou nebyl, ačkoli p. Bílek tam za Jesuitu jej považuje.

¹⁾ Rozbor knihy: Reformace katol. V Praze 1893 str. 22.

²⁾ Dějiny Čech a Moravy nové doby. Kniha I. V Praze 1892. Str. 157.—171.

Další stať: „Klesání moci jesuitů atd.“ (str. 515.—520.) líčí spor o universitu pražskou u *Krásly*¹⁾ obšírně vyložený.

Na to ve stati „Literární činnost jesuitů českých, zvláště P. Bohuslava Balbína“ (str. 520.—525.) čtenář poněkud si oddychuje, že aspoň někteří členové Tovaryšstva vyjmuti z přísného soudu p. Bílkova, jenž uznává, „že Balbín byl pravým vlastimilem a učitelem lidu v nejslechetnějším tohoto slova smyslu“ (str. 525.), ale na straně následující v poznámce přece aspoň malý štulec mu dal zmínkou o jeho prý „pověřivosti“.

„Podporování pobožňstkářství jesuity mezilidem“ (str. 525.—527.) má předmětem úctu obrazu P. Marie a sv. Jana Nepomuckého. Viděti zde, že p. Bílek úplně se octnul v ovzduší protestantském.

Ku stati: „Rozmnožování a zvelebování sídel jesuitských“ (str. 527.—529.) poznamenáme, čeho třeba, níže, kde o téže věci se jedná.

Za to není možná mlčením pominouti stať nadepsanou: „Poslední zuření jesuitů proti nekatolíkům“ (str. 529.—531.). Píše p. Bílek takto: „V Čechách však za vlády Josefa I., zvláště pak za jeho nástupce císaře Karla VI. obnoveno bylo ponuknutím a řízením jesuitů ukrutné pronásledování a trýznění nekatolíků, v němž se obzvláště fanatismus jesuitský objevil. Dle ustanovení hrdelního zřízení Josefinského každý odpraven býti měl mečem, kdo by se opovážil kacířské učitele, kazatele a vyslance v domě svém přechovávat atd.“

Zde předně není správně, že pronásledování níže líčené dělo se „dle ustanovení hrdelního zřízení Josefinského.“ Za Josefa I. (1705 až 1711) vykonána toliko oprava útrpného a hrdelního řádu, který se do té doby na krutém hrdelním právu císaře Karla V. zakládal; opravený řád hrdelní byl již pokrokem proti řádu dřívějšímu.²⁾ Patenty, na kterých se zakládalo ono pronásledování, vydány za Karla VI. (1711—1740) a uvedeny jsou v *Rezkových* „Dějínách prostonárodního hnutí náboženského v Čechách“.³⁾

Docela však pravdě odporuje tvrzení p. Bílkovo, že pronásledování obnoveno bylo „ponuknutím a řízením jesuitů.“ Pravou příčinu udává *Rezek*,⁴⁾ an praví: „Co se dělo pro katolicismus, nevycházelo z lásky k církvi, rybný z interese státního,“ a líčí dále spor, který právě o této věci vypukl mezi arcibiskupem pražským Ferdinandem hrabětem Khünburgem a císařem. Na omyl svůj ostatně p. Bílek byl již upozorněn od *P. Svobody*,⁵⁾ jenž také jmenuje Jesuitu *Větrovského*, který od arcibiskupa vyslán byl v té věci do Vídně, ale ničeho nedosáhl. Český kancléř hr. Schlick odkázal jej na příklad francouzského

1) Arnošt hrabě Harrach. Str. 364.—412.

2) *Sodtek*, Dějiny Čech a Moravy nové doby. Kniha IV. V Praze 1896, str. 70.

3) V Praze 1887. Str. 63. a n.

4) Op. cit. str. 62.

5) Rozbor knihy: Reformace katol. Str. 16. a n.

krále Ludvíka XIV. Dle tohoto vzoru státního absolutismu dělo se tedy pronásledování akatolického náboženství, jež prohlášeno výslovně za „*crimen contra statum*“.¹⁾ „Užitek z této procedury“, dosvědčuje *Rezek*,²⁾ „měly toliko: a) Sasko a zejména Prusko; b) církve augsburská i helvetská; c) náboženské blouznilství. A na církvi panující jen z toho skvrna zůstala. Neboť ač ne ona, nýbrž stát to všecko nařizoval, propůjčily se některé církevní orgány světské moci ku provádění ukrutností.“

Ostatně jest nyní snad již všeobecně uznáno, že celé tehdejší hnutí náboženské v Chrudimském a Hradeckém kraji bylo pruského původu, četnými emissari roznášené, pro které národ český má nejmeně příčiny se rozohňovati; v drápech orla pruského byl by osud jeho dávno rozhodnut.

Následuje stat: „Vyhledávání a pálení knih nekatolických“ (str. 531.—533.), ve které opětuje se hlavně obligatní žaloba na Koniáše pro spálení 60.000 knih kacířských. Pan Bílek dobře ví o pojednání universitního bibliotekáře Dra. J. Hanuše v „Časopise českého musea“ (r. 1863.), ale popřál mu toliko v poznámce ne celé čtyři řádky; na líčení v textu rozbor tento neměl žádného vlivu. Spravedlivěji si vede v té věci *Svátek*,³⁾ jenž neváhá dle Hanuše vyznati, že „Klíč“ Koniášův byl již Dobrovskému a Jungmannovi hojným zdrojem literatury české, ba právě Koniášovi za zásluhu počítá, že všechny jím stíhané vzácnější knihy české se zachovaly ve knihovnách jezuitských, odkud do universitní knihovny přešly. Však také není škoda každé knihy české, čehož dokladem zajisté jsou přítomné Bílkovy „Dějiny řádu T. J.“; kdyby do posledního výtisku bylo možno je zničiti, nejen literatura česká by ztráty neutrpěla, ale také by prospělo jeho věhlasu historickému a zároveň by se ulevilo hroznému jeho odpovědnosti za nepočítané bludy a lži, které dílem jeho budou se rozšiřovati a v jiných spisech českých uváděti snad po staletí, vždy na jeho účet a odpovědnost.

Co v téže statí vypravuje o Jesuitovi *P. Firmovi*, že prý „šlapal nekatolíkům na bosé nohy svými botami, do nichž si zúmyslně dal zaraziti ostré hřebíky, táhal je za uši a za vlasy tak dlouho a tak silně, až se přiznali, kde knihy uschovali“, v této věci souhlasíme úplně s p. Bílkem, odsuzující rozhodně takové surovosti — ovšem zakládá-li se na pravdě zpráva jeho. Ale p. Bílek neudává původního pramene, ze které ji čerpal, ba ani nepoukázal, jak občejem jeho jest, na svůj spis „Reformace katolická“. Tam na str. 276. skutečně zpráva do slova se nalézá, ale dokladu ani tam žádného není. Zatím tedy na slovo věřiti, co vypravuje, není nikterak naší povinností.

„Odstranění jesuitů z missionářství a obmezení jejich činnosti ve školách“ (str. 533. a n.). Úleva nekatolíkům ku konci vlády Karla VI. skutečně nastala; sám *Rezek*⁴⁾ neví, „zdaž

¹⁾ *Rezek*, op. cit. str. 65.

²⁾ Op. cit. str. 67.

³⁾ Op. cit. 284. a n.

⁴⁾ Op. cit. str. 101.

vlivem dvora či arcibiskupa.“ Ale stěhování za hranice přece nepřestávalo, a r. 1738. strhly se nové bouře sedláků v Čechách a na Moravě proti robotám.¹⁾

Ale div divoucí se stal; p. Bílek zde vypravuje, že mnozí Jesuité „pěstovali i vědy přírodní duchem novověkým,“ *Stepling, Vydra, Strnad*, jejichžto jména na straně následují v poznámce ještě opakuje a seznam doplňuje, uváděje také *Chládko, Chmela, Cornovu*, kteří i po zrušení řádu ve vědeckém světě vynikali. a jistě jen nedopatřením opomenul jmenovati také *Dobrovského*. Jesuité všude jen šířili nevědomost a tmu; proto s podivením čtenář se asi táže, odkud tento zjev? Pan Bílek důmyslně jej vysvětlil, že prý to byli „Mladojesuité“, kteří zastávali směr protijesuitský, jako právo zkoumání i mimo meze církevní!

„Stav sídel jesuitských v zemích království Českého za doby zrušení řádu“ (str. 534.—537.) sluje poslední stať II. oddělení, ve které p. Bílek ciframi odhaduje až na 1/4 krejcaru jmění kollejí jesuitských; v součtu 9.024.558 zl. ještě opomenul 32 1/2 krejcaru. Výpočtem snaží se dokázati, jako na hoře již častěji, že důchody Jesuitů byly „nesmírné“. Maje tak důkladné zprávy po ruce, proč nenahlédl také do kuchyňských účtů jesuitských; některý lístek jídelní snad by z nich sestavil a pak by se přesvědčil, že Jesuité labužnickému životu nehověli. Na jaké účely jejich důchody vynakládány, toho nejlepším svědectvím jsou nádherné chrámy jejich a budovy školní, ve kterých také zdarma se vyučovalo. Proto také z jejich jmění utvořen fond studijní.

Zbývá nám již jenom oddíl III.

Znovuzavedení jesuitů do Čech a vliv jejich na šlechtu a duchovenstvo světské.

První stať: „Usazení se jesuitů v Čechách zdržováno dlouho působením osvícených kněží světských“ (str. 538. až 540.) plna je radosti z „osvíceného, svobodomyšlného a šlechtetného kněžstva“, v jehož čele velebí se biskup královéhradecký, Jan Leopold Háj z Háj, a takto bohatě se nahrazuje, co na str. 297. při josefinismu bylo zanedbáno. Pan Bílek vychvaluje jeho snášenlivost k jinověrcům, ale to, co z pastýřských listův uvádí, míry jeho snášenlivosti náboženské daleko nedostihuje. Kdyby si byl přečetl z *Kryštofkova* pojednání: „Císař Josef II.“ stať „Jan Leopold Hay“²⁾ a dále uvážil, čím josefinismus byl nejen církvi katolické, ale také národu českému, pak zajisté oslava hlavního sloupu této soustavy vládní církvi i národu nepřátelské byla by poněkud chladnější.

Radost p. Bilkova náhle mění se v hluboký bol ve stati: „Uvedení jesuitů do Bohosudova a do Prahy“ (str. 540.—544.). Veliká pohroma zastihla celou říši r. 1850., když „přispěním ministra hr. Lva Thuna . . . všechna moc v církvi dostala se do rukou biskupů“, ná-

¹⁾ Op. cit. str. 102. a n.

²⁾ Časopis katol. duchovenstva. R. 1874. Str. 284. a n.

sledky brzy se dostavily, neboť nyní „nabyli jesuité i v Cechách příznivců a podporovatelů zvláště u samých hodnostářů duchovenstva světského.“ A od té doby pravý protivník Jesuitův ani klidně spáti nemůže. Prvním rušitelem nočního klidu byl biskup litoměřický, Aug. Bart. Hille, „který již r. 1850 povolal liguoriany (zakuklené jesuity) do Litoměřic“ — na jedenáctidenní missie. Ale větším ještě proviněním jeho bylo, že r. 1853. postoupil „proboštví“ v Bohosudově skutečným a pravým Jesuitům.

A horší věci ještě následovaly. Jesuité „záhy obrátili zraky své také na Prahu, kde půda pro jejich usazení se po několik let byla připravována tak zvanými duchovními cvičeními“, až konečně kardinal kníže Schwarzenberg „svolil k tomu, aby jesuité v čas postní r. 1865 missii svou v Praze předsevzali.“ „P. Schude“ (výše správně *Schmude* zvaný) získal prý si „obzvláštní náklonnost šlechticů a upoutal jemná srdce jejich spolkem nejsladšího srdce Ježíšova.“ Neodvratná katastrofa nastala; ke konci května r. 1866. „usadili se jesuité (bylo jich jen pět) v domě missionářském u kostela sv. Ignáce . . za hlomozu válečného, když vojsko pruské obsadilo Prahu.“ Bylo to zajisté nějaké „tajné“ křídlo pruské armády, poněvadž o veřejné válce „ke konci května“ vůbec ještě ani nebylo rozhodnuto. Ostatně nač se p. Bílek ostýchal? Mohl právě tak důvodně, jako přemnohé jiné věci, světu odhaliti tajemství veliké, že Jesuité válku pruskou zosnovali, aby se mohli pod záštitou pruských bodáků pohodlně v Praze usaditi. Beztoho Jesuitům byla již také připisována válka německo-francouzská r. 1870.¹⁾ a jak by to krásně znělo asi v tento smysl: Není sice žádných dokladů zjevných, ale poněvadž dosud každá válka Jesuity byla zosnována, tedy jisto jest a bezpečně, atd. atd.

Zle pochodil kanovník vysehradský, Karel Vinařický, že Jesuitů po „několikerém vytlučení oken“ ujal se brošurkou: „Jesuité, Odpověď Národním Listům“; tento „jinak velezasloužilý spisovatel český a od r. 1826 jeden z předních buditelů ducha národního . . v poslední době života svého náboženské smýšlení své nedovedl v přiměřené míře srovnati s pokrokem časovým.“ „Z dějin řádu jesuitského dokázán jest pravý opak toho, co tvrdí Vinařický. Dějiny tyto ukazují nám na každém skoro listu minulých tří století strašné působení řádu jesuitského, ukazují nám neštěstí a bídu, duševní a tělesnou porobu, kterou řád tento uvalil na celé národy, zvláště na národ český, na velikou část celého člověčenstva.“ Jaké jsou to „dějiny“, o tom jsme se již přesvědčili.

Za to oslavena jména 41 poslanců českých dobře počítaná, kteřížto „upřímnou starostí a péčí o pokoj a blaho vlasti naplnění“ jsouce, podali na sněm českém ku vládě dotaz čili interpellaci stran „pobytu a dalšího usazování se“ Jesuitův. Ale marně, „přes veškerý odpor lidí rozumných a poctivých“ vláda ničeho proti nim nepodnikla.

A neštěstí šíří se po vlasti dále. „Také pod jménem redemptoristů dostali se jesuité do Čech . . na Sv. Horu u Příbrami, kde jim plyne

¹⁾ Duhr, Op. cit. Str. 698.—706.

veliký zisk hmotný... ročně přes 8400 zl... Tam všechno podnikají ,k větší slávě Boží, správně však řečeno, k mámení ubohého lidu pověrečného. A v tomto ošemetném dile nápomoci jsou redemptoristům na Sv. Hoře i někteří světští kněží, ano i kanovníci pražští, kteří vedou dobrácké poutníky a poutnice, zvláště ženy a děvčata, nesoucí na nosítkách vystrojené sošky sv. Anny a P. Marie, což pozorovateli připomíná dobu modloslužby pohanské a uráží zajisté city pravého křesťana“, jakýmžto se považuje také p. Bílek, jenž tuto přímo apoštolem se činí „náboženství pravého a čistého“.

Zavlekl sem také nábožnou matku svou, která prý také zvolala: „To není bohoslužba, to je modloslužba“. když prý u sv. Víta upozorovala, jak arcibiskupu kněžstvo se koří a před ním i kleká, Krista Pána na kříži si ani nevšímá. Tážeme se, mohou Jesuité za to, že neviděla sklánění kolen až na zem, kterým dle obřadů církevních sv. kříží pocta se vzdává a které podstatně se liší od poklon biskupu příslušných? A ostatně skládali Jesuité obřadní knihy církevní?

Poslední útěchou p. Bílkovou jsou „kněží osvětlení“, „tak zvaní Bolzanisté“, „kteří proti poutím přespolním a pověrám kázali, nazývajíce poutníky jenom lenochy, tuláky a poběhlíky světskými.“ Mezi ně náleží prý též Václav Brejšl, farář v Deštné na Tábořsku († 1834), jehož památce také spis jeho jest věnován. Zasloužil-li sobě této pocty, zde věděti nelze; je-li však nevinný, pak věnování málo šlechetně se stalo po smrti, kdy již brániti se nemůže proti poctě takové.

Poslední stránka 545. má zvláštní ještě nápis: „Vliv jesuitů na duchovenstvo světské.“ Uvádíme názvy statí, aby se vidělo, jak vědecky i po stránce logické celé dílo je rozvrženo. Z tohoto „vlivu“ teprve se dovídáme, že Jesuité již jsou také na Moravě, a to na posvátném Velehradě. Máme p. Bílkovi prozraditi, že jsou již také, a to ještě dříve, na velebném Hostýně?

A jaký jest onen vliv jesuitů, jejichžto „i nynější činnost jest hlavně bojem proti osobní svobodě a obecné vzdělanosti?“ Zrovna zdrcující pro pana Bílka! Vlivem jesuitským nastal prý „velký obrat i ve svobodomyšlném kněžstvu katolickém... I ti nejmělejší z nich tají hlas svůj, jsouce odevzdáni na milost a nemilost do rukou biskupů a jejich konsistoří; jiní však odhodili zřejmě plášť krotkosti a skromnosti a stali se ze zisku horlivci jesuitům vždy oddanějšími, kaceřující a osuzující samostatný názor duchovních bratří svých.“

Duchem prorockým jsa nadchnut, pan Bílek konečně vyslovuje naději, „že i naše osvětlené duchovenstvo národní přes všechny hrozby a příkoří se vzdá a následující příkladu někdejších kněží-vlastenců, zřejmě na odpor se postaví všem spojencům jesuitů, kteří spravedlnost, svobodu a pravdu, spočívající na pevných základech mravních ryziho učení Kristova, potlačiti všemožně se snaží.“

Tímto povellem končí p. Bílek dílo své, a odpovídáme, že ochotně chceme následovati příkladu kněží-vlastenců. Za kněze-vlastence snad nám ještě milostivě dovolí pokládati Matěje Procházku, který žil, kdy nebylo „vlivu jesuitského“ na Moravě, a aby nebylo příčiny, jako

u Vinařického, poukazovati „na poslední dobu života“ jeho, schválně pomijíme, co napsal o zásluhách Tovaryšstva v pozdějším spise.¹⁾ a uvádíme slova jeho ze spisu, který napsal v nejlepším svém věku, kde takto soudí o významu Tovaryšstva Ježíšova: „Rád ten jako dobře uspořádaný vojenský šik postavil se proti četným a mocným nepřátelům Církve Boží v zápas a pevně stoje jako diamantová, neproniknutelná zeď odrážel vítězně všechny útoky na svatou choť Páně. I nelze popíráti, že Božská prozřetelnost tento slavný řád si proto vzbudila, aby povodni novot náboženských položila meze a proti bořivým i rozptýlivým silám postavila síly tvořivé a zachovavé.“²⁾ Že v této povodni národ český neutonul, toho hlavní zásluhu má Tovaryšstvo Ježíšovo. A proto nesluší ani toho zlým vzpomínati celému řádu, jestliže některý jeho člen v činnosti záchranné přílišnou horlivostí dal se strhnouti k činu příkřejšímu.

Jsme nyní u konce, a táže-li se někdo, proč napsány řádky tyto, odpovídáme, že nikoli na obranu Jesuitů, poněvadž brániti se, a to výtečně dovedou sami, jak dosvědčuje dílo *Duhrovo* („Jesuiten-Fabeln“) častěji zmíněné. Také nikdo toho nežádá a oni sami také ne, aby každý skutek jejich byl schvalován, poněvadž byli a jsou podrobeni slabostem lidským jako jiní lidé. Ceho však požadovati jako jiní lidé jsou oprávněni, je to, aby i ten, kdož cítí v sobě povolání psáti proti Jesuitům, bojoval zbraní poctivou a nikoli pomluvami stokrátě již vyvrácenými.

Probírajíce se dílem přítomným bezpočtukrátě jsme se přesvědčili, že tomuto požadavku ani nejmenší měrou zadoš v něm se nečiní. Bylo by lze pomlčeti, kdyby takto se dělo pod čarou někde v „Červánkách“; nelze však mlčeti, když tak jedná muž zralého věku, člen královské české společnosti nauk, spisovatel v dějinách českých dosud za proslulého považovaný, jenž slavně dosvědčuje, že nenapsal ničeho, o čem by neměl pevného přesvědčení, „že spočívá na dokázané, nezvratné pravdě.“ Po tomto slavném osvědčení za zlé pokládati nesmí, že jsme si dovolili, nabyvše o té věci jiného přesvědčení, také veřejně je prokázati.

¹⁾ Missie jesuitské. V Brně 1886. Str. 411. a n.

²⁾ Život bl. Jana Sarkandra. V Brně 1861. I. díl: »Dvoustoletý zápas nábožensky v Čechách a na Moravě«, str. 275.

